

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาความมีวินัยของนักเรียนโดยใช้กลยุทธ์ “WINAI MODEL” โรงเรียนวัดป่าประดู่
ปีการศึกษา 2562 - 2563 ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT) ของสถานศึกษา
  - 1.1. แนวคิดเกี่ยวกับ SWOT Analysis และหลักการสำคัญของ SWOT Analysis
  - 1.2. การวิเคราะห์ปัจจัยหรือสถานการณ์ภายในสถานศึกษา
  - 1.3. การวิเคราะห์ปัจจัยหรือสถานการณ์ภายนอกสถานศึกษา
2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความมีวินัย
  - 2.1 ความหมายของวินัย
  - 2.2 คุณลักษณะของความมีวินัย
  - 2.3 ประเภทของความมีวินัย
  - 2.4 ปัจจัยและการส่งเสริมความมีวินัย
  - 2.5 ประโยชน์และความสำคัญของความมีวินัย
  - 2.6 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความมีวินัย/การเกิดวินัยในตนเอง
3. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารเชิงกลยุทธ์
  - 3.1 ความหมายของการบริหารเชิงกลยุทธ์
  - 3.2 ความสำคัญของการบริหารเชิงกลยุทธ์
  - 3.3 หลักการการบริหารเชิงกลยุทธ์
  - 3.4 กระบวนการของการบริหารเชิงกลยุทธ์
4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ
  - 4.1 ความหมายของความพึงพอใจ
  - 4.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ
  - 4.3 การสร้างเครื่องมือวัดความพึงพอใจ
5. องค์ความรู้เกี่ยวกับความมีวินัยของนักเรียนตามจุดเน้นและตัวบ่งชี้ที่
โรงเรียนวัดป่าประดู่ กำหนด 4 ด้าน
  - 5.1 ความรับผิดชอบ
  - 5.2 ความซื่อสัตย์
  - 5.3 จิตสาธารณะ/จิตอาสา
  - 5.4 อยู่อย่างพอเพียง

6. การจัดการเรียนการสอนภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)
  - 6.1 ความหมายของการเรียนการสอนออนไลน์ (E-Learning)
  - 6.2 รูปแบบการเรียนการสอน
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 7.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT) ของสถานศึกษา

1.1. แนวคิดเกี่ยวกับ SWOT Analysis และหลักการสำคัญของ SWOT Analysis

การวิเคราะห์ SWOT หรือบางครั้งเราเรียกว่า SWOT Analysis คือ การวิเคราะห์ปัจจัยทาง สภาพแวดล้อม และศักยภาพขององค์กร ในที่นี้ผู้เขียนจะขอเน้นไปทางการวิเคราะห์สถานศึกษาที่มีผลต่อการ ดำเนินการของสถานศึกษา ทั้งนี้ปัจจัยที่ผลกระทบท่อการดำเนินการขององค์กรใดๆ ก็ตาม ย่อมมีทั้งปัจจัย ภายนอก (External Factor) และปัจจัยภายใน (Internal Factor) โดยที่ปัจจัยภายนอกถือว่าเป็นปัจจัยที่ควบคุมได้ยากหรือไม่สามารถควบคุมได้ เช่น การเมืองการปกครอง สภาพเศรษฐกิจ กฎหมาย เทคโนโลยี เป็นต้น ส่วนปัจจัยภายในเป็นปัจจัยที่สถานศึกษาสามารถควบคุมได้ เช่น โครงสร้างของการบริหารงาน บุคลากร งบประมาณ การบริหารจัดการ เป็นต้น (พินิจ มีคำทอง, 2559)

หลักการสำคัญของ SWOT ก็คือการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของสถานศึกษาโดยการสำรวจสภาพแวดล้อม ทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านสภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอก ดังนั้นการวิเคราะห์ SWOT จึงเรียกได้ว่าเป็นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมสถานศึกษา ซึ่งเป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน เพื่อให้รู้สถานภาพของตนเองที่ชัดเจน และวิเคราะห์โอกาส-อุปสรรค การวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายนอกและ ภายในสถานศึกษา ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาและทราบถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายนอก สถานศึกษา ทั้งสิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้วและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต รวมทั้งผลกระทบของการ เปลี่ยนแปลงเหล่านี้ที่มีต่อสถานศึกษา และจุดแข็ง จุดอ่อน และความสามารถด้านต่าง ๆ ที่สถานศึกษามีอยู่ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนดกลยุทธ์และการดำเนินตาม กลยุทธ์ของสถานศึกษาที่เหมาะสมต่อไป

“SWOT” มาจากตัวอักษรย่อของคำ 4 คำคือ Strengths (จุดแข็ง), Weaknesses (จุดอ่อน), Opportunities (โอกาส), Threats (อุปสรรค) SWOT คือ เทคนิคการวิเคราะห์สถานการณ์ของสถานศึกษา เพื่อสร้างความเชื่อมั่น และแนวทางการพัฒนาสถานศึกษา อีกเหตุผล

หนึ่งที่ SWOT ได้รับความนิยมไปทั่วโลก และยังมีนิยามมาจนถึงทุกวันนี้คือ SWOT นั้น สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทั้งทางธุรกิจและการบริหารจัดการศึกษาทุกระดับ แม้กระทั่งทุกวันนี้ในยุคที่ทุกอย่างถูกนำเข้าสู่ระบบออนไลน์ SWOT ก็สามารถนำมาใช้ได้กับธุรกิจออนไลน์ได้ รวมถึงมีบรรดาผู้ผลิต Software ผลิต Application ออกมาเพื่อช่วยให้การใช้งานเทคนิค SWOT ทำได้ง่ายมากขึ้น

1.2. การวิเคราะห์ปัจจัยหรือสถานการณ์ภายในสถานศึกษา

การวิเคราะห์ปัจจัยหรือสถานการณ์ภายในของสถานศึกษา เป็นการประเมินศักยภาพของการดำเนินงานของสถานศึกษา ที่ผ่านมามีในอดีต (Post experiences) และในปัจจุบันว่าประสบผลสำเร็จ มีผลสัมฤทธิ์ หรือมีปัญหา จุดอ่อน(Weaknesses) มีจุดเด่น(Strengths) หรือจุดแข็ง ตรวจสอบสถานะเสี่ยงของ การดำเนินงานภายในสถานศึกษา หรือมีศักยภาพการดำเนินงานในสถานศึกษาเป็นอย่างไรบ้าง ตามหลักการ วิเคราะห์ (2S4M) (พินิจ มีคำทอง, 2559) ดังนี้

1.2.1. โครงสร้างและนโยบายของสถานศึกษา (Structure : S1) เช่น โครงสร้างนโยบายระบบงาน ของสถานศึกษา ฯลฯ

1.2.2. ผลผลิตและบริการ (Products and Service : S2) เช่น ประสิทธิภาพของการให้บริการทางการศึกษา คุณภาพของการให้บริการทางการศึกษา คุณภาพของนักเรียน ฯลฯ

1.2.3. บุคลากร (Man : M1) เช่น จ านวนบุคลากรมีความเพียงพอกับการดำเนินงานตรงตามวิชาเอกที่สอน และคุณภาพของบุคลากรในสถานศึกษา ฯลฯ

1.2.4. ประสิทธิภาพทางการเงิน (Money : M2) เช่น ความเพียงพอ ความคล่องตัวในการเบิกจ่ายเงิน การระดมทรัพยากรและการใช้ทรัพยากรของสถานศึกษา ฯลฯ

1.2.5. วัสดุทรัพยากร (Material : M3) เช่น ความเพียงพอและคุณภาพของวัสดุอุปกรณ์ในสถานศึกษา การบำรุง ดูแลรักษา ฯลฯ

1.2.6. การบริหารจัดการ (Management : M4) เช่น การมีส่วนร่วมของบุคลากรในสถานศึกษา การกระจายอำนาจในการบริหารจัดการของสถานศึกษา การติดตามตรวจสอบคุณภาพ ฯลฯ

1.3. การวิเคราะห์ปัจจัยหรือสถานการณ์ภายนอกสถานศึกษา

การวิเคราะห์ปัจจัยหรือสถานการณ์ภายนอกของสถานศึกษา เป็นการประเมินสภาพภายนอก สถานศึกษาที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของสถานศึกษา เพื่อตรวจสอบหาข้อมูลหรือโอกาส (Opportunity) ใน การพัฒนาสถานศึกษา รวมถึงการตรวจสอบภาวะคุกคาม (Threats) หรือข้อจำกัด (Constraint) ซึ่งนับได้ว่า สภาพภายนอกสถานศึกษา เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของสถานศึกษา แต่สถานศึกษาไม่สามารถ ควบคุมได้หรือควบคุมได้ในระยะสั้น ๆ ประกอบด้วยปัจจัยด้านต่างๆ ตามหลักการวิเคราะห์ (STEP) ดังนี้

1.3.1. ด้านสังคมและวัฒนธรรม (Socio-cultural Factors : S) เช่น ประชากรในเขตพื้นที่ บริการระบบการศึกษา ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน แนวโน้มทางสังคม การสื่อสาร อาชีพและปัญหา สังคม ฯลฯ

1.3.2. ด้านเทคโนโลยี (Technological Factors : T) เช่น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การผลิต เครื่องจักรกล เทคโนโลยีสารสนเทศ ที่มีอยู่เดิม หรือพัฒนาขึ้นใหม่ แหล่งเรียนรู้และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ

1.3.3. ด้านเศรษฐกิจ (Economic Factors : E) เช่น รายได้ของผู้ปกครอง ภาวะทางการเงิน อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ อัตราดอกเบี้ย การลงทุนต่างๆ ฯลฯ

1.3.4. ด้านการเมืองและกฎหมาย (Political and Legal Factors : P) เช่น รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติการศึกษา นโยบายหน่วยงานต้นสังกัด การแทรกแซงทางการเมือง นักการเมือง ท้องถิ่น ฯลฯ

ทั้งนี้ ปัจจัยทั้ง 4 ด้านดังกล่าว จะมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานการบริหารจัดการ ของสถานศึกษา มากน้อยแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและสถานภาพของสถานศึกษา แต่ละแห่ง อย่างไรก็ตามปัจจัย ด้านต่างๆ ของสถานศึกษานั้น อาทิ ปัจจัยสังคมและวัฒนธรรม และ ปัจจัยการเมืองและกฎหมาย จะเป็นปัจจัย ที่มีความสำคัญต่อสถานศึกษามากกว่าด้านอื่นๆ เพราะ สถานศึกษาส่วนมากเป็นหน่วยงานภาครัฐ ต้องยึด กฎหมาย ระเบียบแบบแผน ตลอดจนเป้าหมาย เชิงยุทธศาสตร์ของการพัฒนาทางการศึกษารัฐบาล และ ต้นสังกัดเป็นแนวทางหลักๆ ในการปฏิบัติงาน

2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความมีวินัย

2.1 ความหมายของวินัย

จรรยา กุลสุทธิชัย (2547 : 12) ให้ความหมายของวินัยไว้ว่า วินัย หมายถึงการปฏิบัติตน อยู่ในกฎระเบียบแบบแผน ข้อบังคับและข้อปฏิบัติของหน่วยงาน ตั้งแต่หน่วยงานย่อยจนถึงหน่วยงาน ใหญ่ หรือสถาบันย่อยไปสู่สถาบันใหญ่ เพื่อให้มีการปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน และก่อให้เกิดประโยชน์ และความ เป็นระเบียบเรียบร้อยของคนในสังคม

ปิติ ปรงเรือน (2547 : 17) ให้ความหมายว่า วินัย หมายถึงการอยู่ในระเบียบแบบแผน และข้อบังคับของสังคมได้อย่างเหมาะสม

พงศศักดิ์ นามกอง (2547 : 27) สรุปว่า วินัย หมายถึง การอยู่ร่วมกันในระเบียบแบบแผน และข้อบังคับทางสังคม การส่งเสริมวินัยให้แก่ นักเรียนจึงควรครอบคลุมถึงการส่งเสริมพัฒนานักเรียน ให้สามารถประพฤติปฏิบัติตน ให้อยู่ในระเบียบแบบแผน และข้อบังคับของโรงเรียน และสังคมได้ อย่างเหมาะสม

สำเนา พุทธปวน (2548 : 9) กล่าวว่า วินัย หมายถึง ข้อกำหนดให้ยึดถือในการบังคับควบคุมตนเอง ทั้งกาย วาจา ใจ ให้ประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมกับสถานการณ์เวลา และเป็นไปตามเงื่อนไขกฎเกณฑ์กติกากฎหรือข้อตกลงที่กำหนด

กฤษจา ดอนทอง (2549 : 13) กล่าวถึงวินัยไว้ว่า วินัยเป็นพฤติกรรมที่ทำให้ตัวเองอยู่ในกรอบข้อบังคับของกฎเกณฑ์ที่ได้มีการกำหนดขึ้น เป็นความคาดหวังของสังคมที่จะให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ถูกที่ควร อันจะส่งผลให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ตนเอง และสังคมวินัยเป็นระเบียบที่ไม่ทำให้เกิดความยุ่งเหยิงสับสน วินัยเป็นสิ่งจำเป็นที่องค์กรต่างๆ จะขาดเสียมิได้เหมือนกฎหมายของสังคมทั่วไป การมีวินัยหมายความว่า จะต้องปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับอย่างการปฏิบัติตนของนักเรียนอันเป็นที่พึงประสงค์และเป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องเหมาะสมสอดคล้องกับความมุ่งหวังของโรงเรียนและสังคมทั่วไป

ดังนั้นจึงสรุปความหมายของวินัยได้ว่า คือ การปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎระเบียบ แบบแผน ข้อบังคับ และข้อปฏิบัติของสังคม เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคนในสังคมอย่างเหมาะสม

2.2 คุณลักษณะของความมีวินัย

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2550 : 17-18) ได้มีการวิเคราะห์พฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงความมีวินัย ดังต่อไปนี้

1. การควบคุมตนเอง ทั้งกาย วาจา และใจ
2. การยอมรับทั้งผลการกระทำของตนเอง
3. การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
4. การตรงต่อเวลา
5. ความมีเหตุผล
6. การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นตามกฎเกณฑ์ของสังคม
7. การเคารพในสิทธิและหน้าที่ของกันและกัน

พิสมัย ทินเต (2545 : 23) กล่าวว่า ผู้ที่มีวินัยมีลักษณะ ดังนี้ มีความรับผิดชอบ ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ซื่อสัตย์ ประหยัด และมีความเสียสละ

สมศักดิ์ สิ้นธุระเวชญ์ (2545 : 110) ได้สรุปพฤติกรรมที่บ่งชี้ความมีวินัยไว้ดังนี้

1. สนใจใฝ่รู้
2. มีสติควบคุมตนเอง
3. รับผิดชอบ
4. มีเหตุผล
5. ซื่อสัตย์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 : 31) ได้อธิบายกรอบการจัดการเรียนรู้เพื่อบูรณาการคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านความมีวินัย พร้อมกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ ดังนี้

1. การตรงต่อเวลาพฤติกรรมบ่งชี้ เช่น เข้าเรียนทันเวลา ทำงานเสร็จทันเวลา ไปพบผู้อื่นทันตามเวลานัดหมาย
2. ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองและยอมรับผลการกระทำของตนเอง มีพฤติกรรมบ่งชี้ เช่น ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติตนเป็นคนดีด้วยจิตสำนึก ยอมรับผิดในการกระทำของตนเองและมีการแก้ไข
3. ปฏิบัติตามกฎของโรงเรียน พฤติกรรมบ่งชี้ เช่น แต่งกายถูกต้องตามระเบียบโรงเรียน มาโรงเรียนทันเวลา เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน
4. การปฏิบัติกิจวัตรของตนเองตามกำหนดเวลา พฤติกรรมบ่งชี้ เช่น ตื่นนอนเอง โดยไม่ต้องปลุก เก็บสิ่งของให้เป็นที่เป็นทาง ทบทวนบทเรียนเองโดยไม่มีใครบังคับ
5. เคารพสิทธิผู้อื่น พฤติกรรมบ่งชี้ เช่น เปิดโอกาสให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็น เป็นผู้ฟังที่ดี แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล
6. ความอดทนอดกลั้น
7. เคารพสิทธิผู้อื่น พฤติกรรมบ่งชี้ เช่น มีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน ไม่บ่นเมื่อได้รับงานหนัก ไม่เกียจงาน พยายามทำงานจนสำเร็จ

ออซูเบล (Ausubel. 1968 : 459 - 460) เสนอว่า ผู้มีวินัยในตนเองมีคุณลักษณะดังนี้

1. ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม
2. เชื่อมั่นในตนเอง
3. ควบคุมตนเองได้
4. มีความ پاکเพียร
5. อดทน

วิกกินส์ (Wiggins. 1971 : 289) ได้อ้างถึงการศึกษากอฟ (Gough) ซึ่งศึกษาความมีวินัยในตนเอง พบว่าผู้ที่มีวินัยในตนเองสูงมีคุณลักษณะ ดังนี้

1. มีความรับผิดชอบ
2. มีความวิตกกังวลน้อย
3. มีความอดทน
4. ประพฤติตนอย่างมีเหตุผล

จากคุณลักษณะพฤติกรรมของความมีวินัยที่กล่าวมา อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะของความมีวินัยในตนเองนั้น คือการที่มีความรับผิดชอบ มีระเบียบและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความรู้สึกรับผิดชอบ ไม่กังวลใจ มีความตั้งใจจริง มีลักษณะความเป็นผู้นำ

ตรงต่อเวลา มีความซื่อสัตย์จริงใจ เสียสละ มีเหตุผล กล้าคิด กล้าพูด กล้าทำ มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และมีความอดทน โดยใช้หลักการของเหตุผลโดยไม่ต้องให้ผู้ใดมาคอยควบคุมบังคับ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่เอื้อต่อความสำเร็จ ของบุคคลและส่วนรวม จึงจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข จากคุณลักษณะที่กล่าวแล้วข้างต้น โรงเรียนวัดป่าประดู่จึงได้กำหนดคุณลักษณะความมีวินัยของนักเรียน ไว้ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความรับผิดชอบ 2) ด้านความซื่อสัตย์/สุจริต 3) ด้านจิตสาธารณะ/จิตอาสา และ 4) ด้านความพอเพียง

2.3 ประเภทของความมีวินัย

การแบ่งประเภทของวินัย นักการศึกษา และนักจิตวิทยาได้แบ่งประเภทวินัย โดยยึดตามวัตถุประสงค์ และแนวทางปฏิบัติไว้หลายประการ ดังนี้

จิตติมา จักรเพชร (2544 : 9) วินัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ 1) วินัยในตนเอง (Self discipline) หมายถึง กระบวนการ หรือวิธีการที่ปฏิบัติเพื่อบังคับตนเองให้ปฏิบัติตาม ถ้านักเรียนมีวินัยในตนเองแล้ว ก็จะลดปัญหาในด้านการปกครองนักเรียนได้เป็นอย่างมาก โรงเรียนไม่จำเป็นต้องออกข้อบังคับระเบียบการควบคุมให้มากมาย และการปกครองก็จะสะดวกสบาย เพราะตนเองต้องรู้จักควบคุมประพฤติของตนเองให้บรรลุจุดมุ่งหมายปลายทางได้อย่างสุขสบาย รู้จักรับผิดชอบต่อปฏิบัติตามที่ที่ได้รับมอบหมาย 2) วินัยเพื่อส่วนรวม หรือ วินัยสำหรับหมู่คณะ (External authority discipline) หมายถึง วินัยที่ออกมาจากอำนาจภายนอก เพื่อบังคับให้ส่วนรวมปฏิบัติตาม ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้น วินัยส่วนนี้จะต้องตั้งกฎเกณฑ์เป็นแนวทางกลางๆ ให้ทุกคนสามารถปฏิบัติตามได้ เช่น วินัยในการแต่งกาย วินัยในเรื่องการทำความเคารพ เป็นต้น

จิตตานันท์ ตีกุล (2545 : 15) สรุปไว้ว่า วินัยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นวินัยภายนอก วินัยกลุ่มนี้เกิดจากสังคมภายนอก หรือผู้อื่นเป็นผู้ควบคุมให้มีวินัย ได้แก่ วินัยทางสังคม วินัยในโรงเรียนและวินัยในชั้นเรียน กลุ่มที่ 2 คือวินัยในตนเอง วินัยในกลุ่มนี้เกิดจากบุคคลนั่นเอง เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ จูงใจ หรือควบคุมให้เกิดวินัย

ประหยัด ยางกลาง (2546 : 17) ได้แบ่งประเภทของวินัยได้ตามลักษณะและแหล่งที่มา ได้แก่ วินัยตามโครงการสร้างเสริมวินัยทั่วประเทศ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ วินัยในตนเอง และวินัยสิ่งแวดล้อม วินัยที่พบในโรงเรียนมี 3 ประเภทคือ วินัยแบบเฉียบขาด วินัยแบบดำเนินงานให้สอดคล้องกับความสนใจของนักเรียน วินัยที่เกิดจากความรับผิดชอบและเกียรติของตนเอง วินัยจากแหล่งที่มา มี 3 ประเภทคือ วินัยที่โรงเรียนกำหนดขึ้น วินัยที่โรงเรียนและนักเรียนกำหนดร่วมกัน และวินัยที่นักเรียนประพฤติปฏิบัติ ส่วนประเภทของระเบียบวินัยทั่วไปมี 2 ประเภท คือ ระเบียบวินัยในตนเอง และระเบียบวินัยทางสังคม

รุจิรุ ภูสาระ และคณะ (อ่างถึงโน ไพบูลย์ ขำขันมะลิ, 2548 : 28) ได้แบ่งระเบียบวินัยออกเป็น 3 ประเภท แต่ละประเภทมีแนวทางปฏิบัติแตกต่างกันออกไปดังนี้ 1) ระเบียบวินัย

ส่วนตัว หมายถึง กฎเกณฑ์แนวทางปฏิบัติ หรือคติประจำใจซึ่งแต่ละคนจะแตกต่างกันออกไป ได้แก่ เพศ วัย ฐานะทางสังคม ระดับการศึกษา ฯ หน้าที่การงาน หรือค่านิยม เช่น การตรงต่อเวลา ไม่ประพฤติผิดศีล เป็นต้น 2) ระเบียบวินัยในหน้าที่ หมายถึง กฎเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่การงาน เช่น วินัยของครอบครัว ที่ทุกคนในบ้านต้องปฏิบัติในฐานะบิดามารดา ลูกหลาน หรือผู้อาศัย วินัยของโรงเรียนเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เช่น การทำความเคารพ เป็นต้น 3) ระเบียบวินัยทางสังคม ได้แก่ แนวปฏิบัติอันดีที่ทุกคนในสังคมยึดถือปฏิบัติเหมือนกันก็มีลักษณะเหมือนกับวินัยส่วนตัว และวินัยในหน้าที่ วินัยทางสังคมมีความหมายที่กว้างกว่าสองข้อแรกซึ่งเกี่ยวข้องกับกลุ่มที่เล็กกว่า ตัวอย่างของวินัยทางสังคม เช่น มารยาท กฎหมาย จารีตประเพณี หลักปฏิบัติทางศาสนา เป็นต้น

2.3.1 ความหมายมีวินัยในตนเอง

มีผู้ให้ความหมายของวินัยในตนเองไว้หลายประการ ซึ่งมีทั้งประเด็นที่แตกต่าง และคล้ายคลึงกัน สามารถสรุปได้ ดังนี้

กุลชา ศิริเฉลิมพงศ์ (2544 : 15) ให้ความหมายของวินัยในตนเองไว้ว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่ตนมุ่งหวังไว้ โดยเกิดจากการสำนึกขึ้นมาเอง แต่ทั้งนี้จะต้องไม่กระทำการใด ๆ อันเป็นผลทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ตนเองในอนาคต และเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเจริญแก่ตนเองและผู้อื่น โดยไม่ขัดต่อกฎระเบียบของสังคมและสิทธิผู้อื่น

ปริชา ธรรมมา (2545 : 33) ให้ความหมายว่า วินัยในตนเอง หมายถึง การควบคุมพฤติกรรมของบุคคลด้วยความสามารถของตนเอง ได้เป็นผลสำเร็จตามเป้าหมายอันเป็นที่ยอมรับ โดยดเว้นหรือระงับยับยั้งการกระทำอันไม่เหมาะสม และนำตนไปสู่การกระทำอันเหมาะสมยิ่งขึ้น

อัญชลี สว่างจิตร (2546 : 46) กล่าวไว้ว่า วินัยในตนเอง เป็นคุณสมบัติที่ดีงามที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล สามารถที่จะแสดงออกได้ทั้งอารมณ์ ความรู้สึก ความเข้าใจ และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากสามัญสำนึกภายในจิตใจที่ได้รับการอบรมปลูกฝัง ซึมซาบของมนุษย์ในสังคม ด้วยความสมัครใจ และมีความมุ่งมั่นที่จะกระทำในสิ่งที่ดี

คุณากร ศรีคง (2547 : 28) วินัยในตนเอง หมายถึง ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ และพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่ตนเองมุ่งหวัง และจะต้องเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ตนเอง โดยไม่ขัดต่อกฎระเบียบของสังคมและสิทธิผู้อื่น

กมลจันทร์ ชื่นฤทธิ์ (2550 : 12) ได้กล่าวว่า วินัยในตนเอง หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์หรือพฤติกรรมของตนเอง เด็กสามารถประพฤติปฏิบัติตน ให้เป็นไปในลักษณะที่สังคมยอมรับ และเกิดความสำนึกว่า เป็นค่านิยมที่ดีในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความรับผิดชอบ การรู้จักเวลา ความเชื่อมั่นในตนเอง ความซื่อสัตย์ และความเป็นผู้นำ

สรุปได้ว่า ความมีวินัยในตนเอง คือความสามารถของบุคคลในการควบคุมตนเอง ทั้งด้านอารมณ์ และพฤติกรรมให้ปฏิบัติตนไปในทิศทางที่ถูกต้อง เรียบร้อย เพื่อความสงบสุข ของสังคมส่วนรวม โดยไม่ได้เกิดจากกฎเกณฑ์ ข้อบังคับของสังคมแต่เกิดจากการเห็นคุณค่าในสิ่งที่ทำ และไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อตนเองและสังคม

2.3.2 ความหมายของวินัยนักเรียน

ดิษฐ คำมา (2546 : 13-14) สรุปความหมายของวินัยนักเรียน ว่าหมายถึง ข้อกำหนด ในการให้นักเรียนยึดถือในการบังคับควบคุมตนเองทั้งกาย วาจา ใจ ให้ประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสม กับสถานการณ์ เวลา และเป็นไปตามเงื่อนไขกฎเกณฑ์ กติกา หรือข้อตกลงที่โรงเรียนกำหนดไว้ ด้วยความเต็มใจโดยไม่ต้องมีการลงโทษหรือควบคุม นักเรียนที่มีวินัยจะเป็นผู้รู้จักกาลเทศะ รับผิดชอบตรงต่อเวลา ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม และแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะที่สังคม ยอมรับ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

สำเภา พุทธปวน (2548 :10) กล่าวถึงความหมายของวินัยนักเรียนว่า หมายถึง การที่นักเรียนเป็นผู้รู้จักกาลเทศะ รับผิดชอบตรงต่อเวลา ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของโรงเรียน และ สังคมตลอดจนพฤติกรรมที่แสดงออกมาแล้วนั้น สังคมยอมรับได้ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

ยุทธศิลป์ ผาอำนาจ (2550) ได้ให้ความหมายของวินัยนักเรียนว่า หมายถึง กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนข้อบังคับที่โรงเรียนกำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ และเมื่อนักเรียน ปฏิบัติร่วมกันแล้วจะนำมาซึ่งความสันติสุขของ โรงเรียน ชุมชน และสังคมโดยรวม

ดังนั้นจึงสรุปว่า วินัยนักเรียน หมายถึงกฎเกณฑ์ระเบียบ ข้อบังคับ และที่โรงเรียนหรือ สถานศึกษาได้กำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของนักเรียน ให้อยู่ในระเบียบกติกากำหนด ให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่โรงเรียนต้องการ

และสรุปได้ว่า วินัยมี 2 ประเภท คือ วินัยในตนเอง เช่น การมีคติประจำใจว่า สิ่งไหน ทำได้ สิ่งไหนทำไม่ได้ สิ่งใดเหมาะสมจะทำในเวลาใด และไม่เหมาะสมจะทำในเวลาใด การปฏิบัติตน ให้ถูกต้องเหมาะสมตามกาลเทศะนั้นเอง และอีกประเภท คือ วินัยทางสังคม ได้แก่ การปฏิบัติตน ตามกฎเกณฑ์กติกากำหนดของสังคม สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ความสามารถในการ ควบคุม ตนเองได้ทั้งในด้านอารมณ์และพฤติกรรมของตน เพื่อให้พฤติกรรมเป็นไปตามที่มุ่งหวังและ ไม่ขัดต่อระเบียบกฎเกณฑ์ที่สังคมวางไว้

2.4 ปัจจัยและการส่งเสริมความมีวินัย

2.4.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาความมีวินัย

สภาพครอบครัวของนักเรียนเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่ส่งผลต่อพฤติกรรม การมีวินัยของนักเรียน มีนักวิชาการ และผู้ที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ ได้ให้แนวคิดไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ธีระพล คล้ายสิงห์ (2546 : 13-14) สรุปแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ของสภาพครอบครัวว่าครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคม ถือเป็นสถาบันขั้นต้นหรือขั้นพื้นฐาน ที่มีความสำคัญต่อการสร้างบุคลิกภาพและอุปนิสัยของเด็ก บิดามารดาย่อมเป็นทุกสิ่งทุกอย่างให้แก่เด็ก เป็นตัวอย่าง เป็นครูคนแรก ที่จะสอนให้บุตรเรียนรู้สังคม เป็นเพื่อนคนแรกที่บุตรได้พบ และเป็นสิ่งแวดล้อมแรกที่บุตรได้ยินตั้งแต่เกิด การพัฒนาของเด็กในครอบครัวในระยะเริ่มต้นนี้เอง มีผลต่อเด็กเมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ในอนาคต ถ้าเด็กได้รับการฝึกอบรมให้รู้จักค่านิยมที่ดีก็เชื่อว่าเป็นการยากที่เด็กจะประพฤติผิดต่อไปในอนาคต ในทางตรงกันข้ามหากเด็กไม่ได้รับการฝึกอบรมหรือกล่อมเกลาก็ดี ก็อาจเป็นไปได้ว่าในอนาคตข้างหน้าเด็กจะประพฤติผิด

สุภิญญา มะละโยธา (2550 : 16) สรุปไว้ว่า ครอบครัวเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อพัฒนาการของเด็กทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านสติปัญญา ซึ่งมีความสำคัญต่อการเรียนเป็นอันมาก เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับเก็บประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมโดยรอบ สติปัญญาประกอบด้วยความสามารถด้านความเข้าใจ ความจำ การแปลความ การสร้างความคิดรวบยอด แก้ปัญหา และคิดหาเหตุผลสิ่งเหล่านี้ คือ เครื่องมือในการเรียนรู้นั่นเอง ปัญญามนุษย์มีธรรมชาติเป็นศักยภาพ (Potential) ต้องได้รับสิ่งแวดล้อมที่ดี จึงเจริญเติบโตได้เต็มที่ สิ่งแวดล้อมที่ดีจะช่วยพัฒนาเด็กให้มีสติปัญญาเต็มตามศักยภาพ แต่ในทางตรงกันข้ามสิ่งแวดล้อมที่แย่ จะยังผลให้สติปัญญาเด็กไม่พัฒนาเต็มตามศักยภาพ

สรุปได้ว่า สภาพครอบครัวของเด็กนักเรียน หมายถึง สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีผลต่อพัฒนาการของนักเรียน และส่งผลต่อการเจริญเติบโต และสร้างค่านิยมที่ดี หรือไม่ดีให้เกิดขึ้นกับตัวนักเรียนในด้านพฤติกรรมที่แสดงออกในอนาคต สภาพครอบครัวของนักเรียนเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมด้านต่างๆ และส่งผลต่อวินัยของนักเรียนซึ่งประกอบด้วยปัจจัยย่อย ดังนี้

1. การอบรมเลี้ยงดู

นักวิชาการศึกษาและนักจิตวิทยา อธิบายเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ที่ส่งผลต่อการพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็ก ไว้หลายประการ ดังนี้

วรพรรณ บุญวรโชติ (2544 : 17-18) สรุปว่า การอบรมเลี้ยงดูเป็นกระบวนการในการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล เป็นเรื่องของ การถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ และวิธีการปฏิบัติของแต่ละครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูจัดเป็นสิ่งแวดล้อมประการหนึ่งของบุคคล ซึ่งแต่ละบุคคลได้เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมของเขา จากกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม การที่บุคคลได้รับการเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน จึงทำให้บุคคลในสังคมมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน เนื่องจากสังคมมิได้มีเฉพาะในวัยเด็ก แต่เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไปตลอดชีวิตของมนุษย์ ผู้กระทำหน้าที่นี้อาจจะกระทำทางตรง หรือทางอ้อมก็ได้ การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่จะมีผลบางประการต่อพฤติกรรมของเด็กในปัจจุบัน และศักยภาพ

ของการกระทำในอนาคต พฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการอบรมเลี้ยงดูของ พ่อแม่

สิรินภรณ์ บุญสำเร็จ (2546 : 32) ได้กำหนดวิธีการอบรมเลี้ยงดูสั่งสอน เพื่อให้เด็กมีความเป็นตัวของตัวเอง พัฒนาบุคลิกภาพของตนเองได้ ว่าสามารถทำได้ 2 วิธี คือ

1. อบรมโดยตรง (Direct socialization) การอบรมวิธีนี้ เป็นการบอกให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม บอกให้รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรผิด อะไรถูก เป็นการชี้แนะแนวทางการปฏิบัติให้โดยตรงว่าควรจะทำอะไร

2. การอบรมโดยทางอ้อม (Indirect socialization) เป็นการอบรมโดยที่ไม่บอกโดยตรงเหมือนวิธีแรก แต่อาจจะอยู่ในรูปของการเลือกแบบในสถานการณ์บางอย่างเพื่อให้เกิดความสอดคล้องในสถานการณ์นั้น

ธัญญรัตน์ โปธิสาร (2548 : 21) สรุปไว้ว่า การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การที่บิดามารดา ผู้ปกครอง ได้ใช้วิธีในการทำให้บุตรได้ประพฤติปฏิบัติตามแบบแผน แนวทาง ตามที่สังคมต้องการ เพื่อให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่สังคมต้องการ

ภักวดี ปรีชาประพาฬวงศ์ (2550 : 16) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง วิธีการอบรมหรือการปลูกฝัง ของบิดามารดา หรือผู้ปกครอง ที่มีผลต่อบุคลิกภาพ สภาวะทางอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด และแสดงออกของพฤติกรรมของเด็ก รวมไปถึงการแสดงออกซึ่งความรัก ความเข้าใจเอาใจใส่ ทั้งทางด้านร่างกายจิตใจ และสังคมของเด็ก

สิริทรา สายบุญตั้ง (2553 : 15) ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู หมายถึง วิธีการที่พ่อแม่ปฏิบัติต่อเด็ก ทางด้านร่างกาย และวาจา สามารถกำหนดวิธีการทั้งทางบวก และทางลบ โดยสามารถพัฒนาบุคลิกภาพ และทัศนคติต่อเด็ก ได้แก่ การให้ความอบอุ่น ความรัก ความเอาใจใส่ดูแล เพื่อให้เด็กได้สามารถดำเนินชีวิต และเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม

สรุปได้ว่า การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดพันธุกรรมด้านต่างๆ ของพ่อแม่ผู้ปกครองที่มีต่อเด็กหรือผู้ที่อยู่ภายใต้การดูแล โดยอาศัยสภาพแวดล้อม ความรัก ความรู้สึก โดยสามารถแสดงออกและส่งผลต่อพฤติกรรม ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของเด็กหรือผู้ที่อยู่ภายใต้การดูแล

2. ความสัมพันธ์ในครอบครัว

นักการศึกษา และนักจิตวิทยาหลายท่าน ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็ก ดังนี้

สิรินภรณ์ บุญสำเร็จ (2546 : 40) ได้ศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวเกี่ยวข้องกับควมมีระเบียบวินัยในตนเองของสมาชิก ถ้าความสัมพันธ์ไม่ดีย่อมส่งผลถึงสุขภาพจิตความเชื่อมั่นในตนเองและการเรียนรู้ทางจริยธรรมซึ่งส่งผลทางลบต่อควมมีวินัยในตนเอง ถ้าครอบครัว

มีความสัมพันธ์ที่ดี มีความรักความอบอุ่นมีเหตุผล สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวแปรที่ส่งผลต่อพฤติกรรมความมีวินัยให้แก่เด็ก

วรรณภา ขาวน้อม (2548 : 71) สรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมในครอบครัวซึ่งประกอบด้วยความรัก ความอบอุ่น และความยอมรับบุตรธิดาด้วยความเหมาะสม สมเหตุสมผล และสอดคล้องกับสถานการณ์ มีความสำคัญต่อพัฒนาการและความสมบูรณ์แห่งบุคลิกภาพของสมาชิกในครอบครัวนั้น ประสบการณ์ที่ได้รับจากทางบ้าน เป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาแนวทางการดำเนินชีวิตในสังคมต่อไป

กฤษจา ดอนทอง (2549 : 48-49) สรุปเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว ไว้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่มีความสำคัญอันดับแรกในการสร้างวินัยที่อยู่ในระเบียบแบบแผน และขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามเพื่อความสงบสุขในชีวิตแห่งตน และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ถ้าภายในบ้านหรือครอบครัวมีความสุข ทุกคนมีความสามัคคีกลมเกลียวกันเป็นอย่างดี บิดามารดามีความห่วงใยในตัวลูกโดยเอาใจใส่อุปการะเลี้ยงดู และพยายามอบรมบ่มนิสัยในทางที่ดีงามให้แก่บุตร ย่อมทำให้เกิดความรักพ่อแม่ มีความอบอุ่น และมีความสุข รวมทั้งรับแต่สิ่งที่ดีงามเข้ามาในชีวิต ทำให้เด็กเจริญเติบโตด้วยความดี แต่ในทางตรงข้ามครอบครัวที่ไม่มีความสามัคคี ความเสียสละ และให้อภัยซึ่งกันและกัน มีแต่การทะเลาะวิวาทกันบ่อยๆ เด็กก็ยอมรับนิสัยก้าวร้าว พุดจาหยาบคาย ชอบวิวาท ดังนั้นครอบครัวจึง มีความสำคัญต่ออนาคตของเด็กอย่างมาก จะต้องช่วยกันทำให้บ้านน่าอยู่ เพื่อให้ทุกคนในครอบครัวมีความรัก ความเข้าใจต่อกัน มีความเอื้อเฟื้อ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน และครอบครัวควรตั้งอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นต้น

นิลบล เจริญพีช (2550 : 43) สรุปไว้ว่า ความสัมพันธ์ภาพในครอบครัวที่ดีนั้นมีความสำคัญยิ่งต่อพฤติกรรมต่างๆ ของลูก โดยสัมพันธ์ภาพที่ดีนั้นต้องเกิดจากสมาชิกในครอบครัวที่เข้าใจกัน เรียนรู้ และยอมรับความเปลี่ยนแปลงของสมาชิกในครอบครัว พร้อมทั้งปรับตัวให้เข้ากันอยู่เรื่อยๆ สมาชิกแต่ละคน มีบทบาทหน้าที่ของตนเอง เอื้ออาทร รู้จักให้อภัย และยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ไม่เข้มงวดเกินไป ยอมรับมาตรฐานพฤติกรรม และมาตรฐานการดำรงชีวิตของสมาชิก เช่น ลูกเห็นด้วยกับความคิดเห็นของพ่อแม่ในด้านการเรียน การทำงาน ค่านิยม ทศนคติ และยินยอมกระทำตามเกณฑ์ ที่พ่อแม่กำหนดด้วยความยินดี

สิริทรา สายบุญตั้ง (2553 : 17) สรุปว่าสัมพันธ์ภาพในครอบครัว หมายถึง การปฏิบัติตนของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และญาติพี่น้อง ที่มีต่อนักเรียน ทำให้เกิดสัมพันธ์ภาพที่ดี ได้แก่ การให้ความรัก การดูแลเอาใจใส่ การให้คำปรึกษา การดูแลสุขภาพ การเชื่อฟังคำสั่งสอน และการให้ความช่วยเหลืองานในครอบครัว

อมรรัตน์ เจริญชัย (2547) แบ่งรูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวตามวิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรของบิดามารดา ดังต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์แบบเผด็จการ ความสัมพันธ์รูปแบบนี้ บิดามารดามักเลี้ยงดู และอบรมสั่งสอนบุตร ให้อยู่ในระเบียบหรือกฎเกณฑ์ที่ตนสร้างขึ้น หวังให้เป็นไปตามที่พ่อแม่ต้องการ บุตรไม่อาจแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจตามความต้องการของตนได้ บิดามารดาไม่ค่อยแสดงความรักใคร่ เอาใจใส่ต่อบุตรอย่างเปิดเผย การดำเนินชีวิตภายในครอบครัวจึงเป็นการปฏิบัติภารกิจ ตามหน้าที่ ไม่ใช่การปฏิบัติต่อกันด้วยความรักและเห็นใจ ส่วนมากถ้าอบรมสั่งสอนด้วยวาจาไม่เป็นผล บิดามารดาก็จะใช้อำนาจเข้าบังคับและลงโทษ ไม่ค่อยมีการชมเชยหรือให้รางวัล การปฏิบัติตัวของบิดามารดาต่อบุตรในลักษณะนี้ บุตรจึงไม่มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับบิดามารดา มีความรู้สึกขาดความอบอุ่นมั่นคงปลอดภัย และการที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของบิดามารดาเป็นประจำ ทำให้บุตรขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และความเชื่อมั่นในตนเอง ชอบทำตามคำสั่งมากกว่าคิดเอง ซึ่งส่งผลมาให้ในบางสถานการณ์ ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีปมด้อย เก็บกด แสดงออกด้วยความก้าวร้าว และรุกรานผู้อื่น เมื่ออยู่นอกบ้าน บางครั้งอาจคิดหนีออกจากบ้าน เพราะคิดว่าบิดามารดาไม่รักและเป็นศัตรูกับตน

2. ความสัมพันธ์แบบประชาธิปไตย ความสัมพันธ์รูปแบบนี้ บิดามารดาจะอบรมสั่งสอนบุตรให้มีเหตุผล เมื่อกระทำผิดก็จะชี้แจงว่าผิดเพราะเหตุผลใด และมีการลงโทษเพราะอะไร นอกจากนี้ บิดามารดาบุตร และสมาชิกคนอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในครอบครัว จะมีการพบปะพูดคุย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันและกันอยู่เสมอ การตัดสินใจเรื่องใดๆ ในครอบครัว จะเกิดขึ้นจากการตกลงเห็นชอบของสมาชิกทุกคนโดยถือความสุขส่วนรวมเป็นใหญ่ บุตรมีโอกาสดแสดงความคิดเห็น และใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ ตลอดจนจนสามารถตัดสินใจด้วยตนเอง โดยมีบิดามารดาให้ความรัก ให้กำลังใจ และเอาใจใส่ ตลอดจนจัดสิ่งแวดล้อมทางด้านปัจจัย 4 ให้เด็กได้เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

3. ความสัมพันธ์แบบปล่อยตามสบาย ความสัมพันธ์รูปแบบนี้ บิดามารดาจะเลี้ยงดูบุตรแบบปล่อยตามสบาย ไม่มีกฎระเบียบที่เข้มงวด นอกจากนั้นบิดามารดายังไม่ค่อยสนใจความเป็นไปของบุตร ด้วยสาเหตุเพราะบิดามารดาต้องไปประกอบอาชีพนอกบ้าน จึงไม่มีเวลาอบรมดูแลบุตร และบางครอบครัวที่มีฐานะร่ำรวย มักให้เงินบุตรใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย เพื่อเป็นการทดแทนความรัก และเวลาที่ไม่ได้อยู่ร่วมกัน ลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัวแบบนี้ จะทำให้บุตรมีนิสัยเอาแต่ใจตนเอง ควบคุมความประพฤติตนเองไม่ได้ ขาดความรับผิดชอบ ขาดระเบียบวินัย และความเสียสละ มองโลกในแง่ร้าย ไม่ไว้วางใจผู้อื่น ก้าวร้าว ไม่มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติตนให้ประสบความสำเร็จในชีวิต

สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัว หมายถึง สภาพแวดล้อมทางพฤติกรรมของเด็กที่อยู่ในครอบครัว การที่เด็กได้รับการเอาใจใส่ดูแลจากญาติหรือบุคคลในครอบครัว จะส่งผลให้เป็นบุคคลที่มีพัฒนาการบุคลิกภาพในทางดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุขภาพ ค่านิยม และทัศนคติ สามารถปรับตัวเข้ากับ คนอื่นได้เป็นอย่างดี

3. สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน

สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนโดยตรง เพราะบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดี จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ อย่างเต็มความสามารถ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน และระหว่างผู้เรียนด้วยกัน ช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีเจตคติที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสได้พัฒนาความสามารถที่มีอยู่ของตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546 : 117) กำหนดให้สถานศึกษา ต้องจัดบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมทั้งภายใน และภายนอกชั้นเรียน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามธรรมชาติและศักยภาพได้เรียนรู้อย่างหลากหลายจากปัญหา และประสบการณ์จริง รวมทั้งได้เรียนรู้ อย่างสนุกสนานและอย่างมีความรู้

พรพรรณ วีระปริยากร (2544 : 28) ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่หรือเกิดขึ้นภายในสถานศึกษา และสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ตลอดจนส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ความพึงพอใจในชั้นเรียน ความรู้สึก ที่มีต่ออาจารย์

นิยม กริมใจ (2545 : 61) ได้นิยามศัพท์ สภาพแวดล้อมในโรงเรียนว่า หมายถึง การจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งในด้านความสะอาด ความเป็นระเบียบของสถานที่ ความรื่นรมย์ ความสวยงาม และมีความปลอดภัยในสถานที่

ชลอ ไกรทอง (2547 : 2) กล่าวว่า สภาพแวดล้อมในโรงเรียน คือสถานการณ์สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนทั้งที่เป็นวัตถุ ตัวบุคคล ตลอดจนกระบวนการหรือวิธีการต่างๆ ที่อยู่โดยรอบ และส่งผลต่อการพัฒนาส่งเสริมพัฒนาการในทุกๆ ด้านของผู้เรียน

ธัญญรัตน์ โปธิสาร (2548 : 27) กล่าวถึงสภาพแวดล้อมในโรงเรียนว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่และเกิดขึ้นในสถานศึกษา สัมพันธ์เกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียน และ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมสำคัญหลายพฤติกรรม เช่น การปฏิบัติตามระเบียบ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ กิจกรรมที่แสดงความรับผิดชอบ

การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน การสร้างบรรยากาศที่ดีต่อครูและนักเรียน นับว่ามีประโยชน์อย่างมาก ทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครู กับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน นอกจากนี้ยังรวมพฤติกรรมให้นักเรียน มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน (ชาติรี สุบรรณภาส, 2548 : 8)

การบริหารงานด้านอาคารสถานที่ และสภาพแวดล้อมในโรงเรียน จึงมีความสำคัญและจำเป็น เพราะถ้าอาคารสถานที่ บรรยากาศสภาพแวดล้อมในโรงเรียนดี จะส่งผลต่อการจัดกิจกรรม

การเรียนการสอน อำนวยความสะดวกในการบริหารงานต่าง ๆ ของโรงเรียน ทั้งยังเป็นการกลมกลืน ลักษณะนิสัย คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน และส่งผลให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่ชุมชนและสังคมต้องการ (ชาติรี สุบรรณภาส, 2548 : 14)

สรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง สิ่งต่างๆ ภายในโรงเรียน ที่จะส่งผล ต่อบรรยากาศการจัดการเรียนการสอน มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเพื่อต่อการเรียนรู้ และพัฒนาการ ในทุกด้านของผู้เรียน เช่น ผู้บริหาร ครูผู้สอน เจ้าหน้าที่ วัสดุครุภัณฑ์ สิ่งแวดล้อม อาคารสถานที่ สภาพอากาศ กฎระเบียบและกติกาของโรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างกัน สามารถแบ่งออกเป็น ปัจจัยย่อย ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับเพื่อน สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อนนั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและความมีวินัยของนักเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ความประพฤติ ความรับผิดชอบ การเรียน การแต่งกาย หรือด้านอื่นๆ ล้วนส่งผลมาจากสัมพันธภาพระหว่างนักเรียน กับเพื่อนทั้งสิ้น ถ้าหากนักเรียนมีสัมพันธภาพกับเพื่อนที่ดี และกลุ่มเพื่อนเหล่านั้นมีพฤติกรรม ในทางที่ดีย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมในทางที่ดีของนักเรียนผู้นั้น ทั้งนี้ต้องมีข้อแม้ว่ากลุ่มเพื่อนเหล่านั้น จะต้องมีความประพฤติดีและสร้างสรรค์ด้วย หากนักเรียนกับกลุ่มเพื่อนมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันก็จริง แต่เป็นไปทางลบก็ย่อมส่งผลลบต่อนักเรียนผู้นั้นเช่นกัน มีนักวิชาการให้นิยามที่เกี่ยวข้องกับ คำว่าสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อนไว้หลายท่าน ได้แก่

สุชา จันทรเฒ (2542 : 153-154) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนไว้ว่า วัยรุ่นน พยายามที่จะหาเพื่อนที่อยู่ในรุ่นราวคราวเดียวกัน รสนิยมเหมือนกัน เพื่อจะได้เอาไว้อับหาสมาคมพูดคุย สันสรรค์กัน กลุ่มเด็กวัยรุ่นนอิทธิพลอย่างมากต่อความประพฤติ การแต่งกาย กิริยาท่าทาง มีการพยายาม เลียนแบบเพื่อให้เกิดสัญลักษณ์ของกลุ่มขึ้น การกระทำบางอย่างนั้นจะทำไปเพื่อความโก้ และเพื่อให้เกิดเป็นจุดสนใจขึ้น แม้จะขัดต่อสายตาผู้ใหญ่ก็ตาม

ลักขณา สรวิวัฒน์ (2545 : 34) ได้อธิบายความสัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อนไว้ว่า หากเด็กถูกเพื่อนต่อต้านหรือรังเกียจ เด็กจะรู้สึกว่าเขาขาดความอบอุ่น ไม่มั่นใจ เกิดความคับข้องใจ ไปจนถึงการมองโลกในแง่ร้าย ซึ่งจะทำให้เด็กไม่มีความสุข

สมพงษ์ จินดารุ่งเรืองรัตน์ (2546 : 39) ได้ให้ความหมายของสัมพันธภาพกับเพื่อนว่า หมายถึงพฤติกรรมที่วัยรุ่นนแสดงออกในการคบเพื่อน ทั้งเพื่อนเพศเดียวกัน และเพื่อนต่างเพศ โดยพิจารณาจากการใช้วาจา การแสดงกิริยาท่าทาง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การทำงานร่วมกับ เพื่อน และการยอมรับความแตกต่างระหว่างคน

กาญจนา คำเพราะ (2552 : 64) ได้อธิบายถึงสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อนไว้ว่า หมายถึง การมีความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนในวัยเดียวกัน การได้รับการยอมรับนับถือจากเพื่อนตลอดจน

การได้รับอิทธิพลต่างๆ จากเพื่อน ไม่ว่าจะมากหรือน้อย ย่อมทำให้เกิดผลในการกล้าแสดงออก ในลักษณะความเป็นมิตร สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับเพื่อนในเรื่องต่างๆ เป็นสิ่งสำคัญอย่างมากที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็ก เนื่องจากเด็กโดยเฉพาะ ช่วงวัยรุ่นนั้น มีพัฒนาการและการเรียนรู้ระหว่างเพื่อนด้วยกัน ถ้าหากเด็กมีสัมพันธภาพระหว่างเพื่อนในเชิงสร้างสรรค์ เด็กก็มีพัฒนาการที่ดีสามารถแลกเปลี่ยนปัญหาซึ่งกันและกัน แต่ถ้าสัมพันธภาพระหว่างเพื่อนไม่ดี อาจทำให้เด็กเกิดความรู้สึกต่อต้านกัน จะแสดงพฤติกรรมต่างๆ เพื่อหวังจะเอาชนะกัน และในบางครั้งก็แสดงพฤติกรรมในทางลบ ซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมด้านต่างๆ ของเด็กในระยะยาว

2. สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครูนั้น นับเป็นองค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ส่งผลต่อการมีวินัยหรือส่งผลต่อพฤติกรรมด้านต่างๆ ของนักเรียน เพราะครูถือเป็นสิ่งแวดล้อมหนึ่งที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนตลอดเวลา ครูสามารถสร้างแนวทางที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออกของนักเรียนได้ มีนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู ว่ามีบางอย่างที่น่าสนใจหลายท่าน ดังนี้

นวลจิตต์ เชาวศิริพิงศ์ (2545 : 9) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปการศึกษาว่า กระบวนการเรียนรู้ต้องจัดเนื้อหาสาระและ กิจกรรม ให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด ความแตกต่างของผู้เรียน ครูสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม คือการเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

กฤษจา ดอนทอง (2549 : 54) กล่าวว่า ครูมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อความมีวินัยของนักเรียนนักศึกษา ในฐานะที่เป็นผู้ช่วยเหลือดำเนินการให้เด็กประพฤติเป็นไปตามระเบียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูทุกคนในโรงเรียนควรต้องมีส่วนร่วมรับรู้เข้าใจ และพิจารณาระเบียบของโรงเรียนร่วมกัน ครูควรกระตุ้นให้ผู้เรียนได้แสดงออก พร้อมทั้งยอมรับฟังความคิดเห็นและการกระทำของผู้เรียน ครูต้องเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นที่จะสอน ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมการเรียนการสอน และ การประเมินผล

ธิดา ลูติพานิชยางกูร (2550 : 34) สรุปไว้ว่าสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู หมายถึง พฤติกรรมที่ครูปฏิบัติต่อนักเรียน และพฤติกรรมที่นักเรียนปฏิบัติต่อครูทั้งใน และนอกห้องเรียน

ยนต์ ชุ่มจิต (2550 : 78) ได้กล่าวถึงการสร้างมนุษยสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียนว่า ครูที่สอนศิษย์ ให้เกิดความรู้ความสามารถในวิชาการต่างๆ อย่างเต็มกำลังความสามารถ เพื่อให้มีความรู้อย่างแท้จริงและสร้างบรรยากาศของการเรียนการสอน ให้เกิดความสนุกสนานแต่ได้สาระ และอบรมเลี้ยงดูความประพฤติของจิต ให้อยู่ในระเบียบวินัยหรือกรอบคุณธรรม ไม่ปล่อยให้ศิษย์ประพฤติตนออกนอกกรอบระเบียบวินัยหรือกระทำการสิ่งที่ไม่ดีๆ ด้วยประการทั้งปวง พร้อมทั้งดูแลทุกข์สุขของศิษย์และพยายามหาทางช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก่ศิษย์ได้

สิริทรา สายบุญตั้ง (2553 : 19) ให้ความหมายของสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู หมายถึง การปฏิบัติตนของครูกับนักเรียน และนักเรียนกับครู ทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน ทำให้เกิดความสัมพันธภาพทั้งทางกายและวาจา ได้แก่ การเอาใจใส่ การอบรมสั่งสอน การดูแลช่วยเหลือ ติดตามผลการเรียน การส่งงานที่ได้รับมอบหมาย การเคารพเชื่อฟัง การให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน

สรุปได้ว่า สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู หมายถึง พฤติกรรมที่ครูและนักเรียนปฏิบัติ ทั้งทางกาย วาจา และใจ ทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน โดยมีพื้นฐานแห่งความเข้าใจช่วยเหลือ เกื้อกูล อบรมสั่งสอน ดูแลช่วยเหลือกัน เชื่อฟังกัน ซึ่งถ้าหากครูมีความเอาใจใส่และสัมพันธภาพที่ดีแล้ว จะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความสมบูรณ์ในตัวเองมากยิ่งขึ้น

3. บรรยากาศภายในโรงเรียน บรรยากาศภายในโรงเรียน ส่งผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ ของนักเรียนทั้งทางด้านจิตใจและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับบรรยากาศในโรงเรียนซึ่ง สามารถส่งผลต่อพฤติกรรมด้านต่างๆ รวมไปถึงวินัยนักเรียน ดังนี้

ณัฐตรา แทนขำ (2543 : 24) ได้กล่าวถึงความสำคัญของบรรยากาศภายในโรงเรียนว่า การที่นักเรียนได้อยู่ในโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมดีจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และความรักในโรงเรียน ในสถาบัน ความรู้สึกเช่นนี้จะนำไปสู่ความเห็นแก่ชื่อเสียงของโรงเรียน ถ้าโรงเรียนสร้างความรู้สึกเช่นนี้ ให้เกิดขึ้นได้ ก็จะเป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติของนักเรียนไปในตัว เพราะนักเรียนย่อมจะไม่พยายาม ให้โรงเรียนที่ตัวเองรักและภูมิใจ ต้องเสียชื่อเสียงเพราะการกระทำของตัวเอง

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู (2544 : 12) ให้ความสำคัญของการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนว่า การที่โรงเรียนมีสภาพแวดล้อม และองค์ประกอบอื่นๆ ครบถ้วนเป็นโรงเรียน ที่มีความพร้อมในการจัดการศึกษาเป็นอย่างดี ส่งผลให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาครบถ้วน เป็นตัวอย่าง แก่ชุมชน และสังคมได้รับการพัฒนาด้วย

วิชัย วรรณพุด (2547 : 8-14) สรุปว่า การบริหารงานด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ในโรงเรียนมีความสำคัญและจำเป็น เพราะถ้าอาคารสถานที่ บรรยากาศ สภาพแวดล้อมในโรงเรียนดี จะส่งผลต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน อำนวยความสะดวกในการบริหารงานต่างๆ ของโรงเรียน นอกจากนี้ยังเป็นการกล่อมเกลาลักษณะนิสัยคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน และยังส่งผลให้นักเรียน เกิดการเรียนรู้ได้รวดเร็ว และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่ชุมชน และสังคมต้องการ

ส่วนบทบาทของครูที่มีต่อการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนจะเห็นได้ว่า ครูเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุด ให้คำปรึกษา แนะนำให้การดูแล และช่วยเหลือในด้านต่างๆ ตลอดจนจัดกิจกรรม การเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล ดังนั้น พฤติกรรมของครู สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบรรยากาศและสภาพแวดล้อม ขณะเดียวกันก็สำคัญกับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน

เป็นอย่างมาก ครูสามารถก่อให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ทางบวก โดยการประกันว่าชั้นเรียนจะต้องเป็นสถานที่ที่มีความปลอดภัย เป็นระเบียบ สามัคคี และมีความเป็นมิตรในการทำงาน

ครูเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการปลูกฝังเจตคติ ค่านิยม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน ความกระตือรือร้นของครู ความสนใจ ความเอาใจใส่ในการสอน การแสวงหาความรู้เป็นนิจ การมีจิตใจดีงาม ความสุภาพอ่อนโยนทั้งน้ำเสียงและบุคลิก จะช่วยโน้มน้าวจิตใจของนักเรียนให้เอาครูเป็นแบบอย่าง และกระตุ้นให้นักเรียนสนใจใฝ่รู้ใฝ่เรียน ด้วยความกระตือรือร้นมีชีวิตชีวาตามไปด้วย

การสร้างบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้การจัดการจัดบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนนั้นนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการบริหารโรงเรียนเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้นักเรียนมีความสุข มุ่งการเรียนการสอนตามธรรมชาติ นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง และปลูกฝังความมีระเบียบวินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสะอาด ความรัก ความสามัคคี

สรุปได้ว่า ปัจจัยการส่งเสริมให้นักเรียนมีวินัยในตนเองนั้น ต้องเริ่มมาจากการเลี้ยงดูและสภาพความสัมพันธ์ในครอบครัว เพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะหล่อหลอมให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมที่จะอยู่ในระเบียบวินัยต่างกัน และเมื่อเข้ามาในโรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับเพื่อน ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน รวมทั้งสภาพแวดล้อมทุกๆ ด้านภายในโรงเรียนก็จะ เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการสร้างเสริมความมีวินัยในตัวเอง ว่าจะเป็นไปได้ในทางบวกหรือลบ

2.4.2 การส่งเสริมความมีวินัย

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2542 : 80 – 81) กล่าวถึงหลักการสร้างวินัยให้แก่เด็ก ดังนี้

1. มีเจตคติที่ดีกับเด็ก การสอนวินัยต้องค่อยเป็นค่อยไป เอาใจใส่ และพยายามสร้างด้วยการใช้สัมพันธภาพที่ดีกับเด็ก ให้คำแนะนำชี้แจงถึงการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง ฝึกเด็กให้รู้จักการบังคับตนเองอย่างมีเหตุผล ให้กำลังใจเมื่อเด็กทำถูกต้องและชมเชย ใช้วิธีการจูงใจให้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติมากกว่าการบังคับ โดยคำนึงถึงความรู้สึกนึกคิด สภาพจิตใจ และความสามารถของเด็ก ในการพัฒนาตามระดับอายุ การสอนวินัยเด็กด้วยความรักและให้สิ่งที่ดีที่สุดกับเด็ก จะช่วยให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีกับการมีวินัย

2. ให้อิสระแก่เด็กในการมีความคิดเป็นของตนเอง ด้วยการให้คำแนะนำปรึกษา เมื่อเด็กเล่นกับเพื่อน หรือมีปัญหาในการเล่น เด็กควรได้รู้ว่า ทำไมต้องมีวินัย พฤติกรรมใดที่ยอมรับได้และพฤติกรรมใดที่ผิด เมื่อผิดแล้วต้องแก้ไข หากเกิดซ้ำแล้วไปแก้ไขภายหลัง จะทำให้เด็กคับข้องใจ

3. สร้างให้เด็กมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และงานที่ได้รับมอบหมาย ด้วยการติดตามให้ข้อมูลย้อนกลับ ชี้แนะ ไม่ตีหรือว่ากล่าวให้เด็กเสียใจ ไม่เปรียบเทียบเด็กกับผู้อื่น ให้เด็กรู้สึกเป็นปมด้อย แต่ประเมินให้เด็กเห็นถึงการพัฒนาพฤติกรรมของตนเองและขอควรแก้ไข

4. ให้การยกย่องชมเชยในทันทีที่เด็กกระทำหรือปฏิบัติ อย่าพูดถึงสิ่งที่ใกล้ตัว เด็กจะไม่เข้าใจ เช่น ทำดีไปเถอะโตขึ้นแล้วจะดีเอง หรือใช้คำยากที่เด็กไม่เข้าใจ

5. การฝึกวินัยต้องสม่ำเสมอ เราไม่สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กได้ในทันทีทันใด ต้องฝึกซ้ำๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เด็กซึมซับเป็นนิสัย เมื่อผิดต้องลงโทษทันทีเพื่อแก้ไขให้ถูกต้อง ถ้าทำดีต้องชมเชย

ปรีชา ธรรมมา (2545 : 37 – 38) ได้บ่งชี้องค์ประกอบสำคัญที่เอื้อต่อการเสริมสร้างความมีวินัยแห่งตน ได้แก่

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ความไม่แออัดในห้องเรียน แสงสว่าง อุณหภูมิ การถ่ายเทของอากาศ โຕะที่นั่ง อุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งการทำงาน ซึ่งมีความสำคัญทั้งในโรงเรียนและสถานฝึกงานทั่วไป

2. ความเหมาะสมของหลักสูตรกับความสามารถของนักเรียน

3. การให้คำปรึกษาและการจัดกลุ่มในชั้นเรียน วิชาที่เด็กไม่สนใจเรียน บางครั้งก็จะก่อให้เกิดปัญหาตามมา

4. การจัดที่นั่งให้นักเรียน บางครั้งก็ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นมาได้ เช่น การให้เด็กซุกซนนั่งอยู่หลังชั้น จะเป็นปัญหาเวลาเรียนมากกว่าให้เขานั่งแถวหน้า

5. ความเป็นผู้นำและความสามารถของครู ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการสร้างวินัยให้กับนักเรียน

6. การมีสำนึกในความยุติธรรม ความไม่ลำเอียงด้วยอคติต่าง ๆ หากครูขาดจิตสำนึกนี้ นักเรียนจะไม่เคารพเชื่อฟัง

7. การให้นักเรียนมีการปกครองด้วยตนเองมากขึ้น

8. การพัฒนาควบคุมตนเองหรือการมีวินัยแห่งตนเองนั้น ควรกระทำตั้งแต่อายุน้อย จะได้ผลมากกว่าเมื่อมีอายุมากขึ้น

พงษ์ศักดิ์ นามกอง (2547 : 30) สรุปไว้ว่า การสร้างวินัยในโรงเรียนว่า วินัยในโรงเรียนหมายถึง การรู้จักปกครองตนเอง การกระทำตามระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจของผู้ปฏิบัติ คือ นักเรียนที่ได้มองเห็นคุณค่าแล้วว่า การปฏิบัติตามกฎข้อบังคับที่โรงเรียนได้สร้างขึ้นและตนเองก็เห็นพ้องด้วยนั้น เป็นสิ่งที่ธำรงไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อย อันจะนำมาซึ่งความสุขและความเสมอภาคของสมาชิกทุกคนในสังคมนั้น

มอริริช (Morridh, 2002 : 112) เสนอแนวทางการบริหารงานวินัยนักเรียนในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ ผู้บริหารจะต้องมีภาวะผู้นำซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาวินัยของนักเรียนในโรงเรียน ผู้บริหารจะต้องเตรียมความพร้อมและรับผิดชอบต่อกระบวนการที่จะนำไปสู่การพัฒนาวินัยและทำให้เกิดความมั่นใจว่า ทุกคนและทุกองค์ประกอบของโรงเรียนเต็มไปด้วยความพร้อม นอกจากนี้

ผู้บริหารจะต้องเต็มใจที่จะช่วยเหลือครูอาจารย์ที่ยังลังเลใจอยู่ โดยมีภารกิจดังนี้ 1) ต้องสร้างความเชื่อหรือทัศนคติร่วมกันในโรงเรียน ภาษาที่ใช้และความคาดหวังทั้งหลาย จะต้องอยู่บนพื้นฐานของวินัยที่เป็นที่ศนะในทางบวก 2) สร้างบรรยากาศในโรงเรียนที่ทำให้ครูอาจารย์สามารถแสดงแนวคิดความสนใจและความเห็นที่แตกต่างกันได้อย่างอิสระ 3) สร้างความรู้สึกในการทำงานเป็นทีม 4) อำนาจการให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร และ 5) ให้พ่อแม่ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการสร้างวินัย

ปิติ ประจวบ (2547 : 16) ได้สรุปวิธีการสร้างวินัยนักเรียนไว้ดังนี้

1. กระทำอย่างต่อเนื่อง การศึกษาจะต้องพัฒนาปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนทุกระดับการศึกษา นับจากอนุบาลถึงระดับอุดมศึกษา

2. กระทำทุกขั้นตอนทุกขณะทุกกิจกรรม นับตั้งแต่การเรียนการสอนในทุกวิชาจะต้องให้มีการสอดแทรกเรื่องคุณธรรมจริยธรรม การเป็นตัวอย่างที่ดีของครู การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และประเมิณผล เป็นต้น

3. อาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ช่วยกันสร้างบรรยากาศที่ดีและเหมาะสมแก่การพัฒนาจิตใจเด็ก สร้างกำแพงใจให้แก่เด็กด้วยการสอนให้เขารู้จักวิธีป้องกันความชั่วร้ายจากสังคมได้

4. การปฏิบัติในวิถีชีวิต เป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ยั่งยืนให้กับเด็ก โดยการฝึกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ไพบุลย์ ชำขันมะลี (2548 : 36-37) สรุปแนวทางการสร้างวินัยให้นักเรียนไว้ โดยเสนอว่าการปรับเปลี่ยนวิธีการอบรมสั่งสอนที่จะพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ควรพิจารณาความสมบูรณ์ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และสติปัญญา อันเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งในแต่ละด้านนั้นควรจะมีการปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเด็ก ดังนี้

1. การปลูกฝังด้านพฤติกรรม พฤติกรรมทางกายและทางวาจาเป็นสิ่งที่มนุษย์แสดงออกแล้วมีผลต่อตัวเองและผู้อื่นตามลักษณะของพฤติกรรมที่แสดงออกมา การศึกษาควรปลูกฝังให้เด็กมีพฤติกรรมที่ถูกต้องได้แก่

ก. ปลูกฝังระเบียบวินัยขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ระเบียบวินัยที่ควรปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นไปเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการอยู่ร่วมกัน เช่น วินัยเรื่องการรับประทานอาหาร การนั่ง การเดิน การพูดคุยเจรจา

ข. ปลูกฝังวินัยทางสังคม ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้เด็กรู้จักระเบียบของสังคม เช่น กฎหมาย ธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมของสังคม

2. การปลูกฝังทางด้านจิตใจ ได้แก่ การปลูกฝังให้เด็กได้พัฒนาให้มีคุณลักษณะทางด้านจิตใจ ดังนี้

ก. สร้างความศรัทธาเชื่อมั่นในการทำความดี หรือสร้างแรงจูงใจในการทำความดี ให้เกิดขึ้นแก่เด็ก ให้เขาเกิดจิตสำนึกในการทำความดีด้วยตัวของเขาเอง โดยปราศจากการบังคับควบคุมจากผู้ใหญ่

ข. ปลุกฝังให้มีความมุ่งมั่นเกิดพลังใจให้มีความมุ่งมั่นบากบั่นในการกระทำสิ่งที่ดี เช่น ให้มีความขยันหมั่นเพียร

ค. ปลุกฝังให้มีจิตใจที่ติงามประกอบด้วยคุณธรรมประจำใจ เช่น ความเมตตา กรุณา ความอดทน

ง. ปลุกฝังให้มีจิตใจมั่นคงเข้มแข็ง สามารถควบคุมอารมณ์และจิตใจของตนเองได้ ในกรณีที่ต้องเผชิญกับสิ่งยั่วยุต่างๆ จากภายนอก

3. การปลุกฝังด้านปัญญา

ก. ปลุกฝังให้มีทัศนคติที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต (สัมมาทิฐิ) ด้วยการให้เด็กสามารถพิจารณาสิ่งต่างๆ ได้ตามความเป็นจริงว่า สิ่งใดเป็นคุณ สิ่งใดเป็นโทษ รู้จักแยกแยะผิดถูก

ข. ปลุกฝังให้มีชีวิตคิดด้วยปัญญา ด้วยการมีวิธีคิดตามหลักของเหตุผล มีวิธีแก้ปัญหา และตัดสินใจอย่างถูกต้องบนพื้นฐานของปัญญา และการดำริตรัดรองในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนตน และผู้อื่น

สรุปได้ว่า การส่งเสริมให้นักเรียนมีวินัยในตนเอง เป็นเรื่องสำคัญที่ควรส่งเสริมและพัฒนา ให้เกิดขึ้นกับตัวเด็ก สามารถทำได้ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน ควรใช้วิธีจูงใจมากกว่าบังคับ ควรปลุกฝัง ให้เกิดวินัยในตนเองโดยอยู่บนรากฐานของการใช้เหตุผลและการมอบความรัก ควรกระทำอย่างค่อยเป็น ค่อยไป และต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอ ชมเชยให้กำลังใจเมื่อเด็กปฏิบัติดี ทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองหรือ ครูนั้นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญโดยการทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดี

2.5 ประโยชน์และความสำคัญของความมีวินัย

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราชบรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำรัส พระราชทานแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคใต้ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 10 กันยายน 2524 “คนที่มีระเบียบวินัยนั้นเป็นผู้ที่เข้มแข็ง เป็นผู้ที่หวังดีต่อตัวเอง เป็นผู้ที่จะมีความสำเร็จ ในอนาคต อันนี้เป็นระเบียบอย่างหนึ่ง เป็นวินัยอย่างหนึ่ง คือว่า ถ้าคนใดมีระเบียบวินัยในร่างกาย คือหมายถึงการปฏิบัติของตัวในกิจยามารยาท ทำให้ไม่มีอุปสรรคต่อการชวนขยายหา จะหาความรู้ก็ได้ หาอะไรก็มีความสำเร็จ คือหาสิ่งที่ตัวกำลังมุ่งที่จะปฏิบัติ การปฏิบัติด้วยความมีระเบียบวินัย การปฏิบัตินั้นสำเร็จ อันนี้เป็นระเบียบวินัยชนิดหนึ่ง ระเบียบวินัยอีกชนิดที่กล่าวเมื่อตะกี้ ก็คือระเบียบในใจ ในใจนั้นก็คือการกระทำอะไรเราต้องคิด เมื่อมีระเบียบในความคิดคือมีเหตุผล สิ่งใดที่คิดก็คิดออก สมมุติว่าเราคิดเรื่องหนึ่งแล้วก็ไปคิดอีกเรื่องหนึ่งที่ไม่เกี่ยวข้องแล้วไปคิดถึง

เรื่องที่สามเรื่องที่สี่ เรื่องทั้งสามเรื่องนี้ก็ไม่ได้มีความสำเร็จแน่นอนเพราะว่ามันพุ่งชาน ฉะนั้นต้องมีระเบียบ
ในความคิด ที่เรียกว่าระเบียบในใจหรือวินัยในความคิด (สำนักปลัดกระทรวงศึกษา : 2562)

นอกจากนี้ นาดยา ทับแก้ว (2550 : 13-14) ยังได้สรุปพระบรมราโชวาทของพระบาท
สมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราชบรมนาถบพิตร เกี่ยวกับความสำคัญของ
วินัย ซึ่งอาจแยกประเด็นพิจารณาความสำคัญของวินัย ต่อการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ได้ดังนี้
1) ด้านครอบครัว การที่สมาชิกในครอบครัวมีวินัย ไม่ว่าจะเป็วินัยภายนอกหรือวินัยในตนเอง
ย่อมก่อให้เกิดความไว้วางใจเชื่อมั่นระหว่างสมาชิก ทำให้เกิดความสัมพันธ์ภาพที่ดีภายในครอบครัว
โดยเฉพาะสมาชิกผู้เยาว์ของครอบครัว เมื่อเติบโตขึ้นจากครอบครัวที่มีสัมพันธ์ภาพที่ดีย่อมเป็นผู้มี
บุคลิกภาพดี มีความมั่นคงทางจิตใจ กล้าที่จะเรียนรู้และปรับตัวในสิ่งใหม่ๆ อันเป็นกำลังคนที่สำคัญ
ในการช่วยพัฒนาประเทศสืบไป 2) ด้านสังคม เมื่อกลุ่มคนในสังคมมีการรักษาระเบียบวินัย เคารพ
กฎเกณฑ์ของสังคมร่วมกัน เช่น การรักษาสาธารณสมบัติ การเคารพและไม่ล่วงเกินสิทธิของผู้อื่น
การปฏิบัติตามขนบประเพณีแผนปฏิบัติของสังคมก็จะทำให้การดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันของบุคคลใน
สังคมเป็นไปอย่างสงบสุข 3) ด้านเศรษฐกิจ ในสภาพสังคมปัจจุบันที่มีการดำเนินงานทางภาคธุรกิจ
อย่างรวดเร็ว โดยใช้เทคโนโลยีสื่อสารเป็นเครื่องมือ เวลาจึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งซึ่งผู้ดำเนินการ
ทางธุรกิจจะต้องรักษาและใช้ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าสูงสุด ดังนั้นการมีวินัยตรงต่อเวลาจึงเป็นสิ่งสำคัญ
ต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนี้การมีวินัยในตนเองเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ ใน
การดำเนินงานทางธุรกิจก็มีส่วนสำคัญยิ่งที่จะทำให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศมีความเจริญเติบโต
เป็นไปอย่างต่อเนื่อง 4) ด้านการเมือง การที่ประชาชนในสังคมไทยมีความเคารพยอมรับความคิดเห็น
ของบุคคลอื่นที่แตกต่างไปจากตน และตระหนักในสิทธิหน้าที่ของตนในระบอบการปกครองแบบ
ประชาธิปไตยในฐานะประชาชนอย่างกว้างขวาง รวมทั้งการบริหารราชการแผ่นดินด้วยความซื่อสัตย์
สุจริตของรัฐบาล นักการเมือง และด้วยความตระหนักในหน้าที่ของพรรคฝ่ายค้านอย่างแท้จริง สิ่ง
เหล่านี้เป็นวินัยในตนเองที่สำคัญ ที่จะช่วยให้การพัฒนาทางการเมืองของประเทศเป็นไปได้อย่าง

อุทัย ภูเต้าสง (2552 : 14) สรุปว่า การเสริมสร้างวินัยให้เกิดขึ้นกับเด็ก มีความสำคัญ
ในฐานะที่เป็นการถ่ายทอดการเรียนรู้ วิธีการดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมของสังคมของเรา เพื่อให้เด็ก
มีพฤติกรรมต่างๆ ที่คำนึงถึงตนเองและผู้อื่น ด้วยการสร้างวินัยตนเองที่จะช่วยให้เขาได้กระทำในสิ่งที่
สังคมยอมรับ เพื่อเขาจะได้มีความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นและจะต้องเป็นสิ่งที่เขารู้สึกพอใจด้วยเช่นกัน

กร กองสุข (2548 : 16) อธิบายว่า ประโยชน์ที่ได้รับจากการมีวินัยจะช่วยให้สามารถ
เด็กปรับพฤติกรรมในการแสดงออกให้ดีขึ้น มีบุคลิกภาพที่ดี มีความมั่นคงทางจิตใจ กล้าแสดงออก
มีความซื่อสัตย์ มีเหตุผลพึ่งตนเองได้ ปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์ของสังคมได้ดี สามารถพัฒนาสังคมให้ดี
ยิ่งขึ้น รวมทั้งจะเกิดสังคมคุณภาพ ที่มีคุณธรรมและจริยธรรมโปร่งใส รับผิดชอบต่อบ้านเมืองด้วย
ความซื่อสัตย์ สุจริตอย่างแท้จริง

ไพฑูรย์ หงษ์แพง (2549 : 21) สรุปความสำคัญของวินัยนักเรียนไว้ว่า โรงเรียนหรือสถานศึกษาจะต้องให้ความสำคัญต่อการดำเนินงานด้วยวินัยนักเรียน ซึ่งเป็นการปลูกฝังให้นักเรียนเป็นผู้มีวินัยในตนเอง เพราะเมื่อนักเรียนมีวินัยในตนเอง ก็สามารถควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบแบบแผนได้ ก็จะช่วยนักเรียนให้เติบโตเป็นพลเมืองดีของชาติ เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคม ในระบอบประชาธิปไตยของไทยให้มีความสงบเรียบร้อยและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

กฤษฎา ดอนทอง (2549 : 15) อธิบายว่า คนที่มีระเบียบวินัยนั้น เป็นผู้ที่เข้มแข็งเป็นผู้ที่หวังดีต่อตนเอง เป็นผู้ที่จะมีความสำเร็จในอนาคต คุณค่าและประโยชน์ของวินัยทั่วไปนั้น เป็นการฝึกอบรม กาย วาจาและจิตใจ ให้อยู่ในระเบียบแบบแผนที่ดีงาม เพื่อให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมนั้นเป็นไปด้วยความเรียบร้อย วินัยของแต่ละคนย่อมแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของความเป็นอยู่ของสังคมนั้นๆ และวินัยเป็นระเบียบข้อบังคับใดๆ ที่กำหนดขึ้นเพื่อควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ให้สามารถปฏิบัติไปด้วยความเรียบร้อยบรรลุดตามวัตถุประสงค์ วินัยเป็นสิ่งที่มาจากพื้นฐานทางจิตใจ การทำให้คนมีวินัยต้องปรับพฤติกรรม พัฒนาจิตใจเพื่อช่วยให้อุทิศตนสามารถควบคุมตนเองและปฏิบัติตนตามระเบียบกฎกติกาของสังคม เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม บุคคลที่มีวินัยที่ดี ก็จะมีพฤติกรรมที่ดีหลายประการ เช่น ความตั้งใจในการทำงาน การตรงต่อเวลา การปฏิบัติตามกฎระเบียบ ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นตามกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นต้น

สรุปได้ว่า ความมีวินัยของนักเรียน เป็นสิ่งที่ช่วยจัดระบบระเบียบในชีวิตและสังคม ของนักเรียนขณะที่อยู่ในโรงเรียนหรือสถานศึกษา เป็นรากฐานของการกระทำที่ถูกต้องเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นสิ่งควบคุมและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในสังคม วินัยนักเรียนเป็นรากฐานของเด็กและเยาวชนหรือนักเรียน การมีวินัยเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้นักเรียนเป็นผู้ประสบความสำเร็จในชีวิต ช่วยให้สมาชิกในสังคมประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ดีเพื่อความสงบเรียบร้อยของส่วนรวม และจะเป็นผู้สร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับสังคมและประเทศชาติในภายภาคหน้า

2.6 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความมีวินัย/การเกิดวินัยในตนเอง

จากการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างวินัยของนักการศึกษาหลายท่าน ล้วนมีพื้นฐานความเชื่อที่มาจากทฤษฎีทางจิตวิทยา ตามแนวคิดของกลุ่มพฤติกรรมนิยม ซึ่งมีหลายทฤษฎี ดังนี้

2.6.1 ทฤษฎีการวางเงื่อนไขให้ปฏิบัติ (Operant conditioning) ของสกินเนอร์ (Skinner) (ลิขิต กาญจนารณ. 2548 : 55 - 56)

ทฤษฎีการวางเงื่อนไขให้ปฏิบัติ มีความเชื่อว่าพฤติกรรมของบุคคล เป็นผลที่ได้รับจากการกระทำ สกินเนอร์สนใจเรื่องการเกิดพฤติกรรมของมนุษย์ โดยอธิบายว่าการกระทำหรือพฤติกรรมทั้งหลายล้วนแต่ได้รับอิทธิพลมาจากผลของการกระทำที่ตามมา หลังจากการกระทำพฤติกรรมนั้นเสร็จสิ้นลง โดยมีกระบวนการให้การเสริมแรงเป็นตัวกระตุ้น ซึ่งกระบวนการให้การเสริมแรงในการวางเงื่อนไขให้ปฏิบัติ นั้น สามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การใช้การเสริมแรงที่มีลักษณะต่อเนื่อง คือ ให้การเสริมแรงแก่พฤติกรรมทุกครั้งที่อินทรีย์ได้แสดงพฤติกรรมที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์หรือตามที่ถูกต้องการ ซึ่งการให้การเสริมแรงแบบต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นสิ่งจำเป็นในระยะเริ่มแรกของการฝึก

2. การเสริมแรงเป็นครั้งคราวตามความเหมาะสม ซึ่งสามารถทำได้หลายแบบ เช่น ใช้เวลาเป็นตัวกำหนดเป็นตัววัดว่าจะให้การเสริมแรงเมื่อใด หรือใช้จำนวนครั้งของการตอบสนองเป็นตัวกำหนด

ทฤษฎีการวางเงื่อนไขให้ปฏิบัติ (Operant conditioning) ของสกินเนอร์ (Skinner) สามารถสรุปหลักการที่สำคัญได้ดังนี้

1. การเรียนรู้เกิดจากการที่พฤติกรรมได้รับการเสริมแรง
2. พฤติกรรมใดก็ตามที่ได้รับการเสริมแรง พฤติกรรมนั้นจะคงอยู่และเกิดขึ้นต่อไป
3. พฤติกรรมใดก็ตามหากไม่ได้รับการเสริมแรง พฤติกรรมนั้นมีแนวโน้มที่จะลดลงหายไป หรือหยุดการกระทำ
4. การเสริมแรงจะต้องได้รับทันทีที่พฤติกรรมเกิดขึ้น หรือต่อเนืองหลังจากที่ทำพฤติกรรมนั้นไปแล้ว

จากการศึกษาทฤษฎีการวางเงื่อนไขให้ปฏิบัติ (Operant conditioning) สามารถสรุปได้ว่าการเรียนรู้ตามทฤษฎีนี้ จะเน้นที่การกระทำของผู้รับการทดลองหรือผู้ที่เรียนรู้มากกว่าสิ่งเร้าที่ผู้ทดลองหรือผู้สอนกำหนด กล่าวคือ เมื่อต้องการให้เกิดการเรียนรู้จากสิ่งเร้าใด จะให้ผู้เรียนเลือกแสดงพฤติกรรมเอง โดยไม่บังคับหรือบอกแนวทางในการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แล้วจึงเสริมแรงพฤติกรรมนั้นหรือกล่าวได้ว่า พฤติกรรมหรือการตอบสนองจะขึ้นอยู่กับการเสริมแรง

2.6.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg's moral development) (ทศนา แวมมณี. 2546 : 11 - 12)

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก เชื่อว่า การบรรลุนิติภาวะเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้น จะแสดงออกในทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้อย่างเด่นชัดที่สุด เนื่องจากเหตุผลเชิงจริยธรรมไม่ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะเหตุผลเชิงจริยธรรมมิใช่การประเมินค่าการกระทำไปในทำนองที่ว่า “ดี” หรือ “เลว” แต่จะเป็นการใช้เหตุผลที่ลึกซึ้งซึ่งยากแก่การเข้าใจยิ่งขึ้นไปเป็นลำดับ เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงจึงมีลักษณะเป็นเหตุผลสากลกว้างขวาง ไม่ขัดแย้ง และมีรากฐานจากควมมีหลักการ ไม่เข้าข้างตนเอง และเป็นอุดมคติ

โคลเบอร์ก จำแนกพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ 6 ขั้น ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ดังนี้

ระดับที่ 1 ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Pre-conventional level) หมายถึง การตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ไม่คำนึงถึงผู้อื่น ในระดับนี้บุคคลจะขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจเหนือตนพบในเด็กอายุ 2 –10 ปี โดยแบ่งเป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 ชั้นหลักการหลบหลีกมิให้ตนเองถูกลงโทษ บุคคลจะเลือกกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดเพื่อหลีกเลี่ยงมิให้ตนเองถูกลงโทษทางกาย จะยอมทำตามคำสั่งผู้มีอำนาจเหนือตนโดยไม่มีเงื่อนไข ไม่พิจารณาถึงความหมายในคุณค่าของมนุษย์ เช่น ไม่กล้ายกยอกทรัพย์เพราะกลัวถูกตำรวจจับ หรือไม่กล้าหนีเรียนเพราะกลัวถูกครูตักเตือน เป็นต้น ในชั้นนี้พบในเด็กอายุ 2-7 ปี

ชั้นที่ 2 ชั้นหลักการแสวงหารางวัล เป็นชั้นที่บุคคลเลือกกระทำในสิ่งที่น่าสนใจมาให้ตนเองเท่านั้น ต้องการแลกเปลี่ยนสิ่งที่ตนกระทำ โดยมุ่งการตอบแทนทางกายและวัตถุมากกว่านามธรรม และไม่คำนึงถึงความถูกต้องของสังคม พบในเด็กที่มีอายุ 7 –10 ปี

ระดับที่ 2 ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional level) ในระดับนี้บุคคลจะกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อย ๆ ของตน เช่น ทำตามความคาดหวังของครอบครัว หรือทำตามกฎหมายและศาสนา บุคคลจะเลียนแบบหรือคล้อยตามบุคคลในกลุ่ม เพื่อปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของสังคม แต่ไม่ได้คำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นในขณะนั้นและผลที่ตามมาภายหลัง ในระดับนี้บุคคลยังต้องการการควบคุมจากภายนอกอยู่ แต่ก็ยังนึกถึงจิตใจของผู้อื่นด้วย รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา พบในผู้ที่มีอายุ 10 –16 ปี ระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 3 ชั้นใช้หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ ในชั้นนี้บุคคลมีความรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม จะกระทำสิ่งที่คนอื่นเห็นว่าดี เพื่อได้รับคำยกย่องชมเชย จะยังไม่มีความเป็นตัวของตัวเองมากนัก ชั้นนี้พบในผู้ที่มีอายุ 10-13 ปี

ชั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม ในชั้นนี้บุคคลมีความรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตน ในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม จึงถือว่าตนมีหน้าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดหรือคาดหวังอย่างเคร่งครัด พบในผู้ที่มีอายุ 13 –16 ปี

ระดับที่ 3 ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post-conventional level) เป็นระดับที่ต้องตัดสินใจขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยการนำมาพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบด้วยตนเอง เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าสิ่งใดสำคัญมากกว่ากันก็จะปฏิบัติตามนั้น มีหลักการของตนเองที่ถูกต้องและหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ของสังคม ระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 5 ชั้นใช้หลักการทำตามข้อตกลงของสังคมและคำมั่นสัญญา บุคคลจะเห็นความสำคัญของชนหมู่มาก ไม่ทำตนให้ละเมิดผู้อื่น สามารถควบคุมใจตนเองได้ เคารพตนเอง สามารถให้รางวัลและลงโทษตนเองได้ เช่น เกิดความละอายใจหรือภาคภูมิใจในการกระทำของตนเอง โดยไม่เกี่ยวข้องกับการควบคุมจากภายนอกหรือบุคคลอื่น มีพฤติกรรมที่ถูกต้องเป็นไปตามค่านิยมส่วนตัว

ผสมผสานมาตรฐานการยอมรับจากสังคม ถือว่ากฎเกณฑ์ต่าง ๆ อาจเปลี่ยนแปลงได้โดยพิจารณาถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นใหญ่ พบในบุคคลที่มีอายุ 16 ปีขึ้นไป ได้แก่ วัยรุ่นตอนปลายและผู้ใหญ่
 ขั้นที่ 6 ขั้นยึดหลักอุดมคติสากล เป็นจริยธรรมขั้นสูงสุด แสดงถึงการมีความรู้สากล นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ในสังคมของตนและมีความยืดหยุ่นทางจริยธรรมเพื่อจุดมุ่งหมายในชั้นปลาย อันเป็นอุดมคติที่ยิ่งใหญ่ คือเคารพในความเป็นมนุษย์ของแต่ละคนและความเกรงกลัวต่อบาป ยึดสิ่งเหล่านี้เป็นคติประจำใจ

โคลเบอร์ก เชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมนั้นไม่ใช่การรับรู้จากการพร่ำสอนของผู้อื่น โดยตรง แต่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนเองต่อผู้อื่น และบทบาทของผู้อื่นด้วย รวมทั้งข้อเรียกร้องและกฎเกณฑ์ของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งอาจขัดแย้งกัน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในกลุ่มใดหรือสังคมใดก็ตาม การพัฒนาทางด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมนั้นเป็นไปตามลำดับขั้นจากขั้นที่หนึ่งผ่านไปถึงขั้นที่หก บุคคลจะพัฒนาข้ามขั้นไม่ได้ เมื่อบุคคลได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ที่ดีขึ้น จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและเหตุผล ทำให้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในขั้นที่สูงขึ้นไป ส่วนเหตุผลในขั้นที่ต่ำกว่าก็จะใช้น้อยลงและถูกละทิ้งไปในที่สุด

2.6.3 ทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเองของเมาเรอร์ (Mowrer)

เมาเรอร์ (Mowrer, อ้างถึงใน อรวรรณ พาณิชปฐมพงศ์ 2542 : 10 – 14) ได้อธิบายถึงทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเองว่า การเกิดวินัยในตนเองของบุคคลแต่ละคนนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์มาตั้งแต่ระยะแรกเกิดจนกระทั่งเติบโตขึ้นมา จุดเริ่มต้นคือ ความสัมพันธ์ระหว่างทารกกับมารดา หรือผู้เลี้ยงดู อันจะนำไปสู่ความสามารถในการควบคุมตนเอง เมื่อโตขึ้นทารกและเด็กจะต้องเรียนรู้จากผู้เลี้ยงดู โดยการเรียนรู้จะเกิดขึ้นในสภาพอันเหมาะสมเท่านั้น การเรียนรู้ของทารกและเด็กนั้น จะเกิดขึ้นหลายระดับ และมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

จุดเริ่มต้นอยู่ที่การที่ทารกได้รับการบำบัดความต้องการ เช่น หิวก็ได้ดื่มนม ร้อนก็ได้อาบน้ำ ยุ่งกั๊ดก็มีผู้มาปัดให้ เมื่อทารกได้รับการบำบัดความต้องการก็จะรู้สึกสบาย พอใจ และมีความสุข ความสุขนี้จะรุนแรงมาก และติดตรึงอยู่ในสำนึกของทารกไปจนเติบโตขึ้น

ขั้นต่อมาคือ ในขณะที่ทารกได้รับการบำบัดความต้องการจนรู้สึกพอใจ และมีความสุข การรับรู้ของเด็กคือความสุข ความพอใจของเด็กที่เกิดจากการได้รับการบำบัดความต้องการต่าง ๆ จะมาพร้อมกับการปรากฏตัวของมารดา การปรากฏตัวของมารดาจึงทำให้เกิดความสุขความพอใจและความรักความพอใจมารดานั้นจะต้องเกิดด้วยการเรียนรู้เช่นนี้ ในทางตรงกันข้ามหากเด็กหิวและไม่ได้กิน หรือกินเมื่อไม่หิว เด็กจะไม่เกิดความสุขพอใจ เด็กจะไม่มีรากฐานของการเรียนรู้ที่จะรักและพอใจมารดาของตน

เมื่อการเรียนรู้ขั้นนี้เกิดขึ้นแล้ว จึงเป็นการเรียนรู้ขั้นต่อไปกล่าวคือ มารดายอมมาควบคุมกับคำอบรมสั่งสอนเด็ก ด้วยคำพูดหรือการกระทำต่าง ๆ ต่อมาเด็กจึงจะมีความสุขด้วยการเลียนแบบ

มารดาทางคำพูด การกระทำ หรือทำตามที่มีมารดาสั่งสอน ความสุขความพอใจที่เกิดขึ้นมีลักษณะเป็นการให้รางวัลหรือชมเชยตนเองโดยไม่หวังผลจากภายนอก เด็กจะเลียนแบบผู้เลี้ยงดูตนทั้งทางดีและไม่ดี ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้ที่ตนรักพอใจ เช่น ถ้าเห็นมารดาสุขุบบุหรืเสมอ เมื่อเด็กสุขุบบ้างก็เกิดความสุขความพอใจ เพราะเป็นลักษณะของผู้ที่ตนรัก ลักษณะที่แสดงถึงการมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ของบุคคลนั่นเองโดยจะปรากฏขึ้นในเด็กที่มีอายุระหว่าง 8-10 ขวบ และจะพัฒนาต่อไปจนสมบูรณ์เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ฉะนั้นผู้ที่มีบรรลุมารภาวะทางจิตอย่างสมบูรณ์ จึงเป็นผู้ที่สามารถควบคุมตนเองให้ปฏิบัติอย่างมีเหตุมีผลในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น ในการตอบโต้เมื่อเด็กเกิดความคับข้องใจหรือเมื่อเกิดความกลัว ในการมีความรักและการมีอารมณ์ขัน ผู้ที่ขาดวินัยในตนเองเพราะไม่ได้ผ่านการเรียนรู้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จะกลายเป็นบุคคลที่ขาดความยับยั้งชั่งใจในการกระทำ และอาจกลายเป็นผู้ทำผิดกฎเกณฑ์ และกฎหมายของบ้านเมืองอยู่เสมอ ในรายที่รุนแรงอาจกลายเป็นอาชญากรรมร้ายแรงหมดโอกาสที่จะแก้ไข

จากทฤษฎีกล่าวสรุปได้ว่า การเกิดวินัยของตนเองนั้น มีพื้นฐานมาตั้งแต่ระยะแรกเกิดถึงวัยเจริญเติบโต โดยจุดที่สำคัญนั้นก็คือการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างในการอบรมเลี้ยงดู ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในด้านอุปนิสัยและเป็นการเสริมสร้างวินัยที่จะเกิดขึ้นกับเด็กต่อไป

2.6.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social cognitive theory) ของ อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา (Bandura. 1977 : 22 – 27; อ้างถึงใน รัชดาภรณ์ อินทะนิน. 2544 : 9) กล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์มีการเรียนรู้พฤติกรรมจากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งทางตรงคือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง และทางอ้อม คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลอื่นหรือการเรียนรู้จากตัวแบบ ซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยอาศัยกระบวนการสังเกต การใช้ชีวิตประจำวันเป็นการเรียนรู้ด้วยกระบวนการสังเกตจากตัวแบบ เป็นส่วนใหญ่ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. กระบวนการสนใจ (Attention process) เป็นกระบวนการเลือกและรับรู้ลักษณะของพฤติกรรมที่สำคัญของตัวแบบ โดยผู้สังเกตจะต้องให้ความสนใจและรับรู้ลักษณะที่สำคัญให้ถูกต้อง แล้วนำสิ่งที่ได้จากการสังเกตมาสรุปรวบรวมไว้เป็นขั้นตอน เพื่อใ้ง่ายต่อการจำ ซึ่งความสนใจนี้จะทำให้สามารถจำแนกพฤติกรรมที่สำคัญออกจากพฤติกรรมอื่นๆ ของตัวแบบได้ การรับรู้จะเกิดขึ้นได้มากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการสนใจจากตัวผู้สังเกตหรือจากโครงสร้างลักษณะของตัวแบบ ได้แก่ ความชัดเจน ความซับซ้อน ความน่าสนใจของตัวแบบ รวมทั้งองค์ประกอบด้านสัมพันธภาพระหว่างตัวแบบกับผู้สังเกต

2. กระบวนการคงไว้ (Retention process) เป็นกระบวนการรวบรวมลักษณะพฤติกรรมที่ได้จากการสังเกตไว้ในระบบความจำในรูปของสัญลักษณ์ ได้แก่ จินตภาพ และภาษา เมื่อบุคคลได้

เห็นพฤติกรรมของตัวแบบที่ตนสนใจ การรับรู้จะเกิดขึ้น และเมื่อพฤติกรรมสิ้นสุดลง มโนภาพของพฤติกรรมดังกล่าวจะยังคงอยู่ในความทรงจำและจะถูกดัดแปลงเป็นสัญลักษณ์ทางภาษา ซึ่งสามารถจดจำได้ง่ายและนานกว่า

3. กระบวนการแสดงออก (Motor reproduction process) เป็นกระบวนการแปลงสัญลักษณ์ในระบบความจำออกมาเป็นพฤติกรรม โดยพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจะถูกต้องหรือใกล้เคียงกับตัวแบบหรือไม่ ขึ้นอยู่กับปริมาณการเรียนรู้ที่ได้จากการสังเกตและความสามารถที่มีอยู่ในตัวบุคคลนั้น

4. กระบวนการจูงใจ (Motivational process) การเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคมนั้นมนุษย์ไม่สามารถแสดงพฤติกรรมที่ตนได้รู้มาทั้งหมด แต่จะเลือกพฤติกรรมของตัวแบบที่ก่อให้เกิดผลดีตอบแทนมากกว่าพฤติกรรมที่ตนได้รู้มาทั้งหมด การประเมินพฤติกรรมของตัวแบบจึงเป็นไปในรูปของการรับเอาสิ่งที่ทำให้ตนพึงพอใจ และปฏิเสธสิ่งที่ไม่เห็นด้วยหรือไม่พึงพอใจ

จากทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา สรุปได้ว่า พฤติกรรมของเด็กทุกคนมีการพัฒนาไปตามลำดับขั้นของพัฒนาการ ขึ้นอยู่กับความพร้อมและการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก ถ้าเด็กคนใดได้รับการตอบสนองอย่างเต็มที่ จะทำให้เด็กมีบุคลิกภาพที่ดีและพร้อมที่จะพัฒนาขั้นสูงต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามบุคคลใกล้ชิดจะเป็นแบบอย่างให้เด็กเลียนแบบพฤติกรรม จึงเป็นจุดสำคัญที่พ่อแม่และครูต้องให้ความสำคัญและเข้าใจถึงพัฒนาการของเด็ก เพื่อเป็นการวางรากฐานของบุคลิกภาพ ให้เติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพและเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

ทฤษฎีข้างต้นที่กล่าวมานั้น สรุปได้ว่าการพัฒนาความมีวินัยของนักเรียน มีรากฐานมาจากทัศนคติของเด็กนักเรียนที่มีต่อตนเองและผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กนักเรียน การพัฒนาความมีวินัยจะมีกระบวนการเช่นเดียวกับการสร้างภาพพจน์ทางที่ดีของตนเอง หรือการเป็นแบบอย่างเพื่อให้เด็กสามารถประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นไปในลักษณะที่ในสังคมยอมรับ โดยมีกระบวนการให้ การเสริมแรง เป็นส่วนหนึ่งในการจูงใจเพื่อเพิ่มพฤติกรรมที่พึงประสงค์

การเกิดวินัย

การมีวินัยในตนเองของบุคคลนั้นเกิดมาจากปัจจัยที่แตกต่างกัน และเป็นคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล มีนักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเกิดวินัยในตนเองของบุคคล อธิบายเกี่ยวกับการเกิดวินัยในตนเองไว้อย่างน่าสนใจ เช่น

ดวงเดือน พันธุมนาวิ (2542 : 29-32) อธิบายถึงทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเอง โดยยึดแนวปฏิบัติแรงจูงใจทางจริยธรรม หรือความมีวินัยในตนเอง ของ แพก และฮาวิกเฮอร์ (Pack and Havighurst) ที่เชื่อว่า การควบคุมของอีโก้ (Ego control) และการควบคุมของซูเปอร์อีโก้ (Super ego control) ร่วมกันช่วยให้เกิดความต้องการแสดงพฤติกรรมต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม ผลพลังควบคุม ego และ super ego ของแต่ละบุคคลไม่เท่ากัน เนื่องจากได้รับความรู้จากจริยศึกษาที่ทำ

ให้บุคคลรู้ผลการกระทำของตนไม่เท่ากัน ซึ่งส่งผลให้ไปสู่ความมีวินัยในตนเองต่างกัน จากที่กล่าวมา สามารถสรุปว่า การวางรากฐานการมีวินัยในตนเองต้องเริ่มที่วัยเด็ก การอบรมเลี้ยงดูมีผลต่อการมีวินัยในตนเองของเด็ก การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนของครู ก็มีส่วนส่งเสริมให้นักเรียนมีวินัยเช่นกัน ส่วนการจัดว่าใครมีวุฒิภาวะทางจิตใต้อาจน้อยเพียงใด อาจเริ่มได้ในวัยรุ่นตอนปลายหรือผู้ใหญ่ตอนต้น แต่ ก็ไม่ได้หมายความว่าบุคคลจะมีความดีมากกว่าเมื่อตอนวัยเด็กเสมอไป

ลบ ไชยชะกิจ (2547, อ้างถึงใน พิชัย อันปัญญา, 2552 : 18-19) ได้อธิบายถึงลักษณะการเกิดวินัยของบุคคลแต่ละคนนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์มาตั้งแต่ระยะแรกเกิดจนกระทั่งเติบโตขึ้นมา จุดเริ่มต้นคือความสัมพันธ์ระหว่างทารกกับมารดาหรือผู้เลี้ยงดู อันจะเป็นทางนำไปสู่ความสามารถในการให้รางวัลตนเอง หรือเกิดความสามารถควบคุมตนเองเมื่อโตขึ้น ตามทฤษฎีของโมวเวอร์ (Mower)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารเชิงกลยุทธ์

3.1 ความหมายของการบริหารเชิงกลยุทธ์

ภาณุ ลิมนานนท์ (2550 : 19) ให้ความหมายของการบริหารเชิงกลยุทธ์ว่า คือ ศาสตร์และศิลป์ในการกำหนดการปฏิบัติการ การประเมินผลและการตัดสินใจตามหน้าที่ ซึ่งช่วยให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึงกระบวนการซึ่งรวมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกัน 3 ประการ ได้แก่

1) การวิเคราะห์กลยุทธ์ 2) การกำหนดกลยุทธ์ 3) การปฏิบัติตามกลยุทธ์

พิริยะ ผลพิรุฬห์ (2552 : 3) ได้ให้ความหมายของการบริหารเชิงกลยุทธ์ คือ กระบวนการบริหารองค์การที่เน้นการบริหารระยะยาว เป็นการมุ่งเน้นหรือทุ่มเททรัพยากรไปในเรื่องใดแล้ว สามารถนำพาองค์การไปสู่ความสำเร็จหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2553 : 18) กล่าวถึง ความคิดเชิงกลยุทธ์ว่า หมายถึงความสามารถในการกำหนดแนวทางที่ดีที่สุด ภายใต้สภาวะต่างๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

นิติธร รุ่งเรือง (2553 : 9) ให้ความหมายของการบริหารเชิงกลยุทธ์คือ กระบวนการตัดสินใจของผู้บริหารเพื่อนำองค์การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยการนำทรัพยากรการบริหารมาใช้ตามขั้นตอนการบริหาร ซึ่งประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม การกำหนด กลยุทธ์ การปฏิบัติตามกลยุทธ์ และการประเมินกลยุทธ์ขององค์กร

หยาดฟ้า ราชมณี (2554 : 6) กล่าวไว้ว่า ความหมายของการบริหารเชิงกลยุทธ์ คือ กระบวนการขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์ การเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์และการใช้ทรัพยากรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยเริ่มพิจารณาจากวิสัยทัศน์ที่ต้องการให้เป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่งในอนาคต แล้วจึงกำหนดพันธกิจและเป้าประสงค์ให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกด้วย

พระมหาศิริชัย สิริบทาโณ (ศรัทธมัย) (2556 : 10) ให้ความหมายของการบริหารเชิงกลยุทธ์ว่า เป็นกระบวนการการวางแผนเทคนิคในการจัดการที่ส่งผลต่อผลการดำเนินงานระยะยาวขององค์การ ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์การ การกำหนดกลยุทธ์ การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ ตลอดจนการควบคุมกลยุทธ์ ซึ่งเป็นการจัดการที่มีความชัดเจนในทิศทางทางการบริหารตั้งแต่การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม แล้วนำมาจัดทำเป็นกลยุทธ์ขององค์การเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ มีการจัดวางบุคลากรที่เหมาะสมกับตำแหน่งงาน โดยบุคลากรดังกล่าวจะต้องมีทัศนคติที่ดี มีความสามารถ มีทักษะและความเชี่ยวชาญที่สอดคล้องกับกลยุทธ์ขององค์การ มีแนวทางการพัฒนาบุคคลเหล่านั้นอย่างชัดเจน เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีนโยบายที่กระตุ้นให้บุคลากรทุ่มเททำงานให้กับองค์การ โดยมีแนวทางที่ชัดเจนในการรักษาพนักงานที่มีศักยภาพและมีมือไว้กับองค์การตลอดไป

พิบูล ทีปะปาล (2559 : 10) กล่าวถึงความหมายของการจัดการเชิงกลยุทธ์ว่า เป็นการกำหนดทิศทางหรือวิถีทางในการดำเนินงานขององค์การ เพื่อให้งานบรรลุผลตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งการกำหนดแนวทางหรือทิศทางในการดำเนินงานนั้น ผู้บริหารจำเป็นจะต้องทำการวิเคราะห์และประเมินปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมภายในและภายนอกองค์การ เพื่อจัดทำแผนการดำเนินงานที่เหมาะสมที่สุด เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

เฟรด อา เดวิด (Fred R. David. 1991, p.4 อ้างถึงใน วันชัย มีชาติ. 2554 : 114) ได้ให้ความหมายของการบริหารเชิงกลยุทธ์ว่า เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการตัดสินใจและกำหนดเป้าหมายขององค์การ การนำไปปฏิบัติ รวมถึงการประเมินผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย

เบรทแมน และ สเนล (Bateman and Snell. 1999 : 3) อธิบายว่าการจัดการเชิงกลยุทธ์ เป็นกระบวนการซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้บริหารจากทุกส่วนขององค์การในการกำหนดกลยุทธ์และปฏิบัติตามกลยุทธ์ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์การ

เชอร์มาร์ฮอร์น (Schermerhorn. 1999 : 64) ให้ความหมายว่าการจัดการเชิงกลยุทธ์หรือการบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นขั้นตอนการกำหนดกลยุทธ์และการปฏิบัติตามกลยุทธ์

แพร์ซี และโรบินสัน (Pearce and Robinson. 2000 : 3) ให้ความหมายว่า การจัดการเชิงกลยุทธ์ หมายถึง กระบวนการตัดสินใจและการปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะส่งผลต่อการวางแผนและการปฏิบัติตามแผน โดยวิธีการเหล่านั้นจะสามารถช่วยให้องค์การประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

โรบินสัน และ คอลเตอร์ (Robbins and Coulter. 2007 : 89) กล่าวว่า การจัดการเชิงกลยุทธ์ คือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ผู้บริหารกระทำเพื่อให้ได้กลยุทธ์ขององค์การ โดยจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการจัดการซึ่งเป็นพื้นฐานขององค์การ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม โดยเพิ่มและเน้นการวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในองค์การ เพื่อให้ทราบสถานะขององค์การเพื่อกำหนดกลยุทธ์อย่างเหมาะสมก่อนนำไปปฏิบัติต่อไป

กล่าวโดยสรุป คือ การบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นกระบวนการการวางแผนเทคนิคในการจัดการที่ส่งผลต่อผลการดำเนินงานระยะยาวขององค์กร โดยอาศัยกระบวนการจัดการที่เป็นพื้นฐานขององค์กร คือ การวางแผน การจัดองค์กร การนำและการควบคุม เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์กร

3.2 ความสำคัญของการบริหารเชิงกลยุทธ์

ในการบริหารองค์กรในปัจจุบัน เป็นที่ตระหนักว่า การดำเนินงานต่าง ๆ มีการแข่งขันค่อนข้างสูง แนวคิดหรือวิธีการในการบริหารแบบเดิม ๆ ไม่สามารถนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้เหมือนในอดีต การบริหารองค์กรสมัยใหม่ถือว่าการบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นหัวใจสำคัญต่อการบริหารงานขององค์กรที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ รวมทั้งสภาพแวดล้อมภายนอกและสภาพแวดล้อมภายใน ซึ่งส่งผลกระทบต่อองค์กรทั้งทางตรงและทางอ้อม ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องปรับกระบวนการตัดสินใจในการบริหาร เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ กลยุทธ์การบริหารอันทรงประสิทธิภาพนั้น จะต้องดีพร้อมสมบูรณ์ ตามความหมายของการบริหารทั้งสองอย่าง คือ การมีประสิทธิภาพ (Effectiveness) ที่สามารถกำหนดเป้าหมายที่ดี และสามารถบรรลุผลสำเร็จในเป้าหมายนั้น ๆ ได้ และการมีประสิทธิภาพ (Efficiency) ที่สามารถทำสำเร็จในเป้าหมายเหล่านั้นโดยมีต้นทุนค่าใช้จ่ายที่ต่ำที่สุด ด้วยการจัดการเชิงกลยุทธ์นั้นช่วยให้ผู้บริหารสามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานขององค์กรที่มีการเปลี่ยนแปลงและได้รับผลกระทบ โดยคำนึงผลที่จะเกิดขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาวที่มีต่อองค์กรได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการจัดการเชิงกลยุทธ์ จึงมีความสำคัญต่อการจัดการองค์กรเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารเชิงกลยุทธ์ เช่น

ซุนวู (อ้างถึงใน ปกรณ์ ปริยากร. 2552 : 87) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารเชิงกลยุทธ์ คือ การสร้างชัยชนะ ยิ่งวางแผนมากย่อมมีโอกาสที่จะชนะมาก ถ้าวางแผนน้อยก็ย่อมมีโอกาสน้อย และการต่อสู้ที่ปราศจากการวางแผน คือ ความหายนะ

พิริยะ ผลพิรุฬห์ (2552 : 3) กล่าวว่า ความสำคัญของการบริหารเชิงกลยุทธ์ว่า มีดังนี้

1. ช่วยให้ผู้บริหารตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลง เห็นโอกาสใหม่ๆ เห็นข้อจำกัดที่อาจจะเกิดขึ้น ทำให้องค์กรสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมได้ดีกว่าองค์กรอื่น
2. ทำให้มีทิศทางในการดำเนินงานองค์กรที่ชัดเจน เห็นถึงแนวทางที่องค์กรต้องปฏิบัติ
3. ทำให้องค์กรสามารถสร้างผลตอบแทน (Returns) ที่เหนือกว่าคู่แข่งได้ด้วยการสร้างข้อได้เปรียบในการแข่งขัน (Competitive advantage) และสามารถรักษาข้อได้เปรียบนี้ไว้
4. ยกระดับองค์กรให้สามารถบรรลุประสิทธิภาพการมีต้นทุนการดำเนินการที่ต่ำลงและการมีประสิทธิภาพ คือ การบริหารงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

5. ช่วยให้ผู้บริหารมีการทำงานในลักษณะ Proactive คือ สามารถคาดการณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น หรือเป็นฝ่ายรุกมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายรับ

แก้วตา เข้มแข็ง (2555 : 17) กล่าวว่า ความสำคัญของการวางแผนเชิงกลยุทธ์ มีดังนี้

1. ช่วยให้หน่วยงานพัฒนาตนเองทันกับสภาพการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม เพราะการวางแผนกลยุทธ์ให้ความสำคัญกับการศึกษาวิเคราะห์บริบท และสภาพแวดล้อมภายนอกหน่วยงาน เป็นประเด็นสำคัญ

2. ช่วยให้หน่วยงานภาครัฐในทุกระดับ มีความเป็นตัวเอามากขึ้นรับผิดชอบต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของตนเองมากขึ้น ทั้งนี้เพราะการวางแผนกลยุทธ์เป็นการวางแผนขององค์การ โดยองค์การ และเพื่อองค์การ

3. เป็นเงื่อนไขหนึ่งของการจัดทำระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน ซึ่งสำนักงบประมาณกำหนดให้ส่วนราชการและหน่วยงานในสังกัดจัดทำ ก่อนที่จะกระจายอำนาจด้านงบประมาณ โดยการจัดสรรงบประมาณเป็นเงินก้อนลงไปให้หน่วยงาน

4. ช่วยให้เกิดการริเริ่มสร้างสรรค์ทางเลือกใหม่ได้ด้วยตนเอง จึงเป็นการวางแผนพัฒนาที่ยั่งยืน

พระมหาศิริชัย สิริมหาโณ (ศรีรัมย์) (2556 : 13) การจัดการเชิงกลยุทธ์มีความสำคัญต่อการบริหารงานปัจจุบัน เนื่องจากการที่องค์กรต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพแวดล้อมภายนอกและสภาพแวดล้อมภายใน ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีวิธีการที่ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะมีขึ้นในอนาคต ส่งผลให้ผู้บริหารปรับวิธีการบริหารงานให้ทันกับสถานการณ์ สามารถกำหนดทิศทางขององค์กรในอนาคตได้อย่างชัดเจน เพื่อให้องค์กรได้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่กำหนด

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ความสำคัญในการบริหารเชิงกลยุทธ์นั้นมีประโยชน์มากต่อองค์กร เพราะทำให้องค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายตามที่ได้วางไว้ เนื่องจากการบริหารเชิงกลยุทธ์จะกำหนดทิศทางการดำเนินงานที่ชัดเจน ทำให้ลูกค้าทราบถึงแนวทางหรือนโยบายการบริหารงาน และสามารถช่วยผู้บริหารยกระดับผลการปฏิบัติงานขึ้นมาได้ ทำให้องค์กรจะสามารถบรรลุทั้งประสิทธิภาพ คือการมีต้นทุนในการดำเนินงานที่ต่ำกว่า และมีประสิทธิผล คือบริหารงานบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ และช่วยให้ผู้บริหารมีการทำงานในลักษณะเชิงรุก (Proactive) มากกว่าเชิงรับและป้องกันตัว (Reactive and defensive) ซึ่งทำให้องค์กรปรับตัวได้ดีกว่า

3.3 หลักการการบริหารเชิงกลยุทธ์

การบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นการบริหารที่เป็นระบบ ที่จะช่วยให้การบริหารองค์การบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ มีนักวิชาการกล่าวถึงหลักการการบริหารเชิงกลยุทธ์ไว้ ดังนี้

กาญจนา ศิริวงศ์ (2552 : 19) กล่าวว่า หลักการบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นการจัดการภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงและมีทิศทางที่ไม่แน่นอน ผู้บริหารต้องเข้าใจพลวัต (Dynamic) ของการเปลี่ยนแปลง ทั้งสามารถคาดเดาและกำหนดทิศทางขององค์กรไปสู่จุดหมายที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มอร์แกน,มาร์คและคณะ ให้ความเห็นว่าหลักการบริหารเชิงกลยุทธ์ ต้องอาศัยระบบที่ช่วยผลักดันให้องค์กรทำสิ่งที่เหมาะสมและถูกต้องตลอดเวลา ซึ่งช่วยในการระบุ วางแผน และจัดลำดับความสำคัญของการลงทุนแต่ละโครงการ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองก่อนนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ ตลอดจนสร้างความแน่ใจว่าการดำเนินงานตามแผนบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ (ณัฐยา สันตรการผล. 2553 : 24)

จากหลักการบริหารเชิงกลยุทธ์ พอสรุปได้ดังนี้

1. เป็นการกำหนดแนวทางหรือทิศทางในการดำเนินงานขององค์กรเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
2. ต้องวิเคราะห์และประเมินสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กร เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดทำแผนงานดำเนินการที่เหมาะสมที่สุด เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. เป็นการบริหารที่มีกำหนดผลการปฏิบัติขององค์กรในระยะที่แน่นอน

3.4 กระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์

ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้องค์กรสมัยใหม่เป็นองค์กรเชิงกลยุทธ์ซึ่งจำต้องมีการนำแนวคิดของการจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic management) มาใช้ เพราะการบริหารเชิงกลยุทธ์เป็นรูปแบบการบริหารที่มีกระบวนการเป็นขั้นตอนต่างๆ จะทำให้การบริหารบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การที่องค์กรสามารถกำหนดวิสัยทัศน์ในระยะยาวไว้ล่วงหน้าได้อย่างชัดเจน การกำหนดพันธกิจให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และการกำหนดกลยุทธ์เพื่อผลักดันองค์กรให้บรรลุตามพันธกิจและวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ จึงมีความสำคัญอย่างมากที่จะต้องอาศัยกระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเชิงกลยุทธ์ ดังนี้

เดวิด เฟร็ด (David Fred R. อ้างถึงใน พระมหาศิริชัย สิริธนาโณ (ศรีรัมย์). 2556 :13) กล่าวว่า การจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic management) ขององค์กรนั้น จะประกอบไปด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ ขั้นตอนการกำหนดกลยุทธ์ ขั้นตอนนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ และขั้นตอนการประเมินผลกลยุทธ์ โดยแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียด ดังนี้

1. ขั้นตอนการกำหนดกลยุทธ์ (Strategic formulation) จะเกี่ยวข้องกับการกำหนดพันธกิจ (Mission statement) การพิจารณาถึงโอกาสและข้อจำกัดที่มาจากสภาพแวดล้อมภายนอก การพิจารณา

ถึงจุดแข็งจุดอ่อนขององค์กร การกำหนดวัตถุประสงค์ระยะยาว การพิจารณาประเมินทางเลือกกลยุทธ์ต่างๆ และการตัดสินใจเลือกกลยุทธ์ที่จะนำมาใช้ในการดำเนินงาน

2. ขั้นการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Strategic implementation) จะเกี่ยวข้องกับการกำหนดวัตถุประสงค์ของแผนประจำปี การกำหนดนโยบาย การจูงใจบุคลากรที่รับผิดชอบ การจัดสรรทรัพยากรให้แก่การดำเนินกลยุทธ์ต่างๆ การสร้างวัฒนธรรมการทำงานแบบใหม่ที่เน้นการกระทำตามกลยุทธ์ การกำหนดโครงสร้างองค์กรที่มีประสิทธิผล การจัดเตรียมงบประมาณ รวมถึงการพัฒนาและการใช้ระบบการจัดการข้อมูล

3. ขั้นการประเมินผลกลยุทธ์ (Strategic evaluation) จะเกี่ยวข้องกับการประเมินสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป การทบทวนกลยุทธ์ที่ถูกนำไปใช้ การประเมินระดับความสำเร็จของกลยุทธ์และแผน รวมถึงการปรับปรุงแก้ไขสอดคล้องกับกระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์ ดังนี้

3.1 การกำหนดแผนกลยุทธ์ (Strategic formulation) หรือการวางแผนเชิงกลยุทธ์ (Strategic planning) เป็นขั้นตอนของการวางแผนสำคัญที่จะเริ่มจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในองค์กร เพื่อกำหนดเป้าหมายระยะยาวที่จะบอกทิศทางขององค์กร

3.2 การนำแผนกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (Strategic implementation) เป็นขั้นตอนการวางแผนดำเนินงาน และการนำแผนงานต่าง ๆ ไปปฏิบัติ แต่การกำหนดงานตามขั้นตอนนี้ให้บรรลุผล จะต้องเตรียมความพร้อมของปัจจัยต่างๆ คือ ปัจจัยด้านบุคลากร โครงสร้างขององค์กร ระบบงานต่างๆ ที่จำเป็น เพื่ออำนวยความสะดวกให้การนำแผนกลยุทธ์ไปปฏิบัติบังเกิดผล

3.3 การติดตามประเมินผลและการควบคุม (Strategic evaluation and control) เป็นการตรวจสอบและติดตามผลของการดำเนินงานตามที่ระบุไว้ในแผนกลยุทธ์ ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เผชิญอยู่ เพื่อจะได้ดำเนินการแก้ไขให้เหมาะสม

นิตินร รุ่งเรือง (2553 : 19) กล่าวว่า การบริหารเชิงกลยุทธ์ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 1. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม 2. การกำหนดกลยุทธ์ 3. การปฏิบัติตามกลยุทธ์ 4. การควบคุมและประเมินกลยุทธ์

ทอมป์สัน สตริกแลนด์ (Thompson Strickland อ้างถึงใน ทรงศักดิ์ ศรีวงษา. 2550 : 34) กล่าวว่า กระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์ประกอบด้วย

1. การกำหนดข้อความวิสัยทัศน์ ข้อความพันธกิจ เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ ซึ่งกำหนดจุดหมาย 5 ประการ คือ

1.1 การกำหนดวิสัยทัศน์ขององค์กร เป็นข้อความทั่วไป เพื่อกำหนดทิศทางข้อความพันธกิจ ส่วนประกอบของวิสัยทัศน์ควรอธิบายถึงรายละเอียดขององค์กร ขอบเขตของการปฏิบัติตามความต้องการและค่านิยมเบื้องต้นขององค์กร

1.2 การกำหนดข้อความพันธกิจ เป็นขอบเขตของงานในองค์กรซึ่งกำหนดขึ้น เพื่อเป็นภาพรวมและดำเนินการวินิจฉัยออกมาเขียนเฉพาะที่เป็นเป้าหมายขององค์กรออกมา

1.3 การกำหนดเป้าเชิงกลยุทธ์ เป็นข้อความแสดงจุดมุ่งหมายหลักขององค์กร ซึ่งกำหนดขึ้นเพื่อให้บรรลุภารกิจที่กำหนดไว้

1.4 การกำหนดเป้าหมาย เป็นการกำหนดสิ่งที่ต้องการในอนาคตที่องค์กรต้องพยายามให้เกิดขึ้น ส่วนใหญ่เป็นส่วนประกอบของการวางแผนที่สำคัญเกี่ยวกับเป้าหมายในอนาคตที่องค์กรต้องการให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมาย

1.5 การกำหนดวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ เป็นข้อความเฉพาะที่กำหนดหลักเกณฑ์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่เป็นโอกาสภายใต้สภาพแวดล้อม

2. การกำหนดกลยุทธ์หรือการวางแผนเชิงกลยุทธ์ หมายถึง การกำหนดกลยุทธ์ทางเลือก และเลือกทางเลือกที่สามารถบรรลุจุดประสงค์ได้ เป็นแผนที่สำคัญและเป็นแผนระยะยาว

3. การปฏิบัติตามกลยุทธ์ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ให้เป็นการปฏิบัติ และเป็นผลลัพธ์ คือ

3.1 การกำหนดโครงสร้างองค์กร

3.2 การจัดระบบการปฏิบัติการที่เหมาะสม

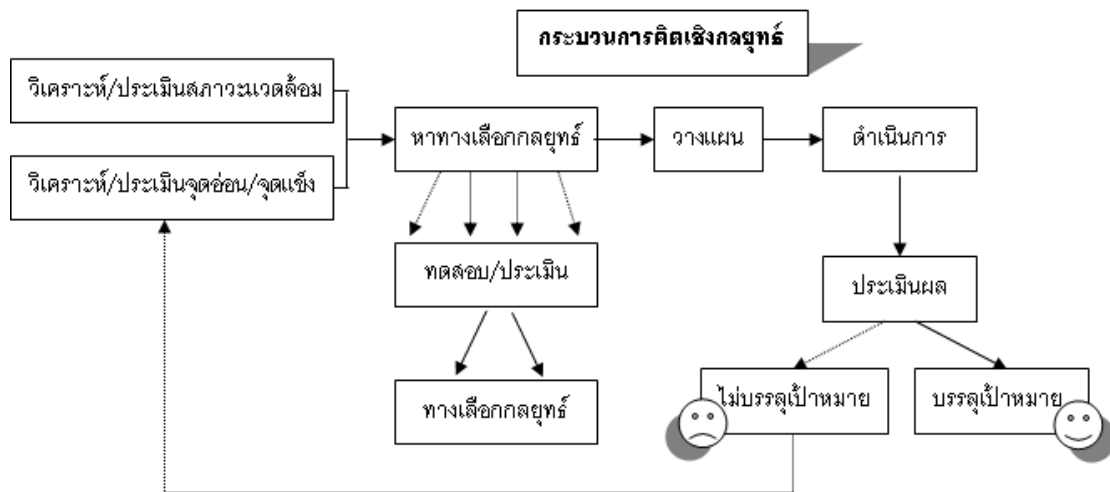
3.3 การยอมรับรูปแบบการจัดการที่เหมาะสม

3.4 การจัดวัฒนธรรมขององค์กรหรือค่านิยม

4. การประเมินและการควบคุมกลยุทธ์ (Evaluation and strategic control) การควบคุมเชิงกลยุทธ์ เป็นกระบวนการพิจารณาว่ากลยุทธ์ได้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ การดำเนินงานหรือไม่

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2553 : 19) อธิบายว่าความคิดเชิงกลยุทธ์ หรือการบริหารเชิงกลยุทธ์นั้น ต้องมีลักษณะยืดหยุ่น ไม่ตายตัว แต่พลิกแพลงโอนอ่อนไปตามสถานการณ์ที่แตกต่างกัน การเตรียมความพร้อมจะช่วยให้เราสามารถปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว โดยยังคงพยายามที่จะยึดแนวทางสู่เป้าหมายสูงสุดไว้ ทำให้มีโอกาสประสบความสำเร็จได้มากกว่าคนที่ปราศจากการคิดเชิงกลยุทธ์

และพอจะสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ที่มา : <http://promruca-dba04.blogspot.com/2012/10/strategic-thinking.html>

แผนภาพ 2 กระบวนการความคิดเชิงกลยุทธ์

พระมหาศิริชัย สิริินทาโณ (ศรีรัมย์) (2556 : 17) การจัดการเชิงกลยุทธ์เป็นศาสตร์และศิลป์ในการดำเนินการ อาจมีความสลับซับซ้อนและยากต่อความเข้าใจ ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้การคิดอย่างเป็นระบบในการกำหนดกรอบของความเป็นองค์การ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในส่วนต่างๆ ของการจัดการเชิงกลยุทธ์ และสามารถมองเห็นภาพทั้งองค์การในมุมมองที่เหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารหลีกเลี่ยงการให้ความสนใจในประเด็นปลีกย่อยที่ไม่จำเป็น จะเห็นได้ว่าการจัดการเชิงกลยุทธ์จะต้องประกอบไปด้วยกระบวนการพื้นฐาน 4 กระบวนการคือ

1. การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (Strategic analysis)
2. การกำหนดกลยุทธ์ (Strategic formulation)
3. การนำกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ (Strategic implementation)
4. การประเมินและควบคุมกลยุทธ์ (Strategic evaluation and control)

4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

4.1 ความหมายของความพึงพอใจ

นักวิชาการให้คำจำกัดความหรือความหมายของความพึงพอใจไว้ หลายทัศนะ ดังนี้
 กาญจนา อรุณสุขรุจี (2546 : 5) กล่าวว่า ความพึงพอใจของมนุษย์เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ การที่เราจะทราบว่าบุคคลมีความพึงพอใจหรือไม่นั้น สังเกตจากการแสดงออกที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน และต้องมีสิ่งเร้าที่ตรงต่อความต้องการ

ของบุคคล จึงจะทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ ดังนั้นการสร้างสิ่งเร้าจึงเป็นแรงจูงใจของบุคคลนั้น
ให้เกิดความพึงพอใจในงานนั้น

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2550 : 130) กล่าวถึง ความพึงพอใจว่า คือความรู้สึกรวมของ
บุคคลที่มีต่อการทำงานในทางบวก เป็นความสุขของบุคคลที่เกิดจากการปฏิบัติงานที่ได้รับผลตอบแทน
คือผลที่เป็นความพึงพอใจที่ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกกระตือรือร้น มีความมุ่งมั่นที่จะทำงาน

สุจิตรา ชูดำ (2550 : 39) สรุปความหมายของความพึงพอใจไว้ว่า คือความรู้สึกที่ดีที่ชอบ
ซึ่งจะปรากฏออกมาทางพฤติกรรมของบุคคล อันอาจเป็นผลมาจากสิ่งเร้าหรือแรงจูงใจในการจัด
การเรียนการสอน ทำให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจในการเรียน จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้
ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่บุคคลจะเรียนรู้หรือพัฒนาการและความเจริญ
งอกงามนั้น บุคคลจะต้องอยู่ในสภาวะพึงพอใจสูงสุดเป็นเบื้องต้น นั่นคือบุคคลจะต้องได้รับแรงจูงใจทั้ง
ในลักษณะนามธรรมและรูปธรรม สรุปได้ว่า แรงจูงใจเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2551 : 9) กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นการให้ค่าความรู้สึกของเรา
และมีความสัมพันธ์กับโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับความหมายของสภาพแวดล้อม ค่าความรู้สึกของบุคคลที่มี
ต่อสภาพแวดล้อมจะแตกต่างกัน เช่น ความรู้สึกเลว-ดี พอใจ-ไม่พอใจ สนใจ-ไม่สนใจ เป็นต้น

จรัส โพธิ์จันทร์ (2553 : 17) ได้กล่าวถึง ความพึงพอใจว่าเป็นความรู้สึกของบุคคลต่อ
หน่วยงานซึ่งอาจเป็นความรู้สึกในทางบวก เป็นกลาง หรือทางลบ ความรู้สึกเหล่านี้จะมีผลต่อประสิทธิภาพ
ในการปฏิบัติหน้าที่ กล่าวคือหากความรู้สึกโน้มเอียงไปในทางบวก การปฏิบัติหน้าที่จะมีประสิทธิภาพ
สูง แต่หากความรู้สึกโน้มเอียงไปในทางลบ การปฏิบัติหน้าที่จะมีประสิทธิภาพต่ำ

ศุภสิริ โสมาเกตู (2554 : 49) กล่าวว่า ความพึงพอใจ เป็นความรู้สึกส่วนตัวของบุคคล
ในการปฏิบัติงาน ซึ่งมีความหมายกว้างรวมไปถึง ความพึงพอใจสภาพแวดล้อมทางกายภาพด้วยการมี
ความสุขที่ทำงานร่วมกับคนอื่นที่เข้ากันได้ มีทัศนคติที่ดีต่องานด้วย

สรุปได้ว่าความพึงพอใจเป็นความรู้สึกในเชิงบวกที่มีต่อการทำงาน เนื่องจากเป็นความสุข
ของบุคคลที่เกิดจากการปฏิบัติงานและได้ผลตอบแทน ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกกระตือรือร้น มีขวัญ
เกิดความมุ่งมั่นที่จะทำงาน

4.2 แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

มีนักการศึกษาได้กล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจไว้ดังนี้

พิทักษ์ ตรุษทิม (2551 : 5) กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นเพียงปฏิกิริยาด้านความรู้สึกต่อ
สิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้นที่แสดงออกมาในลักษณะของผลลัพธ์สุดท้ายของการประเมิน โดยบ่งบอกทิศทาง
ของผลการประเมินว่าเป็นไปในลักษณะทิศทางบวกหรือทิศทางลบ หรือไม่มีปฏิกิริยา คือ เฉย ๆ ต่อ
สิ่งเร้าหรือสิ่งที่มากระตุ้น

แม่งน้อย พงษ์สามารถ (2551 : 5) มีความเห็นว่า ความพึงพอใจ คือ ทำที่ทุกๆไปที่เป็นผลมาจากทำที่ต่อสิ่งต่าง ๆ 3 ประการ คือ

1. ปัจจัยเกี่ยวกับกิจกรรม
2. ปัจจัยเกี่ยวกับบุคคล
3. ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม

ศิริโสภาคย์ บุรพาเดช (2550 : 9 - 10) กล่าวถึง ทฤษฎีแสวงหาความพึงพอใจไว้ว่า บุคคลพอใจจะกระทำการสิ่งใดที่ให้ความสุข และจะหลีกเลี่ยงไม่กระทำการสิ่งที่เขาจะได้รับความทุกข์หรือความลำบาก อาจแบ่งประเภทความพึงพอใจในกรณีนี้ได้ 3 ประเภท

1. ความพอใจด้านจิตวิทยา (Psychological hedonism) เป็นทรศณะของความพอใจจะพยายามแสวงหาความสุขส่วนตัวหรือหลีกเลี่ยงความทุกข์ใด
2. ความพอใจเกี่ยวกับตนเอง (Egoistical hedonism) เป็นทรศณะของความพอใจว่ามนุษย์จะพยายามแสวงหาความสุขส่วนตัว แต่ไม่จำเป็นว่าการแสวงหาความสุขจะต้องเป็นธรรมชาติของมนุษย์เสมอไป
3. ความพอใจเกี่ยวกับจริยธรรม (Ethical hedonism) ทรศณะนี้ถือว่ามนุษย์แสวงหาความสุขเพื่อประโยชน์ของมวลมนุษย์หรือสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ และจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์นี้ผู้หนึ่งด้วย

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2550 : 227 - 229) ได้กล่าวถึง แมคเคลแลนด นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ที่แบ่งความต้องการของมนุษย์เป็น 3 ประเภท คือ ความต้องการความสำเร็จความต้องการมีอำนาจ และความต้องการความสัมพันธ์ โดยความต้องการความสำเร็จหรือเรียกว่า แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์นั้น ถ้าบุคคลใดมีสูงจะมีความปรารถนาที่จะทำสิ่งหนึ่งให้ลุล่วงไปด้วยดี

ลักษณะของบุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง จะมีคุณลักษณะดังนี้

1. มีความกล้า กล้าคิดกล้าทำ กล้าตัดสินใจ กล้าเผชิญกับความสำเร็จ หรือความล้มเหลว
2. มีความมุ่งมั่นพยายาม ชอบทำงานที่ท้าทายความคิดและความสามารถ
3. มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเองรู้หน้าที่และภารกิจของตนเอง
4. มีความรอบรู้ในการตัดสินใจและติดตามผลการตัดสินใจของตนเอง
5. มีความสามารถในการคาดการณ์ล่วงหน้าได้แม่นยำ
6. มีความสามารถที่จะเลือกทำงานที่จะประสบความสำเร็จได้มากด้วยความสามารถที่มีอยู่

แชลลี (Shelly. 1975 : 29) มีแนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจว่า เป็นความรู้สึกสองแบบของมนุษย์ คือ ความรู้สึกในทางบวกและความรู้สึกในทางลบ ความรู้สึกในทางบวกเมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้ มีความสุข ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกที่แตกต่างจากความรู้สึกทางบวกอื่น ๆ กล่าวคือเป็น

ความรู้สึก ที่มีระบบย้อนกลับ และความรู้สึกนี้ทำให้เกิดความสุขหรือความรู้สึกทางบวกเพิ่มขึ้นได้อีก เห็นได้ว่า ความรู้สึกที่สลับซับซ้อนและความรู้สึกนี้จะมีผลต่อบุคคลมากกว่าความรู้สึกในทางบวกอื่น ๆ ดังนั้น ความรู้สึกในทางบวก ความรู้สึกในทางลบ และความสุข มีความสัมพันธ์กันอย่าง สลับซับซ้อน และระบบความสัมพันธ์ของความรู้สึกทั้งสามนี้ เรียกว่า ระบบความพึงพอใจ โดยความ พึงพอใจเกิดขึ้น เมื่อระบบความพึงพอใจมีความรู้สึกทางบวกมากกว่าทางลบ

จากแนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจข้างต้น สรุปได้ว่าการที่บุคคลจะเกิดความพึงพอใจ ต่อสิ่งใด จะต้องมีความตั้งใจต่อสิ่งนั้นเป็นพื้นฐาน แรงจูงใจนั้นจะเป็นองค์ประกอบที่กระตุ้นให้บุคคล แสดงพฤติกรรมบางอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาอย่างมีจุดมุ่งหมายหรือเพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางที่ตนเอง ต้องการ

4.3 การสร้างเครื่องมือวัดความพึงพอใจ

รพินทร์ โพธิ์ศรี (2550 : 39) กล่าวว่า การสร้างแบบวัดความพึงพอใจควรใช้ทฤษฎีการวัด แบบอิงกลุ่ม เพราะเนื้อหาที่เป็นความพึงพอใจนั้นมีจำนวนมากแต่ด้วยระยะเวลาจำกัด เราจะใช้ ตัวอย่างเนื้อหาความพึงพอใจเพียงบางส่วน มาสร้างเป็นเครื่องมือวัดความพึงพอใจโดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดกรอบเนื้อหาความพึงพอใจซึ่งสามารถกระทำได้โดย

- 1) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง
- 2) สัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 5 คน

ขั้นที่ 2 เลือกประเด็นที่จะวัดความพึงพอใจและกำหนดวิธีการวัด

- 1) ประเด็นที่จะวัดความพึงพอใจให้เลือกมาจากกรอบเนื้อหาที่กำหนดไว้ในขั้นที่ 1
- 2) วิธีการวัดความพึงพอใจโดยทั่วไปนิยมใช้วิธีจัดอันดับคุณภาพ 5 ระดับ และ

ประเด็นวัดความพึงพอใจเป็นทางบวกคะแนนจะเป็นดังนี้

- 5 หมายถึง พอใจอย่างยิ่ง
- 4 หมายถึง พอใจมาก
- 3 หมายถึง พอใจพอสมควร
- 2 หมายถึง พอใจน้อยหรือค่อนข้างไม่พอใจ
- 1 หมายถึง พอใจน้อยเป็นอย่างยิ่งหรือไม่พอใจค่อนข้างมาก

แต่ถ้าหากประเด็นความพึงพอใจเป็นทางลบ คะแนนความพึงพอใจจะเป็นตรงข้ามกับที่กำหนดไว้เดิม

ขั้นที่ 3 จัดทำแบบวัดความพึงพอใจฉบับร่าง

ขั้นที่ 4 ทดลองกลุ่มย่อยประมาณ 3 - 5 คน เพื่อตรวจสอบความแม่นยำตรงเฉพาะหน้า

ขั้นที่ 5 ให้ผู้เชี่ยวชาญประมาณ 3 ท่านตรวจสอบความแม่นยำตรงเฉพาะหน้า และ

ความแม่นยำเชิงเนื้อหา

ขั้นที่ 6 ทดลองภาคสนามเพื่อการวิเคราะห์ปรับปรุงคุณภาพแบบวัดความพึงพอใจ โดยหาค่าจำแนก (r_{ru}) และค่าความเชื่อมั่น (R_{xx}) ด้วยวิธีการของครอนบัก

ขั้นที่ 7 นำไปใช้จริง

การปรับปรุงแบบวัดความพึงพอใจ

1. พยายามให้มีข้อคำถามวัดความพึงพอใจให้มากที่สุดพอสมควรโดยอยู่ระหว่าง 10-20 ข้อ และโดยรวมต้องพยายามปรับปรุงให้แบบวัดความพึงพอใจมีความเชื่อมั่นถึง 0.08

2. ตัดข้อคำถามวัดความพึงพอใจที่มีค่า r น้อยกว่าศูนย์ออกไปเพราะเป็นข้อคำถามที่วัดความพึงพอใจไม่ตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย การตัดข้อคำถามที่ไม่ดีเหล่านี้ออกไป จะทำให้แบบวัดความพึงพอใจโดยรวมมีความเชื่อมั่นสูงขึ้น

3. หลังจากตัดข้อคำถามที่มีค่า r น้อยกว่าศูนย์ออกไปแล้ว ถ้าแบบวัดความพึงพอใจโดยรวมมีค่าความเชื่อมั่นถึง 0.08 ถือว่าแบบวัดความพึงพอใจนั้นมีคุณภาพใช้ได้ แต่ถ้าแบบวัดความพึงพอใจโดยรวมยังมีความเชื่อมั่น 0.08 ควรเพิ่มข้อคำถามใหม่หรือปรับปรุงข้อคำถามเดิมที่ r น้อยกว่า 0.20 แต่ไม่เท่ากับศูนย์หรือติดลบให้สามารถวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดีขึ้น และนำแบบวัดความพึงพอใจไปทดลองและวิเคราะห์คุณภาพใหม่ ค่าความเชื่อมั่นโดยรวมน่าจะเพิ่มขึ้น

4. ในทางปฏิบัตินั้นควรสร้างแบบวัดความพึงพอใจให้มีข้อคำถามเผื่อไว้ เพื่อการตัดข้อคำถามบางข้อที่ไม่ดีออกไป เพื่อปรับปรุงให้แบบวัดความพึงพอใจมีคุณภาพถึงระดับที่ต้องการ

สรุปได้ว่า วิธีการสร้างแบบประเมินความพึงพอใจ ประกอบด้วย การกำหนดกรอบความพึงพอใจ จากนั้นจัดทำแบบประเมินความพึงพอใจฉบับร่าง เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วนำไปทดลองภาคสนาม เพื่อวิเคราะห์ปรับปรุงคุณภาพแบบประเมินความพึงพอใจก่อนนำไปใช้จริง

5. องค์ความรู้เกี่ยวกับความมีวินัยของนักเรียนตามจุดเน้น และตัวบ่งชี้ที่โรงเรียนวัดป่าประดู่ กำหนด 4 ด้าน

กระทรวงศึกษาธิการประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา โดยยึดคุณธรรมนำความรู้สร้างความตระหนัก สำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย พัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เพื่อให้การขับเคลื่อนดังกล่าวมีความชัดเจน เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม โรงเรียนวัดป่าประดู่ จึงได้กำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ความมีวินัยของนักเรียน 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านความรับผิดชอบ
2. ด้านความซื่อสัตย์สุจริต
3. ด้านจิตสาธารณะ

4. ด้านความพอเพียง

5.1 ด้านความรับผิดชอบ

5.1.1 ความหมายของความรับผิดชอบ

คำว่า “ความรับผิดชอบ” ได้มีผู้กล่าวถึง ความหมายของความรับผิดชอบที่มีลักษณะแตกต่างกันหลายลักษณะ ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้

ฟลิปโป (Flippo. 1966 : 76) สรุปว่า ความรับผิดชอบ หมายถึงการผูกพันในการปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุไปด้วยดี โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 3 ประการ คือ พันธะผูกพัน หน้าที่การทำงาน และวัตถุประสงค์

ฟีโลลักษณะ โทงรอด (2547 : 26) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การแสดงออกของบุคคล ในลักษณะของการมีความตั้งใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเอาใจใส่ และเต็มความสามารถ ติดตามผลงานที่ได้ทำไปแล้ว เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เป็นผลสำเร็จ ยอมรับผลการกระทำในการปฏิบัติงานของตนเองทั้งด้านดีและไม่ดี ตลอดจนตรงต่อเวลา

นิพา สาริพันธ์ (2549 : 37) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะทำงานด้วยความพากเพียร ละเอียดรอบคอบ โดยแสดงออกในรูปของของปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ มีการติดตามผลงานที่ได้ทำไปแล้ว เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น ยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำไปทั้งในด้านผลดีและผลเสีย

ณัฐธนิชา ศรีพิมลปาณี (2551 : 25) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การรู้จักหน้าที่ที่ตนต้องกระทำ ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ อย่างเต็มความสามารถ ด้วยความเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในกฎเกณฑ์ ตรงต่อเวลา มีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ยอมรับผลที่เกิดขึ้นทั้งที่ดีและไม่ดี กล่าวคือรับผิดชอบและรับชอบและนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นทั้งต่อตนเองและสังคม

อังคณา บุญสีสอด (2551 : 24) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึงการที่บุคคลรู้หน้าที่ของตนแล้วปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความเต็มใจ ตั้งใจและมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความรัก ความเพียรพยายาม รู้จักตรึกตรองวางแผน มีความละเอียดลออ สุขุม รอบคอบ และพิจารณาหาเหตุผลในการทำงาน เพื่อปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ไม่ดีให้ดีขึ้น ปฏิบัติงานอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย และยอมรับผลการกระทำไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลเสีย และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

โกศล แยมกกาญจนวัฒน์ (2552 : 28) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ เข้าใจ สนใจ และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ มีความเพียรพยายามและเอาใจใส่ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ มีความละเอียดรอบคอบและยอมรับผลที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางบวกหรือทางลบ และพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับให้ดียิ่งขึ้น

ดุจเดือน พันธุมนาวิ และ อัมพร ม้าคะนอง (2552 : 28) กล่าวว่า พฤติกรรมรับผิดชอบ หมายถึง การเสริมสร้าง ป้องกันหรือมีการแก้ไขที่ผู้กระทำมีเจตนาให้เกิดผลดีที่น่าปรารถนาและลดผลเสียที่เกิดขึ้น โดยกระทำในลักษณะต่างๆ เช่น อบรมเลี้ยงดูเด็กที่เหมาะสมต่อการพัฒนาด้านต่างๆ ของเด็ก การพัฒนานักเรียนของครูอาจารย์ การพัฒนาเพื่อน/ลูกน้อง การพัฒนาตนเองด้านการเรียน การทำงาน การรักษาสุขภาพ

พัชรภา เกตวัลท์ (2553 : 12) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่แสดงถึงความตั้งใจ เอาใจใส่ ทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความมุ่งมั่น ชยันหมั่นเพียรจนกระทั่งงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จตามเวลาที่กำหนด นอกจากนี้ยังมีลักษณะของการยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิด

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การมีความมุ่งมั่น ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่การงานให้บรรลุความสำเร็จตามความมุ่งหมาย ยอมรับผลการกระทำนั้น และพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

5.1.2 ความสำคัญของความรับผิดชอบ

การขาดความรับผิดชอบเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งของปัญหาต่างๆ ในสังคม จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างให้เกิดขึ้นและอยู่คงทนเป็นนิสัยของทุกคน มีผู้กล่าวถึงความสำคัญ คุณค่า และประโยชน์ของความรับผิดชอบ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2540 : 17) กล่าวว่า ความรับผิดชอบนี้มีประเด็นสำคัญคือ จะต้องระวังตั้งใจใช้กำลังเพื่อสร้างประโยชน์แต่ฝ่ายเดียว ให้ได้ทั้งประโยชน์ตนทั้งประโยชน์ส่วนรวม พร้อมกันนั้นก็ต้องคอยป้องกันแก้ไขอยู่ตลอดเวลา มิให้ความเสียหายเกิดขึ้นและ ที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างเสริมกำลังให้มั่นคงหนักแน่นและทวีขึ้น ซึ่งมีทางทำได้หลายทาง ทางที่เหมาะสมอย่างหนึ่งก็คือ พยายามทำประโยชน์ เสียสละเพื่อผู้อื่นและส่วนรวมให้มากขึ้น การปฏิบัติงานด้วยความเสียสละนั้น ยิ่งกระทำมากเท่าใด จะช่วยให้เกิดความสามารและความเชี่ยวชาญมากขึ้นเท่านั้น ทั้งเมื่อเคยชินกับการประพฤติปฏิบัติความดีแล้ว ก็สามารถป้องกันความชั่วและความเสื่อมเสียได้อย่างดีที่สุดด้วย

กระทรวงศึกษาธิการ (2550 : 24) ศึกษาศักยภาพของไทยในยุคโลกาภิวัตน์ ได้เล็งเห็นความสำคัญของความรับผิดชอบ และจำเป็นที่ต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก เพื่อการดำรงชีวิตในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรในระดับปฐมศึกษาและมัธยมศึกษาที่สอดคล้องกับความมุ่งหวังของสังคมไว้ 3 ด้าน ประกอบด้วย

1. ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต
2. ทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการทำงาน

3. ลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะในด้านลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันในสังคม ประกอบด้วยประเด็นย่อยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การควบคุมตนเองได้ มีความรับผิดชอบ มีวินัยในตนเองและช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละมุ่งมั่นพัฒนา

โกศล แยมกัญจนวิวัฒน์ (2552 : 29) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นคุณธรรมสำคัญในการพัฒนาประเทศ ถ้าบุคคลมีความรับผิดชอบ จะส่งผล คือ

1. คนที่มีความรับผิดชอบ ย่อมทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายทันเวลา
2. คนที่มีความรับผิดชอบ ย่อมเป็นที่นับถือ ได้รับการยกย่องสรรเสริญ เป็นคุณประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

3. ความรับผิดชอบเป็นสิ่งเกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงานสอดคล้องกับกฎ จริยธรรมและหลักเกณฑ์ของสังคม โดยไม่ต้องมีการบังคับจากผู้อื่น

4. ความรับผิดชอบ ทำให้เกิดความก้าวหน้า สงบสุข เรียบร้อยในสังคม
5. ความรับผิดชอบ ไม่เป็นต้นเหตุแห่งความเสื่อมและความเสียหายของส่วนรวม

จินตนา ธนวิบูลย์ชัย (2540 : 81-82) กล่าวว่า ความรับผิดชอบเป็นคุณลักษณะทางจริยธรรมที่สำคัญประการหนึ่ง ผู้ที่มีความรับผิดชอบสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ด้วยความสงบสุข เพราะแต่ละบุคคลย่อมต้องมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องกระทำมากมาย ถ้าทุกคนในสังคมมีความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนเป็นอย่างดีแล้ว ก็ย่อมทำให้เกิดความสันติสุขและความเจริญก้าวหน้าในชีวิตในประเทศที่ความเจริญทางเทคโนโลยีก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว นั้น ยังต้องการบุคลากรที่มีความรับผิดชอบอย่างยิ่ง ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในปัจจุบันความเจริญทางเทคโนโลยี ซึ่งเป็นการพัฒนาด้านวัตถุ ทั้งๆ ที่การพัฒนาทางด้านจริยธรรมนั้นมีความจำเป็นไม่น้อยกว่าความเจริญทางวัตถุ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมมากขึ้น การให้ความสำคัญในการพัฒนาด้านจิตเจ้านั้น พิจารณาได้ว่ายังไม่สามารถพัฒนาได้รวดเร็วดังเช่นการพัฒนาเทคโนโลยี ดังนั้นการพัฒนาจริยธรรมด้านความรับผิดชอบจึงมีความสำคัญมาก

กรมวิชาการ (2545: 116) กล่าวว่า การรู้จักปกครองตนเองให้เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นพื้นฐานของคนที่จะทำให้การทำงานสำเร็จได้ หน่วยงานใด ชุมชนใด สังคมใด ประเทศใดก็ตามที่ประชาชนเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง หน่วยงานนั้น ชุมชนนั้น สังคมนั้นประเทศนั้นย่อมเจริญก้าวหน้า การจัดการศึกษาในโรงเรียนจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบของนักเรียนเป็นอันดับแรก

ทิตนา แคมมณี (2546 : 3) ได้กล่าวว่า การที่บุคคลจะพึ่งตนเองได้นั้น บุคคลจะต้องมีความรับผิดชอบในตนเอง หากบุคคลขาดความรับผิดชอบในตนเองแล้ว ก็จะขาดจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง

สุวารินทร์ โรจน์ขจรนภลัย (2547 : 11) สรุปว่า ความรับผิดชอบเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นต้องปลูกฝังหรือเสริมสร้างให้กับนักเรียน ทั้งนี้เพราะบุคคลที่มีความรับผิดชอบ จะมีความเพียร

พยายาม อดทนและตั้งใจทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าต่อตนเองและสังคม

อังคณา บุญสีสวด (2551 : 28) สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบเป็นสิ่งสำคัญยิ่งเพราะบุคคลที่มีความรับผิดชอบจะมีความเพียรพยายาม อดทน ตั้งใจทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ อีกทั้งลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ เป็นเครื่องผลักดันให้บุคคลปฏิบัติตามระเบียบ เคารพสิทธิผู้อื่น ทำตามหน้าที่ของตนและมีความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งความรับผิดชอบยังเป็นสิ่งเกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงานสอดคล้องกับกฎจริยธรรมและหลักเกณฑ์ของสังคม ถ้าบุคคลในสังคมมีความรับผิดชอบ จะช่วยให้สังคมมีความสุข ความเจริญก้าวหน้า ปัญหา สังคมก็จะลดน้อยลง ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นกับทุกคน

สิรินทิพย์ สมคิด (2551 : 8) สรุปว่า ความรับผิดชอบเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต้องปลูกฝัง หรือเสริมสร้างให้กับนักเรียน ทั้งนี้เพราะบุคคลที่มีความรับผิดชอบจะมีความเพียรพยายาม อดทน ตั้งใจทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ อีกทั้งลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ เป็นเครื่องผลักดันให้บุคคลปฏิบัติตามระเบียบ เคารพสิทธิผู้อื่น ทำตามหน้าที่ของตน มีความซื่อสัตย์สุจริต อีกทั้งความรับผิดชอบเป็นสิ่งเกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงาน สอดคล้องกับกฎจริยธรรมและหลักเกณฑ์ของสังคม เป็นเหตุให้เกิดความก้าวหน้า สงบสุข เรียบร้อยแก่สังคม และประเทศชาติย่อมพัฒนาไปได้ อย่างรวดเร็ว เนื่องมาจากบุคคลในชาติมีความรับผิดชอบ

จากเอกสารดังกล่าวสรุปได้ว่า ความสำคัญของความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมาก ที่ทุกคนจะต้องมี เพราะการขาดความรับผิดชอบทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ในสังคม หากคนในสังคมมีความรับผิดชอบแล้วปัญหาต่างๆ ก็จะลดน้อยลง สังคมก็จะมี ความเจริญก้าวหน้าและเกิดความสงบสุข ในสังคม เพราะฉะนั้นจึงควรมีการปลูกฝังความรับผิดชอบให้แก่เยาวชนตั้งแต่ยังเด็ก เพื่อความเจริญก้าวหน้าของสังคมต่อไป

5.1.3 แนวทางการปลูกฝังความรับผิดชอบ

ปิติ ตั้งชูทวีทรัพย์ (2552 : 28) สรุปรูปแบบและแนวทางในการเสริมสร้างความรับผิดชอบไว้ว่า การปลูกฝังและเสริมสร้างความรับผิดชอบ เป็นลักษณะที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาตนเองและเอื้ออำนวยต่อประเทศชาติ โดยฝึกหัดให้เด็กมีโอกาสรับผิดชอบเริ่มจากงานที่มอบหมายให้ทำ จัดกิจกรรมประเภทต่างๆ ให้เหมาะสมกับวัยและความสามารถของบุคคลอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนให้มีแรงเสริมเพื่อให้พฤติกรรมที่ต้องการคงทนยั่งยืนตลอดไป

รณชัย บุญลือ (2548 : 32) กล่าวว่า การปลูกฝังและความรับผิดชอบต่อเด็กเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งต้องส่งเสริม ปลูกฝัง และพัฒนาให้เกิดขึ้นตั้งแต่ในวัยเยาว์ เพื่อให้เขาได้รับประสบการณ์ที่เพียงพอสำหรับเป็นพื้นฐานที่จะสามารถนำไปพัฒนาตนเองได้ ซึ่งการปลูกฝังและพัฒนาความรับผิดชอบนั้น ควรให้เด็กได้มีความรู้ ความเข้าใจและมีความรู้สึก ว่า ตนเองจะต้องมีความรับผิดชอบและตระหนักถึงความสำคัญ

ของความรับผิดชอบ รวมทั้งมีการฝึกและฝึกฝนให้เด็กได้ปฏิบัติจริง เพื่อให้เด็กเกิดการกระทำเกี่ยวกับความรับผิดชอบอย่างแท้จริง จนเกิดเป็นลักษณะนิสัยหรือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งการพัฒนาควรทำให้เหมาะสมกับวัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัยและเกิดการพัฒนาตามลำดับ นอกจากนี้ในการอบรมหรือปลูกฝังนั้น ควรมีครูหรือผู้ใหญ่คอยดูแลให้คำชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง เพื่อให้เด็กได้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป

พรสันต์ เลิศวิทยาวิวัฒน์ (2550 : 28) ได้กล่าวถึง หลักการและแนวทางเสริมสร้างความรับผิดชอบว่า ทำได้หลายวิธี เช่น การผลิตเอกสารคู่มือ การใช้ชุดการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การสอนสอดแทรกความรับผิดชอบ การจัดบรรยากาศเพื่อเอื้อต่อความรับผิดชอบ การทำค่านิยมให้กระจ่าง การอบรมหน้าเสาธง การใช้วิธีการเขียน กิจกรรมหรือพิธีกรรมทางศาสนา การสอนที่เน้นพัฒนาศักยภาพ นอกจากนี้ยังแบ่งความรับผิดชอบเป็นด้านต่างๆ และมีแนวทางการปลูกฝังความรับผิดชอบดังต่อไปนี้

ความรับผิดชอบในการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนศึกษาเล่าเรียนจนประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมาย ด้วยความขยันหมั่นเพียร อดทน เข้าห้องเรียนและส่งงานที่ได้รับมอบหมายตรงตามเวลาที่กำหนด เมื่อมีปัญหาหรือไม่เข้าใจในบทเรียนก็พยายามศึกษาค้นคว้า ซักถามอาจารย์ให้เข้าใจ เมื่อทำแบบฝึกหัดฝึกก็ยอมรับว่าผิดแล้วพยายามแก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องด้วยตนเองอยู่เสมอ มีผลการเรียนผ่านทุกวิชาในทุกภาคเรียน คำแนะนำเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการเรียน ได้แก่

- 1) พยายามฝึกจิตตนเองให้มีสมาธิ อย่างน้อยวันละ 6-10 นาที วิธีง่ายๆ คือ นั่งหลับตานึกถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเดียว อย่าให้ใจไขว้เขวไปนึกถึงเรื่องอื่น เด็กมักไม่มีสมาธิในขณะที่ฟังครูอาจารย์สอนหรือเวลาดูหนังสือ จิตใจมักคิดไปเรื่องอื่น จึงทำให้เรียนหรือดูหนังสือ ไม่รู้เรื่อง
- 2) ตั้งใจฟังครูสอน อย่าขาดเรียน การขาดเรียนจะทำให้ไม่ได้รับความรู้ที่ต่อเนื่อง ถ้าขาดบ่อยครั้งจะทำให้ไม่เข้าใจในวิชานั้นๆ
- 3) กล้าถามเมื่อไม่เข้าใจบทเรียน ควรถามอาจารย์ทันทีไม่ต้องเกรงใจ เพราะอาจารย์ทุกท่าน ยินดีให้ความรู้แก่ศิษย์อย่างเต็มที่
- 4) ขยันทำการบ้าน อย่าลอกการบ้านส่งครู เพราะการทำการบ้านเท่ากับเป็นการทบทวนความรู้ที่อาจารย์สอนจะทำให้เข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น
- 5) อ่านหนังสือทบทวนความรู้ที่ได้เรียนไปแล้ว อย่าอ่านหนังสือเฉพาะเวลาใกล้สอบ เพราะสมองของเราจะจำความรู้มากมายในระยะสั้นไม่ได้

ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของสถานศึกษา รักษาผลประโยชน์ หรือเกียรติยศชื่อเสียงของสถานศึกษา ช่วยกันรักษาความสะอาดของสถานศึกษา ไม่ขีดเขียนโต๊ะเรียน ห้องน้ำห้องส้วม แต่งเครื่องแบบนักเรียนเรียบร้อย ไม่ทะเลาะวิวาทกับโรงเรียนอื่น คอยตักเตือนเพื่อนนักเรียนที่หลงผิดอันจะทำให้โรงเรียนเสื่อมเสียชื่อเสียง เมื่อโรงเรียน

ต้องการความร่วมมือหรือความช่วยเหลือ ก็เต็มใจให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เพื่อสร้างชื่อเสียงให้แก่โรงเรียน

ประโยชน์ของความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา ภายหลังจากนักเรียนมีการปฏิบัติตนด้านนี้เป็นประจำแล้วจะเกิดผลดีหลายด้าน ตัวนักเรียนจะเป็นผู้มีวินัยเป็นคนมีคุณภาพเป็นที่รักใคร่ของบิดามารดา ครูอาจารย์ และเมื่อทุกคนมีความรับผิดชอบต่อ สถานศึกษานั้นจะได้รับการยอมรับจากผู้ปกครอง ชุมชน โดยจะมีผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานมาเข้าเรียนจำนวนมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เป็นผลดีต่อชุมชน โดยทางราชการจะได้จัดครูอาจารย์ งบประมาณการก่อสร้างอาคารสถานที่ ตลอดจนวัสดุครุภัณฑ์ให้กับโรงเรียน สถานศึกษาแห่งนี้จะได้เป็นศูนย์กลางดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง การที่นักเรียนมีความตั้งใจช่วยเหลืองานต่างๆ ภายในบ้าน เพื่อแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันตามความสามารถของตน รู้จักแสดงความคิดเห็น และปฏิบัติตน เพื่อความสุขและชื่อเสียงของครอบครัว ช่วยแก้ปัญหาเมื่อสมาชิกในครอบครัวไม่เข้าใจกัน เมื่อมีปัญหา ก็ปรึกษาและให้พ่อแม่รับทราบปัญหาของตนเองทุกเรื่อง ช่วยครอบครัวประหยัดไฟฟ้า น้ำ อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้าน ฯลฯ ความรับผิดชอบต่อครอบครัว เป็นการยกระดับคุณภาพตัวของนักเรียนให้สูงขึ้น เป็นการเตรียมตัวเพื่อจะรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป นอกจากนี้ผลดีต่อการรับผิดชอบต่อครอบครัว เป็นการช่วยลดภาระของพ่อแม่ ทำให้พ่อแม่มีสุขภาพจิตดี มีความสุข การที่บุตรได้มีส่วนช่วยครอบครัวให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจะเป็นกำลังสำคัญ ส่วนหนึ่งในการสร้างครอบครัวให้มีฐานะดีขึ้น และมีฐานะมั่นคงต่อไป การฝึกสำรวจพฤติกรรมตนเองด้านความรับผิดชอบต่อครอบครัว เป็นสำนึกที่ดีในการปรับปรุงตนเอง เพื่อให้เกิดผลดีต่อครอบครัว เป็นพื้นฐานที่ดีในการพัฒนาสังคม ประเทศชาติ มีแนวปฏิบัติ ดังนี้

- 1) ฝึกสำรวจหรือยกตัวอย่างครอบครัวเพื่อนบ้าน หรือบุคคลที่นักเรียนรู้จัก ที่สมาชิกในครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว และตอบคำถามในประเด็นต่อไปนี้
- 2) บุคคลเหล่านี้มีพฤติกรรมอย่างไร
- 3) นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร ถ้านักเรียนเป็นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัวนั้น และได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว
- 4) สำรวจพฤติกรรมที่นักเรียนสร้างเสริมขึ้น หรือปรับปรุงแก้ไขในเรื่องความรับผิดชอบต่อครอบครัว
- 5) วางแผนการปฏิบัติให้ตนมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว
- 6) ฝึกควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้

ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และสังคม บำเพ็ญประโยชน์ และสร้างสรรค์ความเจริญให้ชุมชนและสังคมอย่างเต็มความสามารถ ช่วยสอดส่องพฤติกรรมของบุคคลที่จะเป็นภัยต่อสังคม สร้างความรู้สึกสนุกเพลิดเพลินแก่ประชาชนตาม

ความสามารถของตน ช่วยคิดและแก้ไขปัญหาต่างๆ ของสังคม เช่น ความสกปรก การรักษาสาธารณสุขสมบัติ การจราจร การเสียภาษี และการรับบริจาคสถานบริการต่างๆ ของรัฐบาล

สังคม คือ กลุ่มชุมชนอยู่รวมกัน ณ ที่ใดที่หนึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมเป็นอย่างเดียวกัน สังคมมีได้ตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่ สังคมที่เล็กที่สุดคือครอบครัว ที่ใหญ่ ก็คือ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศ และสังคมขนาดใหญ่ที่สุดคือโลก ซึ่งประกอบด้วยประเทศต่างๆ ความรับผิดชอบต่อสังคม คือความรู้สึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม แล้วกระทำหรือละเว้นการกระทำใดๆ ที่จะไม่ทำอะไรๆ ให้เกิดผลเสียหายแก่ส่วนรวม แต่ทำสิ่งที่ทำให้เกิดผลดีแทน ประโยชน์ของการมีความรับผิดชอบต่อสังคม คือสมาชิกจะมีความสำนึกในการที่จะช่วยสังคมหรือส่วนรวมอยู่เย็นเป็นสุข จะไม่ทำอะไรๆ ให้สังคมลำบากเดือดร้อน การวิเคราะห์พฤติกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของเพื่อนนักเรียน ถือได้ว่าเป็นการสำรวจพฤติกรรมของเพื่อนๆ นักเรียนที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม โดยในสังคมที่เราอยู่นี้นอกจากตัวเราจะมีความรับผิดชอบมีวินัยที่ดีแล้ว ในบรรดาเพื่อนๆ ก็มีผลที่จะทำให้สังคมมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นหรือเลวลงได้ ดังนั้นการได้สังเกตการณ์ได้วิเคราะห์ทั้งพฤติกรรมของตนเองและของเพื่อน จะมีส่วนช่วยจรจรสังคมให้ดีขึ้น การวิเคราะห์มีแนวปฏิบัติ ดังนี้

- 1) สำรวจพฤติกรรมของเพื่อนนักเรียนที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม
- 2) บอกความรู้สึกที่มีต่อพฤติกรรมของตนที่เพื่อนๆ สำรวจ
- 3) ยอมรับการกระทำของตนและยอมรับฟังคำวิจารณ์เกี่ยวกับตนเองจากคนอื่นๆ
- 4) จัดลำดับความสำคัญของพฤติกรรมที่กำหนด
- 5) บอกเหตุผลในการจัดลำดับความสำคัญของพฤติกรรมที่กำหนดให้ได้
- 6) เลือกแนวปฏิบัติสำหรับพฤติกรรมตนที่มีต่อความรับผิดชอบต่อสังคม นักเรียนแต่ละคน

ย่อมมีความคิดเห็นและการแสดงออกที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับเหตุผลของแต่ละคน แม้เขาจะมีพฤติกรรมที่เราไม่ชอบแต่ขณะเดียวกันถ้าเราคิดทบทวนและวิเคราะห์ดู เขาอาจมีพฤติกรรมบางอย่างที่เราชอบด้วย

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบต่อครอบครัวให้มินิสัยรับผิดชอบต่อตั้งแต่วัยเด็ก ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน โดยให้เริ่มทำงานที่ง่ายๆ เหมาะสมกับวัย และความสามารถของแต่ละบุคคล และเมื่อมอบหมายให้ทำแล้วก็ควรให้เด็กได้รับผิดชอบอย่างเต็มที่ ทั้งความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน และความรับผิดชอบต่อเพื่อน

5.2 ด้านความซื่อสัตย์สุจริต

5.2.1 ความหมายของความซื่อสัตย์สุจริต

ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) (2561 : 50) ให้ความหมายว่า วินัย หมายถึง การยึดมั่น และรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน ทั้งวินัยต่อตนเองในการผลักดันชีวิตให้ก้าวหน้า วินัยต่อองค์กร สังคม ปฏิบัติตามจริยธรรม จรรยาบรรณและเคารพต่อกฎหมาย

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2559 : 23) มีวินัย หมายถึง พฤติกรรมของตนเองที่สามารถควบคุมให้ปฏิบัติตามระเบียบ ข้อบังคับ หน้าที่ที่กำหนด เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

อรธพงษ์ เพ็ชรรัตน์ (2551 อ้างถึงใน รุ่งอรุณ พรเจริญ 2556 : 6) ให้นิยามการมีวินัย คือ การอยู่ในระเบียบแบบแผน และข้อบังคับของสังคมที่กำหนดขึ้นและสามารถประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกฎ ระเบียบ แบบแผน และข้อบังคับของโรงเรียน สังคม ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

สรุปได้ว่า มีวินัย คือ การแสดงออกถึงความรับผิดชอบในหน้าที่ตนเองอย่างไม่บกพร่อง และความยึดมั่นในการประพฤติ ปฏิบัติตนตามระเบียบ ข้อตกลง กติกา กฎหมายและจรรยาบรรณของสังคมอย่างมีจิตสำนึกของสมาชิกที่ดีของสังคม

5.2.2 ความสำคัญของความซื่อสัตย์สุจริต

ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) (2561 : 82) ได้ให้ความสำคัญของสุจริตว่า เป็นคุณธรรมสำคัญของบุคคล องค์กร ประเทศใดยึดถือความสุจริต ย่อมทำให้เกิดการพัฒนาไปสู่ความมั่นคงยั่งยืนเป็นที่เชื่อถือและยอมรับ แต่หากปราศจากความสุจริตก็จะนำไปสู่การทุจริตขาดธรรมาภิบาล เอาเปรียบ สร้างความเหลื่อมล้ำแตกแยก นำไปสู่การล่มสลายทั้งบุคคล องค์กร และประเทศชาติ คนที่ยึดมั่นในความสุจริตจะต้องมีคุณธรรมพื้นฐานคือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ละอายชั่ว เกรงกลัวบาป และความรับผิดชอบ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ความพอเพียง และเมื่อความสุจริตเกิดขึ้น จะนำไปสู่ความรู้รักสามัคคี ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างไว้วางใจ เกิดสันติสุขได้

โอโนมา ชันพันธ์ (2548 อ้างถึงใน ตวงรัตน์ วาห์สะ. 2554 : 88) ได้กล่าวถึงความสำคัญของพฤติกรรมซื่อสัตย์สุจริต ดังนี้

- 1) ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้บุคคลมีชีวิตที่ดีทั้งกายและใจ
- 2) ช่วยให้บุคคลรู้จักตนเอง สำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และส่วนรวม
- 3) ช่วยให้บุคคลรู้จักใช้สติปัญญา แก้ปัญหา ใฝ่หาความรู้ ไม่มัวเมา หลุ่มหลง
- 4) ทำให้บุคคลได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น ได้รับมอบหมายงานที่สำคัญหรือเป็นความลับของส่วนรวม
- 5) เป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ ได้รับการยอมรับและการกล่าวถึงในทางที่ดีจากบุคคลรอบข้าง
- 6) ช่วยเสริมบุคลิกภาพ ทำให้มีบุคคลมีความสมบูรณ์ในความคิด และการกระทำ เพราะไม่มีความขัดแย้งระหว่างความคิด คำพูดและการกระทำ
- 7) ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีระบบ ระเบียบ ปลอดภัย
- 8) เพื่อให้บุคคลมีเครื่องยึดเหนี่ยว ป้องกันการเบียดเบียน เอาธิดเอาเปรียบ ซึ่งกันและกัน
- 9) สร้างสันติภาพ ทำให้ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดความสุขสงบในสังคม

สรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นคุณธรรมสำคัญที่ทำให้บุคคลในสังคมมีความซื่อตรงไว้วางใจต่อกัน ไม่เบียดเบียนและเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความรักความสามัคคี อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

5.2.3 แนวทางการพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริต

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2561) ได้กล่าวถึงแนวทางในการปลูกฝังความซื่อสัตย์สุจริตว่า เป็นหน้าที่ของทุกฝ่าย ผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งคือ โรงเรียนซึ่งมีหน้าที่หลักคือการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามในทุกด้านอย่างมีคุณภาพ ต้องให้เด็กได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านจิตใจ ปัญญา ร่างกายและสังคม กระบวนการเรียนการสอนเป็นกระบวนการกระตุ้นเพื่อให้เกิดการพัฒนา ทำให้เด็กเกิดความอยากรู้อยากเห็น เรียนรู้ ได้ปฏิบัติจนเกิดความเข้าใจ เกิดความเชื่อ ความศรัทธาและยึดถือเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต กระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังความซื่อสัตย์สุจริต มีดังนี้

1. กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต เช่น การนำข่าวเหตุการณ์ประจำวันที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์สุจริต หรือนำเอาเรื่องของคนในชุมชนที่คนยกย่องนับถือมาเล่าให้นักเรียนฟัง เด็กเล็กอาจต้องเล่าเป็นนิทาน ส่วนเด็กโตเล่าเรื่องจริงและมีรายละเอียดมากขึ้น
2. การยกย่องสรรเสริญผู้ที่ทำความดีต่างๆ โดยเฉพาะผู้ที่แสดงออกซึ่งความซื่อสัตย์สุจริต ควรยกย่องนักเรียนของตน คนในสังคมรอบๆ โรงเรียนหรือคนอื่นๆ ตามข่าวหรือเหตุการณ์ที่ปรากฏ
3. การให้นักเรียนศึกษาค้นคว้า หาบุคคลตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ผู้นั้นเป็นคนซื่อสัตย์สุจริตและมีคุณสมบัติที่ดีงามอื่นๆ นักเรียนควรได้ศึกษาโดยการไปพูดคุยกับคนในชุมชน เพื่อหาคนที่ชุมชนยกย่อง และศึกษาจากหนังสือเอกสารต่างๆ ควรให้นักเรียนได้แสดงเหตุผลที่เขาเลือกบุคคลนั้นเป็นตัวอย่างด้วย
4. การให้นักเรียนช่วยกันจัดกิจกรรมนิทรรศการแสดงผลชีวิตและพฤติกรรมของผู้ที่นักเรียนหรือสังคม องค์กรต่างๆ ยกย่องว่าเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต เป็นระยะๆ
5. โรงเรียนประกาศยกย่องนักเรียน ครู หรือบุคคลในสังคมที่มีพฤติกรรมความซื่อสัตย์สุจริตให้ปรากฏแก่นักเรียนโดยทั่วไปทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์เกิดขึ้น
6. โรงเรียนอาจจัดกิจกรรมประจำภาคเรียนหรือประจำปี ให้นักเรียนช่วยกันเลือกเพื่อนของเขาเองที่เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ สมควรได้รับการยกย่องชมเชย
7. ในกิจกรรมการเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดวิชาใดก็ตาม ครูทุกคนควรให้ความสำคัญกับการสร้างนิสัย ความมีวินัย ความรู้จักหน้าที่รับผิดชอบและความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่นเสมอๆ ไม่ควรแยกการสอนเรื่องความซื่อสัตย์จากการสอนอื่นๆ ควรสอนควบคู่กันไป
8. ให้นักเรียนได้ศึกษาจากบุคคลในท้องถิ่น เช่น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ถึงความดีงามของการเป็นซื่อสัตย์และโทษของการไม่เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ พร้อมทั้งหาตัวอย่างประกอบ
9. ให้นักเรียนเขียนนิทานหรือเรื่องจริงเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต

10. ให้นักเรียนสังเกต วิเคราะห์และวิจารณ์ตนเอง ในเรื่องราวของความซื่อสัตย์ หรือคือ การให้นักเรียนเป็นผู้ประเมินตนเอง อาจเป็นความลับเฉพาะตัว
11. โรงเรียนอาจจัดให้มีปาฐกถา โต้ว่าที่ เกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต โดยให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินการเอง
12. ให้นักเรียนตั้งปณิธานของตนเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต
13. โรงเรียนเชิญผู้ที่มีชื่อเสียงหรือผู้ที่ได้รับการยกย่องเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต มาพูดคุยกับนักเรียน
14. โรงเรียนจัดงานแห่งความซื่อสัตย์สุจริต และจัดกิจกรรมอื่นๆ เกี่ยวกับการปลูกฝังความซื่อสัตย์สุจริต

15. ครูในโรงเรียนประพฤติตนให้เป็นอย่างแก่นักเรียน

ดวงรัตน์ วาห์สะ (2554 : 3) ได้ศึกษาพฤติกรรมความซื่อสัตย์ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 9 จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่าการส่งเสริมความซื่อสัตย์จากโรงเรียนเป็นปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อพฤติกรรมความซื่อสัตย์ กล่าวคือ การส่งเสริมความซื่อสัตย์จากโรงเรียน เป็นการกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและเกิดทักษะในการปฏิบัติตนให้เป็นบุคคลที่มีความซื่อสัตย์ โดยได้รับการส่งเสริมจากครูหรือบุคลากรในโรงเรียน ซึ่งสามารถทำได้ในรูปแบบของการจัดกิจกรรม การจัดสภาพแวดล้อม การเป็นแบบอย่างของครู หรือการสอดแทรกเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกับซื่อสัตย์ในการเรียนการสอนจากครู

จึงสรุปได้ว่า แนวทางการพัฒนาความซื่อสัตย์สุจริต ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) ผู้บริหารต้องประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ครูและนักเรียน ให้ความสำคัญกับการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ต้องจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อม ให้เอื้อต่อการพัฒนาและควรมีระบบการกำกับ ติดตาม ความก้าวหน้าหรือการพัฒนาคุณลักษณะซื่อสัตย์สุจริตของนักเรียน และประเมินผลการดำเนินงาน และบริหารจัดการโดยใช้หลักการมีส่วนร่วม 2) ครู บุคลากรทางการศึกษา ควรจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ บูรณาการการพัฒนาคุณลักษณะซื่อสัตย์สุจริตในกระบวนการจัดการเรียนรู้ในทุกกลุ่มสาระ และสำคัญที่สุดคือ ให้นักเรียนมีเป้าหมายในการเรียนรู้ 3) ผู้ปกครอง เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะซื่อสัตย์สุจริตของนักเรียนควบคู่กับโรงเรียน 4) นักเรียนต้องพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ มีส่วนร่วม และให้ความร่วมมือในการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์

5.3 ด้านจิตสาธารณะและจิตอาสา

5.3.1 ความหมายของจิตสาธารณะและจิตอาสา

ศูนย์คุณธรรม(องค์การมหาชน) (2561 : 88) ให้ความหมายของ จิตอาสา หรือจิตสาธารณะ หมายถึง การเป็นผู้ที่ใส่ใจต่อสังคมสาธารณะและอาสาลงมือทำอย่างใดอย่างหนึ่ง อันมิใช่หน้าที่ของตน

ด้วยความรักความสามัคคี เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น สังคม และประเทศชาติ โดยมีหวังผลตอบแทน ทำความดีเพื่อความดี เอื้ออาทรต่อคนร่วมสังคม ทำอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2559 : 23) จิตสาธารณะ หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ที่มีความปรารถนาและตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ด้วยการดูแลเอาใจใส่และมีส่วนร่วมในการอาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน

จิตติยา วาจี (2559 : 16-17) กล่าวไว้ว่า จิตสาธารณะเป็นคุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคมด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทน ผู้ที่มีจิตสาธารณะ คือ ผู้ที่มีลักษณะเป็นผู้ให้และช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปันความสุขส่วนตน ทำเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม เข้าใจ เห็นใจผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยร่างกาย สติปัญญา ลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดในชุมชน โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

ประวิตร พิสุทธิโสภณ (2554) ให้ความหมายว่า จิตอาสา หมายถึง ผู้ที่มีจิตใจเป็นผู้ให้ ให้สิ่งของ ให้เงิน ให้ความช่วยเหลือ ด้วยกำลังร่างกาย แรงสมอง เป็นการเสียสละสิ่งของตนเองมี แม้กระทั่งเวลา เพื่อแผ่ให้กับส่วนรวม

ธานีษฐ์ กรองแก้ว (2550) ได้ให้ความหมายว่า จิตอาสา หมายถึง คนที่มีจิตใจช่วยเหลือ อยากรให้ผู้อื่นมีความสุข คนที่มาร่วมกิจกรรมจิตอาสา คือ อาสาสมัครหรือบุคคลที่อาสาเข้ามาช่วยเหลือสังคมด้วยความสมัครใจ เสียสละ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ป้องกันแก้ไขพัฒนาสังคม โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

ณัฐนิชากร ศรีบริบูรณ์ (2550 : 22) ให้ความหมายว่า จิตอาสา หมายถึงความสำนึกของบุคคลที่มีต่อสังคมส่วนรวม เช่น การเสียสละเงิน สิ่งของ เวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทน

จึงอาจสรุปได้ว่า จิตสาธารณะและจิตอาสา หมายถึง การปฏิบัติกิจกรรมที่แสดงออกถึงความเอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่ การเสียสละเวลา สิ่งของ เงินทอง แรงกาย สติปัญญา เพื่อสาธารณประโยชน์ โดยไม่หวังผลตอบแทน

5.3.2 ความสำคัญของจิตสาธารณะและจิตอาสา

พระครูประโชติ ธรรมาภิรมย์ (ม.ป.ป. อ้างถึงใน ปิยะนาถ สรวิสูตร. 2552 : 21) กล่าวว่า จิตอาสา เป็นการทำความดีของเราให้เบิกบาน อย่่าให้จิตใจเราขุ่นข้น ทำงานร่วมกันระหว่างกาย (ภายนอก) และจิต (ภายใน) การทำงานอาสา คือการทำงานที่ไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ จะทำให้เราทำงานได้อย่างเบิกบานสนุกสนาน จึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์มากมาย ทั้งต่อบุคคล สังคม และประเทศชาติ

พระไพศาล วิสาโล (2550) กล่าวไว้ว่า การที่บุคคลมีจิตอาสา การรู้จักให้ เราก็จะรับด้วยในเวลาเดียวกัน หนึ่งในสิ่งที่เราได้รับคือความสุข ยิ่งการให้นั้นเต็มไปด้วยความปรารถนาดี ความสุขและความภูมิใจก็จะยิ่งนับทวี รวมทั้งยังเป็นการทำให้ชีวิตมีพลังในการสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ให้กับสังคมอีกด้วย

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2543) กล่าวถึงความสำคัญของจิตอาสา ดังนี้

1. ทำให้บุคคลมีความคิดขั้นสูงช่วยยกระดับจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยเมตตา เพราะจิตอาสามุ่งเน้นการให้มากกว่าการรับ ทำให้ได้พบความสุขที่เกิดจากการให้ ซึ่งเป็นความสุขที่มีคุณค่ากว่าความสุขที่เกิดจากการได้รับ

2. บุคคลที่มีจิตอาสาย่อมเป็นที่รักใคร่ของบุคคลรอบข้าง เพราะมองเห็นคุณค่าในความดีที่มีอยู่ในบุคคลนั้น มากกว่ามูลค่าของทรัพย์สินใดๆ นอกจากนี้ยังเป็นการผูกมิตรแท้ได้อย่างยั่งยืน

3. ทำให้สังคมมีการแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ร่วมมือกันดูแลรักษาสิ่งของสาธารณะเพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมรอบตัว

4. ทำให้สังคมน่าอยู่และเป็นสังคมคุณภาพที่ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2555 : 1) กล่าวถึงความสำคัญของการมีจิตสาธารณะว่า ทำให้คนในสังคม มีความรัก ความห่วงใย เอื้ออาทรต่อกัน มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตสร้างสรรค์และมุ่งทำความดีต่อส่วนรวม

ชลลดา ทวีคุณ (2555 : 30) กล่าวว่า การที่บุคคลมีจิตสำนึกสาธารณะจะทำให้สังคมมีการพัฒนาได้อย่างดี เนื่องจากคุณลักษณะของพฤติกรรมที่แสดงออกนั้น จะเป็นลักษณะที่มีการทุ่มเทอุทิศตน มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีการเคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยคำนึงผลประโยชน์ของส่วนรวม โดยการแสดงออกดังกล่าว เริ่มจากครอบครัววางพื้นฐานการอบรมด้านจริยธรรม และการต่อยอด การพัฒนาทักษะและให้ความรู้ สร้างค่านิยมที่เหมาะสมในสถานศึกษา รวมทั้งสถาบันศาสนาและ สื่อมวลชนมีบทบาทพร้อมในการสร้างสังคมให้เข้มแข็งได้

วีรยุทธ มาฆะศิริานนท์ และเสาวลักษณ์ อัสวเทววิช (2551) กล่าวไว้ว่า การที่เด็ก ๆ มีพฤติกรรมที่แสดงออกเป็นจิตสาธารณะแล้วนั้น จะส่งผลที่ดีต่อตนเองได้ดังนี้

1. เป็นเด็กที่มีความคิดในทางที่ดีต่อคนอื่นและมีโอกาสประสบความสำเร็จมากกว่าคนอื่น

2. เป็นคนที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ง่ายอย่างเป็นที่รักใคร่ของคนรอบข้าง และมักจะได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลรอบข้างเมื่อตนเองเดือดร้อน

3. ทำตัวเป็นประโยชน์ เป็นที่ต้องการของสังคม

4. ไม่เห็นแก่ตัว ได้รับการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จากคนรอบข้าง

5. มีความเข้าใจผู้อื่นได้ง่าย ไม่ทักถ่มผู้อื่น ไม่ซ้ำเติมผู้อื่น

6. เป็นคนที่มีเหตุผล ไม่เอาแต่ใจตนเอง เห็นใจในความทุกข์ของผู้อื่น

7. จะได้รับความรัก ความเมตตา กรุณา จากผู้อื่น
  8. มักจะได้รับการแบ่งปันจากผู้อื่นรอบข้าง
  9. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น สามารถทำงานกับผู้อื่นได้ทุกสถานการณ์อย่างมีความสุข
- จึงสรุปได้ว่า การมีจิตสาธารณะและจิตอาสา จะทำให้คนในสังคมมีความเอื้อเฟื้อ
ช่วยกันเกื้อกูลต่อกัน มีจิตสำนึกร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มุ่งกระทำตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่า
ประโยชน์ส่วนตน มีจิตสร้างสรรค์ที่จะสร้างสังคมให้มีความเข้มแข็งด้วยการแบ่งปัน

5.3.3 แนวทางการพัฒนาจิตอาสาและจิตสาธารณะ

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2550) กล่าวถึงจิตอาสา หรือจิตสาธารณะ หรือจิตสำนึกสาธารณะ
หรือจิตสำนึกของสังคมว่า อยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ดังนี้

1) ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะทางสัมพันธภาพของมนุษย์ ภาวะทาง
สังคม เป็นภาวะที่ลึกซึ้งกว่าภาวะทางกายภาพเพียงประการเดียว เป็นภาวะที่ได้รับการอบรมกล่อมเกล่า
สะสมอยู่ในส่วนของการรับรู้ที่ละเอียดที่ละน้อย ทำให้เกิดจิตสำนึกที่มีรูปแบบหลากหลาย ภาวะแวดล้อม
ทางสังคมนี้เริ่มตั้งแต่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง บุคคลทั่วไป จนถึงระดับองค์กร วัฒนธรรม ประเพณี
ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา รวมทั้งภาวะแวดล้อม

2) ปัจจัยภายใน สำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การคิดวิเคราะห์ของแต่ละบุคคล
ในการตัดสินใจคุณค่าความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อขัดเกลาตนเอง
ให้เป็นไปในทางใดทางหนึ่ง โดยเกิดจากการรับรู้ การเรียนรู้ การมองเห็น การคิด และนำมาพิจารณาเพื่อ
ตัดสินใจว่าต้องสร้างจิตสำนึกแบบใด ก็จะมีการฝึกฝนและสะสมสำนึกเหล่านั้น

พินิจ กุลละวณิชย์ (2558) ได้กล่าวถึงการเสริมสร้างจิตวิญญาณอาสาสมัครและจิตอาสา
ของเด็กและเยาวชนไว้ดังนี้

1) ให้มีการสอนเรื่องจิตอาสา การทำประโยชน์ให้ส่วนรวมในทุกโรงเรียน ในสังคม ชุมชน
เพื่อปลูกจิตวิญญาณอาสาสมัครให้เกิดขึ้นในสังคมไทยในวงกว้างอย่างยั่งยืน ทั้งในและนอกระบบ

2) ต้องมีบุคคลตัวอย่างที่ดี เช่น บิดามารดา ครู ผู้นำประเทศ นักกีฬา นักแสดง ฯลฯ มี
การประชาสัมพันธ์กิจกรรมจิตอาสาดีๆ ให้ประชาชน เด็ก เยาวชนเห็น เช่น เมื่อมีการรณรงค์บริจาค
โลหิต อวัยวะ การไปทำความสะอาดวัด ชุมชน สร้างห้องสมุด ทาสีโรงเรียน ฯลฯ ทางสื่อมวลชน วิทยุ
หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ฯลฯ ตลอดเวลา

3) มีการยกย่อง ให้รางวัล แก่ผู้มีจิตอาสา เพื่อให้ประชาชนทั่วไปทราบถึงการมีจิตอาสา
กระทำความดี ซึมซับเข้าไปในสมอง รวมทั้งความสุขที่เกิดขึ้นต่อทั้งผู้ให้และผู้รับ

4) จัดประชุม ให้ความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติที่ถูกต้องกับครู อาจารย์ ผู้บริหาร
สถานศึกษา ผู้รับผิดชอบกิจกรรมเยาวชน หน่วยงานที่ดูแลเยาวชนภายในจังหวัด เพื่อสร้างเครือข่าย
และความยั่งยืนในการทำงานร่วมกัน

5) ภาควิชาที่ช่วยที่อยากร่วมมือกับเรา หารูปแบบความร่วมมือที่เหมาะสมและต่อเนื่อง กับแต่ละภาควิชาที่ช่วย พัฒนาระบบบริหารจัดการอาสาสมัครทุกประเภทให้มีการช่วยเหลือร่วมมือกัน และเชื่อมโยงส่งต่อระหว่างประเภทอาสาสมัคร และระหว่างหน่วยงาน และเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

6) การให้เทคนิคในการเขียนแผนงานการทำงานจิตอาสา ที่ตรงต่อความต้องการของผู้รับผลประโยชน์ สร้างคุณค่าให้กับเขา และให้เด็กหรือเยาวชนได้เป็นผู้ดำเนินการในการทำกิจกรรมตั้งแต่เริ่มต้นจนจบโครงการฯ ในลักษณะของการสร้างภาวะผู้นำ

พลสวัสดิ์ วรรณลา (2557 : 44 - 45) สรุปแนวทางการพัฒนาจิตสาธารณะ ว่าการที่จะพัฒนาบุคคลให้เกิดในจิตสาธารณะจะต้องใช้วิธีการและแนวทางอย่างหลากหลายผสมผสานกัน จึงจะประสบความสำเร็จได้ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาด้วยการจัดการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วย การสอนโดยตรงในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม การสอนสอดแทรกในรายวิชาอื่นที่ตนเองสอน การสอนโดยบูรณาการเข้ากับกลุ่มสาระอื่น การสอนเน้นการอภิปรายแลกเปลี่ยนและแสดงเหตุผลเชิงจริยธรรม การสอนโดยการใช้ตัวแบบและกรณีตัวอย่าง การสอนโดยการให้ฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จำลองหรือสถานการณ์จริง การสอนโดยการใช้การปรับพฤติกรรม การสอนแบบใช้โครงงาน การสอนโดยการเล่านิทาน การสอนแบบใช้กระบวนการกลุ่ม รวมทั้งส่งเสริมให้มีการนำเนื้อหาด้านจิตสาธารณะมาสอนในหลักสูตรเพิ่มเติม

2. แนวทางการพัฒนาด้วยการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย การจัดกิจกรรมลูกเสือเนตรนารี ยุวกาชาด วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การเข้าค่ายพุทธบุตร พุทธธรรม การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ กิจกรรมประจำวันหน้าเสาธง สวดมนต์ประจำสัปดาห์ การแข่งขันกีฬา กิจกรรมการประกวดโครงการต่างๆ เช่น กิจกรรมทำความสะอาด กิจกรรมที่ร่วมกับชุมชน เช่น งานประเพณีต่างๆ ประเพณีทางศาสนา การมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินของทางราชการ มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและออกเยี่ยมบ้านนักเรียน ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนาการสร้างต้นแบบ สร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในชุมชน

3. แนวทางการพัฒนาด้วยการใช้ตัวแบบที่ดี ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหาร ครูและบุคลากรประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี นักเรียนรุ่นพี่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เชิญบุคคลที่มีจิตสาธารณะดีเด่นตรงกับที่โรงเรียนต้องการ มาให้การอบรมนักเรียนเป็นระบบอย่างต่อเนื่อง ขอความร่วมมือผู้ปกครองให้ช่วยประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี พร้อมทั้งแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับตัวนักเรียนให้ทางโรงเรียนทราบ และเชิญบุคคลที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นพ่อดีเด่นแม่ดีเด่น เข้าร่วมกิจกรรมวันพ่อวันแม่แห่งชาติที่โรงเรียนจัดขึ้น พร้อมกล่าวประวัติยกย่องเชิดชูความดีเป็นแบบอย่างกับนักเรียน หรือเชิญวิทยากรมาให้ความรู้

4. แนวทางการพัฒนาด้วยการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ประกอบด้วยการจัดสภาพสิ่งแวดล้อมในบริเวณโรงเรียน อาคารเรียนอาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการให้สะอาดร่มรื่น สวยงามและเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการติดข้อความคติธรรม สุภาษิตที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตสาธารณะ ไว้ตามต้นไม้อาคารเรียน อาคารประกอบห้องเรียน ห้องปฏิบัติการในบริเวณโรงเรียน มีการจัดนิทรรศการเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ มีการจัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ประจำในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนเคารพสักการะ มีการจัดห้องจริยศึกษาและพุทธศาสนา โดยเฉพาะเพื่อให้นักเรียนได้ใช้เป็นแหล่งศึกษาในการพัฒนาจิตสาธารณะ

5. แนวทางการพัฒนาด้วยการนำผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยเชิญผู้ปกครองและผู้นำชุมชนเข้าร่วมประชุม ชี้แจงทำความเข้าใจ สร้างความตระหนัก และมีส่วนร่วมตัดสินใจ เผยแพร่และแจ้งข้อมูลข่าวสาร ความรู้เกี่ยวกับเทคนิควิธีการอบรมสั่งสอนและลักษณะพฤติกรรมที่บ่งชี้คุณธรรมด้านจิตสาธารณะของนักเรียนให้ผู้ปกครองทราบ ขอความร่วมมือให้ผู้ปกครองอบรมสั่งสอน และแจ้งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับลักษณะพฤติกรรมที่บ่งชี้คุณธรรมการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนให้ทางโรงเรียนทราบเชิญผู้ปกครองและผู้นำชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติที่โรงเรียนจัดขึ้น มีการสร้างเครือข่ายผู้ปกครอง จิตสาธารณะพัฒนาโรงเรียนชุมชน และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เสวนาการเสริมสร้างคุณธรรมด้านจิตสาธารณะ

สรุปได้ว่า กิจกรรมทุกระดับควรมีการผสมผสานเทคนิควิธีการในการปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมความเป็นคนไทยที่ดี มีความกตัญญู มีความทันสมัย รู้ทัน รู้ทำ มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ไม่จำเป็นต้องลอกเลียนแบบจากต่างประเทศ แต่สามารถศึกษาเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานได้ รวมถึงมีกระบวนการในการส่งเสริมให้เกิดความภาคภูมิใจในการเป็นคนดี คิดดี ทำดี และได้ดีจากการกระทำนั้น ๆ นอกจากนี้การให้กำลังใจและยกย่องเชิดชูเกียรติอย่างเหมาะสม จะเป็นการเสริมพลังให้หัวใจเกิดจิตอาสา

5.4 ด้านความพอเพียง

5.4.1 ความหมายของความพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราชาบรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต ในวันที่ 4 ธันวาคม 2541 เกี่ยวกับความพอเพียงไว้ว่า พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง

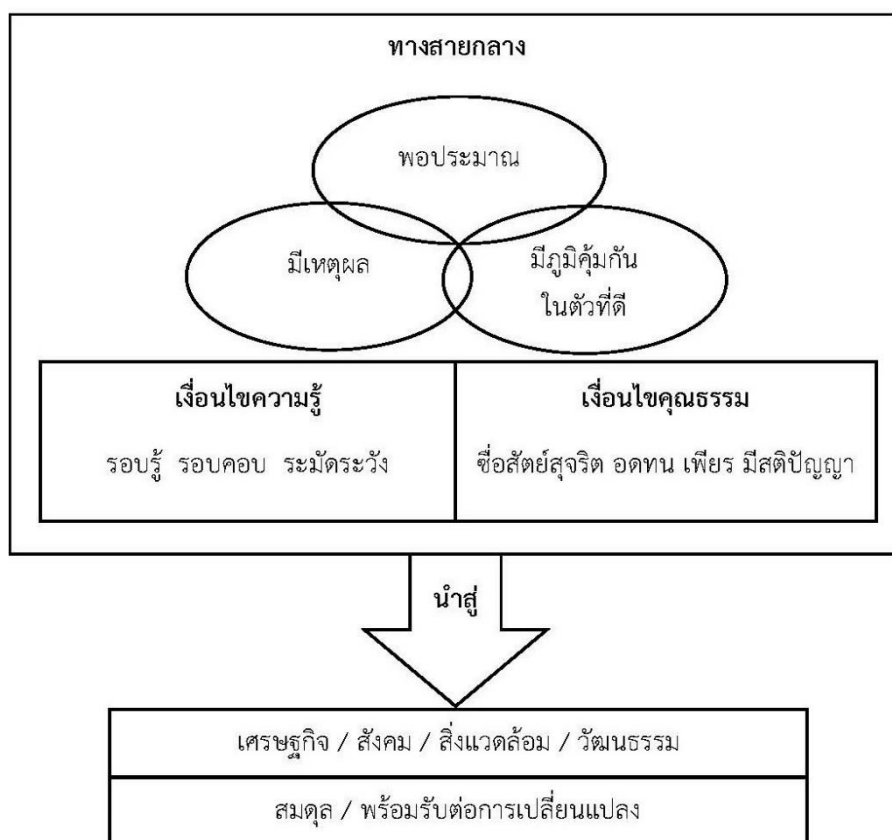
สุเมธ ตันติเวชกุล (2550 : 78) ได้อธิบายถึง พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คำว่า ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ

ภูมิคุ้มกันในตัวดีพอสมควรต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้ สมดุลและพร้อมต่อการรองรับ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี โดยสุเมธ ตันติเวชกุล ให้ คำนิยาม ความพอเพียง ดังนี้

- 1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
- 2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ
- 3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งใกล้ และไกล

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แผนภาพ 3 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จिरายู อิศรางกูร ณ อยุธยา (2550) อธิบายถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่า คนส่วนใหญ่มีความเข้าใจ คำว่า เศรษฐกิจพอเพียงในระดับหนึ่ง แต่ยังคงมองว่า เป็นเรื่องของความประหยัดมัธยัสถ์ในการใช้ชีวิตประจำวัน หรือมองว่า เป็นการนำมาประยุกต์ใช้ในภาคเกษตรกรรมเท่านั้น ซึ่งอันที่จริงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกภาคส่วน และนำมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้ง่ายในการทำความเข้าใจ ในขณะที่ต่างชาติมักจะเข้าใจผิด คิดว่าพอเพียง แปลว่าไม่ก้าวหน้า ซึ่งไม่เป็นความจริง โลกาภิวัตน์มีทั้งด้านดีและด้านลบ สิ่งที่ดีก็นำมาประยุกต์ใช้ให้ประเทศก้าวหน้า แต่ความก้าวหน้าต้องสมดุลกับประเทศด้วย ที่สำคัญการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ให้ได้ผล ต้องพยายามลดค่านิยมด้านวัตถุนิยมที่เน้นความฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย พร้อมปลูกจิตสำนึกให้กับประชาชนในเรื่องการเอื้อเฟื้อ แบ่งปันเสริมเข้าไปด้วย มุ่งหวังให้สังคมไทยรู้จักคำว่า พอเพียงมากขึ้น ไม่หลงตามไปกับกระแสบริโภคนิยม ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเสมือนเข็มทิศ เพื่อนำไปสู่หนทางการตัดสินใจที่ถูกต้อง และยั่งยืน

ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) (2561 : 28 -29) กล่าวว่า พอเพียง หมายถึงความพอเพียง ในการดำเนินชีวิตทางสายกลาง มีเหตุมีผล ใช้ความรู้ในการตัดสินใจอย่างรอบคอบ มีความพอประมาณ พอดี ไม่เบียดเบียนตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม ไม่ประมาท สร้างภูมิคุ้มกันที่ดี รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (2559 : 23) อธิบาย อยู่อย่างพอเพียง หมายถึง การดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความพอประมาณ มีเหตุผลรอบคอบ มีคุณธรรม รวมถึงความจำเป็นที่จะต้อง มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน จนสามารถปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณภาพ (2551 : 14) ให้ความหมายของคำว่า ความพอเพียง ว่าหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้อง มีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ต่อผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

สรุปความพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุมีผลและมีภูมิคุ้มกัน ใน ตนเอง เพื่อเป็นเกราะป้องกันสิ่งใดๆ ที่จะเข้ามากระทบ ใช้ชีวิตอย่างมีสติ รอบคอบ ระมัดระวัง โดย ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

5.4.2 ความสำคัญ/ประโยชน์/คุณค่าของความพอเพียง

อำพล เสนาณรงค์ (2550) ได้กล่าวถึง เศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นปรัชญา หรือแนวปฏิบัติ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปรารถนาจะให้รากแก้วในสังคม ได้ยึดเป็นแนวดำรงชีวิตเพื่อ ความอยู่ดีกินดี ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง มีด้วยกัน 7 ข้อ คือ พึ่งพาตนเอง พอประมาณ เดินสายกลาง มีภูมิคุ้มกัน มีเหตุผล เป็นคนดี และรู้จักสามัคคี โดยหลักสำคัญทั้ง 7 ข้อนี้ คนทุกกลุ่มทุกอาชีพ สามารถน้อมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

สุเมธ ตันติเวชกุล (2550 : 56) ได้อธิบายถึง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนว พระราชดำริ ซึ่งประกอบด้วยหลักการ หลักวิชา และหลักธรรมหลายประการ อาทิ

- 1) เป็นปรัชญาแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ
- 2) เป็นปรัชญาในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง
- 3) จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวทันโลกยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อ การรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้อย่างดี
- 4) ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่ จะต้อง มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้ง ภายนอกและภายใน

5) จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน

6) จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้ มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ

รัชดา ทองสุข (2552 : 41; อ้างถึงใน สุจิรา เรียนทับ. 2556 : 25-26) สรุปความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่า เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน ซึ่งต้องสร้างพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือสามารถ ให้ตัวเองอยู่ได้อย่างพออยู่พอกิน ไม่ได้มุ่งที่จะสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้เจริญแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้มีอาชีพและฐานะที่พอเพียงตนเองได้ ก็ย่อมจะสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับอย่างมั่นคงถาวรตลอดไป คนเราจะพึ่งตนได้ ก็โดยอาศัยการฝึกหัดพัฒนา ตามหลักว่าด้วยการสร้างที่พึ่งแก่ตน ซึ่งมี 10 ประการ คือ

1) ประพฤติดีมีวินัย คือดำเนินชีวิตโดยสุจริต ทั้งทางกาย ทางวาจา มีวินัย และประกอบสัมมาอาชีพ (ศีล)

2) ได้ศึกษาดีมีปัญญา คือศึกษาเล่าเรียนระดับมัธยมศึกษา อันได้เป็นสายวิชาของตน หรือตนศึกษาศิลปวิทยาได้ ก็ศึกษาให้เข้าใจความเข้าใจกว้างขวางลึกซึ้ง รู้จักชัดเจนและใช้ได้จริง (พหุสัจจะ)

3) เพื่อสัมพันธ์เกี่ยวข้องและถ้อยเอียงอย่างสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ซึ่งจะทำให้ชีวิตเจริญงอกงาม

4) เป็นคนที่พูดกันง่าย คือไม่ต้องอ้อนกระด้าง รู้จักรับฟังเหตุผลและข้อเท็จจริง พร้อมทั้งจะแก้ไข ปรับปรุงตนเอง

5) ขวนขวายกิจของหมู่ คือ เอาใจใส่ช่วยเหลือธุระและกิจการชุมชน ร่วมหมู่คณะ ญาติเพื่อนพ้อง และชุมชน รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรอง หาวิธีดำเนินการที่เหมาะสม ทำได้ จัดได้ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี

6) เป็นผู้ใคร่ทำ คือ รักธรรม ชอบศึกษา ค้นคว้า สอบถาม หาความรู้ หาความจริง รู้จักพูด รู้จักรับฟัง สร้างความรู้สึกรสนิยมสบายใจ ขวนให้ผู้อื่นอยากเข้ามาปรึกษา และร่วมสนทนา

7) มีความเพียรขยัน คือ ขยันหมั่นเพียร พยายามหลีกเลี่ยงความขี้ ประจบความดีปากบั่น ก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ละเลยทอดทิ้งธุระหน้าที่

8) มีสันโดษรู้พอดี คือ ยินดีที่พึ่งพอใจแต่ในลาภผล ผลงานและผลสำเร็จต่างๆ ที่ตนสร้างหรือแสวงหามาได้ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเอง ด้วยความชอบธรรมและไม่มัวเมา เห็นแก่ความสุขทางวัตถุ

9) มีสติมั่นคง คือ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการทำ คำที่พูดจิตที่ทำแล้ว และที่จะต้องทำต่อไปได้ จะทำอะไรก็รอบคอบ รู้จักยับยั้งใจ ไม่ผลิผลาม ไม่เลินเล่อ ไม่เลื่อนลอย ไม่ประมาท ไม่ยอมถลำลงในทางผิดพลาด ไม่ปล่อยปละละเลยทิ้งโอกาสสำหรับความดีงาม

10) มีปัญญาเหนืออารมณ์ คือ มีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว คุณโทษประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้จักพิจารณาวินิจฉัยด้วยใจเป็นอิสระ ทำการต่างๆ ด้วยความคิด และมีวิจรรณญาณ

กรรมการ ภิรมย์รัตน์ (2553 : 17) กล่าวถึงความสำคัญของอยู่อย่างพอเพียง สรุปว่า การมีวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงมีข้อสำคัญ ดังนี้

1. มีชีวิตที่เรียบง่าย ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย
2. ยึดถือทางสายกลาง รู้จักพอ พอดี พอประมาณและพอใจ
3. มีความเมตตาเอื้ออาทรต่อกัน ร่วมมือและช่วยเหลือกัน ไม่เบียดเบียนกัน ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน ไม่มุ่งร้ายทำลายกัน
4. ประกอบสัมมาอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ใฝ่หาความรู้ เพื่อนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์
5. ให้สามารถพึ่งตนเองได้ให้พ้นจากความยากจน ให้สามารถพออยู่พอกิน ไม่เดือดร้อน ไม่ตกเป็น ทาสของอบายมุข วัตถุนิยมและบริโภคนิยม

เกษม วัฒนชัย (2550 : 164-165 อ้างถึงใน กรรมการ ภิรมย์รัตน์. 2553 : 7) ได้สรุป ดังนี้

1. เป็นหลักคิดในการดำเนินชีวิตของทุกคน
2. ผู้บริหารนำมาใช้ในการกำหนดแนวนโยบายขององค์กร
3. ผู้ปฏิบัตินำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแนวการปฏิบัติงาน ประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ ซึ่งส่งผล ดังนี้
  - 1) ด้านจิตใจ จะทำให้จิตใจเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประนีประนอม นึกถึงประโยชน์ส่วนรวม เป็นหลัก
  - 2) ด้านสังคม จะช่วยเหลือเกื้อกูล รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งในครอบครัวและชุมชน
  - 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และมีการจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบ เลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด
  - 4) ด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพแวดล้อม พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มาก

ทั้งนี้ เด็กที่มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง จะดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม ดังนี้

1. ใช้ทรัพย์สินของตนเอง เช่น เงิน สิ่งของ เครื่องใช้ ฯลฯ อย่างประหยัด คู้มค่า และเก็บรักษาดูแลอย่างดี รวมทั้งการใช้เวลาอย่างเหมาะสม
2. ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คู้มค่า และเก็บรักษาดูแลอย่างดี
3. ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน พร้อมให้อภัยเมื่อผู้อื่นกระทำผิดพลาด มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
4. วางแผนการเรียน การทำงาน การใช้ชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้
5. รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม ยอมรับและปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า ความพอเพียง เป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางให้บุคคลดำเนินชีวิตแบบพออยู่พอกิน มีความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี บนเงื่อนไขของความรู้และคุณธรรม อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

5.4.3 แนวทางการเสริมสร้าง/พัฒนาความพอเพียง

ปรียานุช พิบูลสรารุท (2550 : 14) กล่าวถึงการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการศึกษา ภายใต้การดำเนินงานของคณะกรรมการขับเคลื่อนหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หน้าที่หลัก คือ การจัดทำแนวทางเพื่อให้สถานศึกษาและบุคลากรทางด้านการศึกษาในระดับต่างๆ ทั้งในและนอกระบบ สามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา การจัดการศึกษา และพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม วิสัยทัศน์ในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษาคือ สานเครือข่าย ขยายความรู้ ควบคู่ประชาสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาบูรณาการสู่การเรียนการสอนในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ของทุกระดับได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน และเป็นรูปธรรม ตลอดจนผู้บริหารสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการบริหารสถานศึกษาเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุข

สุวัฒน์ วิวัฒนานนท์ (2550 : 59) กล่าวว่า การจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรินั้น ได้พยายามวิเคราะห์เพื่อเข้าถึงแก่นการพัฒนาความพอเพียง โดยมีวิธีการดังนี้

- 1) การส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ความคิด สติปัญญา มีวิธีคิด รู้แจ้งรู้จริง รู้ตลอด รู้เท่าทันตามเหตุผลความเป็นจริง รู้จักการคิดวิเคราะห์ บูรณาการองค์ความรู้ ค้นหาทางออกเพื่อปฏิบัติ เกิดทักษะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่เหมาะสม

2) ส่งเสริมให้บุคคลมีคุณธรรมจริยธรรม มีความรู้ ความเข้าใจในคุณธรรมที่พึงงาม มีทักษะในการคิดอย่างมีเหตุผล

3) ส่งเสริมให้บุคคลเรียนรู้ ความเข้าใจทักษะการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ พึ่งตนเองได้ และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สัมพันธ์กับสภาพสังคม ยุคสมัย และศีลธรรมที่พึงงาม

4) มีรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย ทั้งภาคีรัฐ เอกชน ภาคประชาชนและสื่อมวลชน

ปริญญช พินุลสรารูธ (2550) ได้กล่าวถึงแนวทางการสร้างเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาไว้ดังนี้

1. การบริหารสถานศึกษา

- 1) สร้างนวัตกรรมองค์กร
- 2) ปลุกฝังให้เป็นวิถีชีวิต
- 3) ชุมชนสัมพันธ์

2. การจัดหลักสูตรการเรียนการสอน

- 1) กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ชั้นปี
- 2) จำทำหน่วย/แผนการเรียนรู้
- 3) จัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 4) จัดทำสื่อ/แหล่งเรียนรู้
- 5) จัดทำเครื่องมือวัด/ประเมินผล
- 6) เกณฑ์การผ่านช่วงชั้น

3. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ทั้งกิจกรรมแนะแนว และกิจกรรมนักเรียน จัดกิจกรรมเน้นการมีส่วนร่วมและเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน

จำเรณูรัตน์ จิตต์จิรจรรย์ (2558 : 26) ได้ศึกษา รูปแบบการบริหารจัดการอุดมศึกษาโดยการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนของไทย พบว่าการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการอุดมศึกษาเอกชนของไทย ด้านการบริหารจัดการงานวิชาการ มีรูปแบบเน้นการสอน ให้รู้หลักคิดในเนื้อหาสาระของวิชาการ พัฒนาความรู้จากงานวิจัย โดยอาศัยและแทรกปรัชญาไปสู่ชีวิตจริง บรรจุลงในรายวิชาการศึกษาทั่วไป เพื่อปลุกฝังความตระหนักในการดำเนินชีวิตและ สอดแทรกลงไปใน การเรียนการสอนทุกรายวิชา ตลอดจนสอดแทรกในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ครูและอาจารย์จะต้องทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนและนักศึกษา ในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงให้ได้ก่อน จึงจะสามารถถ่ายทอด ปลุกฝังอบรม และทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนและนักศึกษา ให้เข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้องและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวันของแต่ละคน

สุรศักดิ์ โจธาวร (2555 : 222) ได้ศึกษาแนวทางการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ อยู่อย่างพอเพียง ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1 พบว่าแนวทางการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์อยู่อย่างพอเพียงของนักเรียนมัธยมศึกษา ตอนปลาย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 1 มี 4 แนวทาง ดังนี้

1. สร้างแนวทางการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงาน องค์กรสื่อสารมวลชน สถานศึกษาและชุมชนที่นักเรียนอาศัย
2. สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของนักเรียนกลายเป็นชุมชนต้นแบบ เป็นชุมชนที่ดำเนิน วิถีชีวิตอย่างพอเพียง โดยให้ครอบครัวของนักเรียนมีส่วนร่วมในการเป็นครอบครัวต้นแบบ และชุมชน ต้นแบบตามลำดับ
3. สถานศึกษาสนับสนุนนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับพฤติกรรมพอเพียงของเด็กนักเรียน และจัดทำหลักสูตรพิเศษที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง
4. ให้ความรู้ ความเข้าใจในการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้องที่สามารถกำหนดพฤติกรรมของ เด็กได้ในอนาคต โดยอาศัยการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการจากหลายๆ ส่วน

สรุปได้ว่า แนวทางการเสริมสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนนั้น จะต้องอาศัย ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งโรงเรียน ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานต่างๆ เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนความพอเพียงให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนอย่างยั่งยืน

6. การจัดการเรียนการสอนภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

สถานการณ์การจัดการเรียนการสอนในช่วงปลายปี พ.ศ. 2562 ภายใต้ปัญหาการแพร่ ระบาดของสถานการณ์โควิด 19 ส่งผลกระทบต่อคนทั่วโลกและประเทศไทย สร้างความเสียหายต่อ เศรษฐกิจละสังคม โดยเฉพาะระบบการศึกษาเพราะสถานศึกษาไม่สามารถจัดการเรียนการสอนแบบ ปกติได้ อย่างไรก็ตามในยุคที่การสื่อสารไร้พรมแดนและมีเครื่องมือด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่ หลากหลาย ทำให้สถานศึกษาหลายแห่งสามารถดำเนินการเรียนการสอนต่อไปได้โดยใช้เทคโนโลยีด้าน ต่างๆ มาเป็นเครื่องช่วยในการพัฒนาเป็นระบบการเรียนการสอนแบบออนไลน์ เพื่อให้สามารถ ดำเนินการเรียนการสอนของตนต่อไปได้ (นงลักษณ์ อัจฉริยะ, 2563)

6.1 ความหมายของการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ (E-Learning)

ฐาปนีย์ ธรรมเมธา (2557) ได้ให้ความหมายของการเรียนการสอนออนไลน์ (E-Learning) หมายถึง การใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางการสื่อสารการเรียนการสอน โดยมีการ กำหนดกิจกรรมการเรียน และการสอนที่ออกแบบด้วยวิธีสอนหลากหลาย มีการนำเสนอเนื้อหา สื่อ แบบดิจิทัล การสื่อสาร การมีปฏิสัมพันธ์และการวัดประเมินผลผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์การเรียนการสอนแบบ อีเลิร์นนิ่ง ใช้การสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตลักษณะออนไลน์ทั้งแบบผ่านสาย (Local

Area Network) และไร้สาย (Wireless) มีลักษณะที่ทั้งเหมือนและแตกต่างจากการเรียนผ่านเว็บ (Web Based Instruction: WBI) กล่าวโดยสรุปได้ว่าความเหมือนคือ ทั้งอีเลิร์นนิ่งและการเรียนผ่านเว็บ ใช้อินเทอร์เน็ตเป็นสื่อกลาง ส่วนความแตกต่าง คือ การเรียนแบบอีเลิร์นนิ่งได้ถูกออกแบบให้เป็นเสมือนหรือใกล้เคียงกับการเรียนการสอนในห้องเรียนปกติโดยใช้โปรแกรมระบบจัดการเรียน การสอน (Learning Management System: LMS) เป็นซอฟต์แวร์สำคัญ เพื่อจำลองวิธีการสื่อสาร การสอนจากการสอนปกติในห้องเรียนมาใช้เครื่องมือต่างๆ ของระบบจัดการเรียนการสอน องค์ประกอบของระบบบริหารจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย การเก็บข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียน สถิติการเข้าเรียน การร่วมกิจกรรมการเรียน การสื่อสารปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับ ผู้สอน และผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกัน รวมถึงการวัดและประเมินผล เป็นต้น การเรียนการสอนแบบอีเลิร์นนิ่ง นับว่าเป็นการเรียนแบบผู้เรียนเป็นสำคัญ เนื่องจากผู้เรียนสามารถเลือกเรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความต้องการ เมื่อมีความพร้อม ในสถานที่ใด เวลาใดก็ได้เนื่องจากเนื้อหาสาระการเรียนรู้ได้ถูก จัดเก็บไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์แม่ข่าย (Server) สื่อสารโดยใช้เครื่องมือในอินเทอร์เน็ต

สุรสิทธิ์ วรรณไกรโรจน์ (2552) ได้ให้ความหมายของ E-Learning หมายถึง การศึกษา เรียนรู้ผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์อินเทอร์เน็ต หรืออินทราเน็ต เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองผู้เรียนจะได้ เรียนตามความสามารถและความสนใจของตน โดยเนื้อหาของบทเรียนซึ่งประกอบด้วย ข้อความ รูปภาพ เสียง วิดิทัศน์ และมัลติมีเดียอื่น ๆ ซึ่งจะถูกส่งไปยังผู้เรียนผ่าน Web Browser โดยผู้เรียน ผู้สอน และเพื่อนร่วมชั้นเรียนทุกคน สามารถติดต่อ ปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันได้ เช่นเดียวกับการเรียนในชั้นเรียนปกติ โดยอาศัยเครื่องมือการติดต่อสื่อสารที่ทันสมัย (E-mail, Webboard, Chat) จึงเป็นการเรียนสำหรับทุกคน ซึ่งเรียนได้ทุกเวลาและทุกสถานที่ (Learning for All: Anyone, Anywhere and Anytime)

บุปผาชาติ ทัททิกรณ์ (2544, หน้า 43) ได้ให้ความหมายของ e-learning ว่าความหมาย จะแตกต่างกันตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งมีส่วนที่เหมือนกัน คือ การใช้เทคโนโลยี คอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีการสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญของการเรียนรู้ และเนื่องจากคอมพิวเตอร์ และเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารเป็นอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ จึงเป็นที่มาของ Electronic Learning หรือเรียกสั้น ๆ ว่า E-Learning

จากความหมายของการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ e-Learning ที่กล่าวมานี้พอจะสรุป ได้ว่าการเรียนการสอนออนไลน์หรือการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ e-Learning หมายถึงการเรียน การสอนรูปแบบใหม่ที่อาศัยเทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์และเครือข่ายของอินเทอร์เน็ตมาเชื่อมโยง เป็นสื่อระหว่างผู้เรียนและผู้สอน เป็นการเรียนการสอนที่อยู่ในระบบออนไลน์ทำให้ไม่ต้องคำนึงถึง ระยะเวลา สถานที่ เป็นรูปแบบการเรียนการสอนแนวใหม่

6.2 รูปแบบการจัดการเรียนการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2564, หน้า 2) ในการจัดการเรียนการสอนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โรงเรียนหลายแห่งไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้ตามปกติ จึงอาจนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนทางไกล (Distance Learning) มาผสมผสาน หรือใช้ในการจัดการเรียนการสอนแทนที่วิธีการแบบปกติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน จึงกำหนดขอบข่ายความหมายของรูปแบบการเรียนการสอนดังนี้

รูปแบบที่ 1 On-site : การจัดการเรียนแบบปกติที่โรงเรียน หมายถึง การจัดการเรียนการสอนแบบปกติที่โรงเรียน โดยโรงเรียนต้องปฏิบัติตามมาตรการที่ศูนย์บริหารการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ศบค.) หรือที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด อย่างเคร่งครัด และมีเงื่อนไขข้อใดข้อหนึ่งดังนี้

- 1) นักเรียนที่ไม่มีอุปกรณ์สำหรับการเรียนการสอนทางไกล หรือมีอุปกรณ์การเรียนการสอนทางไกลไม่เพียงพอ เช่น ครอบครัวมีบุตรหลาน 2 คน แต่มีโทรทัศน์ 1 เครื่องเป็นต้น
- 2) นักเรียนที่ไม่มีผู้ปกครองดูแลในขณะที่เรียนทางไกลอยู่ที่บ้านซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยของนักเรียน
- 3) นักเรียนที่ไม่มีอุปกรณ์สำหรับการเรียนการสอนทางไกล ตามข้อ 1) และไม่มีผู้ปกครองดูแลตามข้อ 2)
- 4) โรงเรียนอยู่ในพื้นที่ที่ไม่มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-2019)
- 5) โรงเรียนขนาดเล็ก หรือโรงเรียนขนาดกลาง ที่สามารถจัดการเรียนการสอนตามมาตรการเว้นระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) ที่ศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ศบค.) หรือกระทรวงสาธารณสุขหรือศูนย์บริหารสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จังหวัด กำหนดอย่างเคร่งครัด

รูปแบบที่ 2 On-air : การจัดการเรียนการสอนผ่านระบบโทรทัศน์ หมายถึง การจัดการเรียนการสอนผ่านระบบโทรทัศน์ ใช้สัญญาณดาวเทียม KU-Band (จานทิบ) ระบบเคเบิลทีวี (Cable TV) ระบบ Application TV และระบบ IPTV ซึ่งเป็นช่องทางในการเผยแพร่การเรียนรู้ CLTV ของมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในระดับอนุบาลถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

รูปแบบที่ 3 On-demand : การจัดการเรียนการสอนผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หมายถึง การจัดการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนที่สามารถเรียนรู้ผ่านเว็บไซต์ DLTV (www.dltv.ac.th), Youtube ZDLTV 1 Channel – DLTV 12 Channels, Application DLTV,

DLIT (www.dlit.ac.th), ดิวพีรี.com, Application DLIT, OBEC Content Center บนเว็บไซต์ / Smrat Phone / Tablet หรือระบบที่โรงเรียนจัดขึ้น

รูปแบบที่ 4 Online : การจัดการเรียนการสอนแบบถ่ายทอด หมายถึง การจัดการเรียนการสอนผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ในลักษณะการสื่อสารสองทาง ซึ่งเป็นกิจกรรมการเรียนรู้แบบถ่ายทอดสด (LIVE) ระหว่างครูกับนักเรียน ทั้งนี้ นักเรียนต้องมีความพร้อมด้านอุปกรณ์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ เช่น Google Meet, Microsoft Teem, AcuLearn, WebEx, Brainciound, Vroom, Line, Facebook เป็นต้น

รูปแบบที่ 5 On-hand : การจัดการเรียนการสอนด้วยการนำส่งเอกสารที่บ้าน หมายถึง การจัดการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนที่ไม่มีความพร้อมด้านอุปกรณ์สำหรับการเรียนการสอนทางไกลในรูปแบบอื่น โดยการนำหนังสือเรียน แบบฝึกหัด ใบงาน และสื่อการเรียนรู้อื่น ๆ ไปให้นักเรียนได้เรียนรู้ที่บ้าน ภายใต้การควบคุมดูแลช่วยเหลือของผู้ปกครองในขณะที่เรียนรู้

การจัดการเรียนการสอนในช่องสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ต้องอาศัยเครื่องมือต่าง ๆ ช่วยการเรียนรู้ของผู้เรียน และการเรียนรู้เหล่านี้จะเกิดอย่างสมบูรณ์ได้ถ้าหากผู้เรียนไม่ให้ความใส่ใจ ตั้งใจ และมีวินัยในการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยในประเทศ

สินีนาฏ สุทธิจินดา (2543 : 100-105) ได้ศึกษาวิจัยในตนเองของนักเรียนสาขาวิชาพาณิชยการและโรงเรียนอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนในกรุงเทพมหานคร และเปรียบเทียบวินัยในตนเองของนักเรียน ตามตัวแปรด้านเพศ ระดับชั้น สุขภาพจิต ความเชื่ออำนาจในตน แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ การอบรมเลี้ยงดู และอิทธิพลของตัวแปรแบบสัญลักษณ์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช) ชั้นปีที่ 1-3 จำนวน 1,113 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามวินัยในตนเอง แบบสอบถามสุขภาพจิต แบบสอบถามความเชื่ออำนาจในตน แบบสอบถามแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แบบสอบถามการอบรมเลี้ยงดู และแบบสอบถามอิทธิพลของตัวแปรสัญลักษณ์ ผลการศึกษามีดังนี้ นักเรียนมีวินัยในตนเองโดยรวมและรายด้าน คือ ด้านการปฏิบัติตนในห้องเรียน การปฏิบัติตนนอกห้องเรียน และการปฏิบัติตนในสังคมในระดับสูง นักเรียนที่มีระดับชั้นเรียน สุขภาพจิต แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความเชื่อในตน การอบรมเลี้ยงดู และได้รับอิทธิพลของตัวแปรสัญลักษณ์ต่างกัน มีวินัยในตนเองแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สุชาติ ร่มโพธิ์สาระ (2547) ศึกษาวิจัยโดยมีความมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่สัมพันธ์กับปัญหาวินัยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า ปัญหานักเรียนทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความประพฤติ ด้านการแต่งกาย ด้าน

การเรียน และด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของโรงเรียน แต่ละด้านอยู่ในระดับน้อย และภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยกับปัญหาวินัยนักเรียน พบว่า ระดับผลการเรียนของนักเรียน มีความสัมพันธ์ทางลบในระดับต่ำกับปัญหาวินัยนักเรียน ด้านความประพฤติของกลุ่มเพื่อนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนักเรียน มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับต่ำกับปัญหาวินัยนักเรียน ด้านความประพฤติอย่างมีวินัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ระดับผลการเรียนของนักเรียน และบรรยากาศของโรงเรียน มีความสัมพันธ์ทางลบในระดับต่ำกับปัญหาวินัยนักเรียน ด้านการแต่งกายอย่างมีวินัย มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ระดับผลการเรียนของนักเรียน จำนวนนักเรียนในโรงเรียน และบรรยากาศของโรงเรียนมีความสัมพันธ์ทางลบระดับต่ำกับปัญหาวินัยนักเรียน ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับ ของโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และในภาพรวมระดับผลการเรียนของนักเรียน มีความสัมพันธ์ทางลบในระดับต่ำ กับปัญหาวินัยนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ชัยชนะ มิตรสัมพันธ์ และสมนึก แก้ววีไล (2549) ศึกษาเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกรรมมีวินัยของนักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร วิทยาเขตพณิชยการพระนคร พบว่า พฤติกรรมกรรมมีวินัยของนักศึกษาคณะบริหารธุรกิจ วิทยาเขตพณิชยการพระนคร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร พบว่านักศึกษาส่วนใหญ่มีการปฏิบัติโดยรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพฤติกรรมเกี่ยวกับการเรียน และกับเพื่อนนักศึกษาส่วนใหญ่มีการปฏิบัติในระดับสูง ส่วนพฤติกรรมเกี่ยวกับกฎระเบียบศึกษาส่วนใหญ่ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกรรมมีวินัยของนักศึกษา พบว่าการอบรมเลี้ยงดูความสัมพันธ์ในครอบครัว และสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมกรรมมีวินัยของนักศึกษาอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ส่วนปัจจัย เพศ ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สิริทรา สายบุญตั้ง (2553) ศึกษาผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพล คือ การอบรมเลี้ยงดู ความวิตกกังวล ความเชื่ออำนาจภายในภายนอกตน สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู และสัมพันธภาพภายในครอบครัวตามลำดับ ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรงสูงสุด คือ การอบรมเลี้ยงดู ความวิตกกังวล และความเชื่ออำนาจภายใน-ภายนอกตน สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู และสัมพันธภาพภายในครอบครัว ปัจจัยที่มีอิทธิพลทางอ้อม คือการอบรมเลี้ยงดู อิทธิพลรวม คือการอบรมเลี้ยงดู ความวิตกกังวล ความเชื่ออำนาจภายในภายนอกตน สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู และสัมพันธภาพภายในครอบครัว

วรพรรณ บุญวรโชติ (2544) ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับพฤติกรรมกรรมมีวินัยในตนเอง ของนักศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา